
Politieke metaforen in televisiedebatten: Een diachroon onderzoek naar het metafoorgebruik in Vlaamse televisiedebatten over Belgisch federalisme en institutionele kwesties

Auteur : Steuckers, Nicolas

Promoteur(s) : Perrez, Julien

Faculté : Faculté de Philosophie et Lettres

Diplôme : Master en langues et lettres modernes, orientation germaniques, à finalité didactique

Année académique : 2023-2024

URI/URL : <http://hdl.handle.net/2268.2/21688>

Avertissement à l'attention des usagers :

Tous les documents placés en accès ouvert sur le site le site MatheO sont protégés par le droit d'auteur. Conformément aux principes énoncés par la "Budapest Open Access Initiative"(BOAI, 2002), l'utilisateur du site peut lire, télécharger, copier, transmettre, imprimer, chercher ou faire un lien vers le texte intégral de ces documents, les disséquer pour les indexer, s'en servir de données pour un logiciel, ou s'en servir à toute autre fin légale (ou prévue par la réglementation relative au droit d'auteur). Toute utilisation du document à des fins commerciales est strictement interdite.

Par ailleurs, l'utilisateur s'engage à respecter les droits moraux de l'auteur, principalement le droit à l'intégrité de l'oeuvre et le droit de paternité et ce dans toute utilisation que l'utilisateur entreprend. Ainsi, à titre d'exemple, lorsqu'il reproduira un document par extrait ou dans son intégralité, l'utilisateur citera de manière complète les sources telles que mentionnées ci-dessus. Toute utilisation non explicitement autorisée ci-avant (telle que par exemple, la modification du document ou son résumé) nécessite l'autorisation préalable et expresse des auteurs ou de leurs ayants droit.

Politieke metaforen in televisiedebatten

Een diachroon onderzoek naar het metafoorgebruik in Vlaamse televisiedebatten over Belgisch federalisme en institutionele kwesties

Mémoire présenté par **Nicolas STEUCKERS** en vue de l'obtention
du grade de Master en Langues et Lettres modernes, orientation germaniques,
à finalité didactique.

Promoteur : Prof. Dr. Julien Perrez

Année académique 2023-2024

Deze masterproef was nooit tot stand gekomen zonder de hulp en steun van een aantal mensen. Ik wil eerst en vooral mijn promotor, Prof. Dr. Julien Perrez, bedanken voor zijn uitstekende begeleiding en feedback tijdens de hele academiejaar. Hij stond altijd klaar om al mijn vragen te beantwoorden en mijn werk te verbeteren. Bovendien heeft hij met zijn college *Semantics* mijn interesse voor metaforen opgewekt. Nogmaals bedankt.

Daarnaast wil ik ook graag meneer Jacques Leesen bedanken voor het nalezen van deze scriptie.

Tot slot wil ik mijn familie, vriendin en vrienden ook heel erg bedanken voor de aanmoedigingen.

Nicolas Steuckers

Hoei, juli 2024

Ik verklaar dat ik het *Charte ULiège d'utilisation des intelligences artificielles génératives dans les travaux universitaires* heb gelezen en gerespecteerd.

Inhoudsopgave

Dankwoord.....	ii
Inhoudsopgave.....	iv
Tabellen- en figurenlijst.....	vii
Inleiding	1
Hoofdstuk 1 - Belgisch federalisme in vogelvlucht	4
1.1. Federalisme: definitie en kenmerken	4
1.2. Andere staatsvormen: unitarisme en confederalisme	6
1.2.1. De eenheidsstaat	6
1.2.2. De confederale staat (statenbond)	6
1.2.3. Hybride staatsvormen	7
1.3. Soorten federalismes	8
1.4. Essentiële kenmerken van het Belgische federale systeem	11
1.5. België: van unitaire tot federale staat	13
1.5.1. De taalbreuklijn (taalstrijd - taalkwestie)	13
1.5.2. Andere communautaire tegenstellingen of breuklijnen	17
A) De Koningskwestie	17
B) De spanningen rond de Eenheidswet	18
C) Opkomst van regionale partijen en herschikkingen van de traditionele partijen	20
1.5.3. Naar een federaal model: de verschillende staatshervormingen	21
i) De eerste staatshervorming (1970)	21
ii) De tweede staatshervorming (1980)	22
iii) De derde staatshervorming (1988-1989)	23
iv) Het Sint-Michielsakkoord (1993)	23
v) Het Lambermontakkoord (2001)	24
vi) Het Vlinderakkoord	24
vii) Na het Vlinderakkoord	25

1.5. De huidige Belgische staatsstructuur	26
Hoofdstuk 2 – Over metafoor en politiek discours	29
2.1. Definitie	29
2.2. Kort overzicht van de metafoorgeschiedenis	30
2.3. De conceptuele metafoortheorie	33
2.3.1. Definitie en eigenschappen van conceptuele metaforen	35
2.3.2. Soorten conceptuele metaforen	38
2.4. De rol van metaforen in het politieke discours	40
2.5. Gerard Steens driedimensionale discourse-analytische model van metaforiek	43
Hoofdstuk 3 – Metaforen over Belgisch federalisme	47
3.1. Een stand van zaken	47
3.1.1. Metafoorgebruik in burgerinteractie (Perrez en Reuchamps 2014, 2015)	47
3.1.2. Metafoorgebruik in Belgische parlementaire debatten (Heyvaert, 2020)	48
3.1.3. Metafoorgebruik in televisiedebatten (Randour et al., 2019)	50
3.2. Courante conceptuele brondomeinen om Belgisch federalisme te framen	52
Hoofdstuk 4 – Onderzoeksvragen en hypothesen	55
4.1. Onderzoekdoel en onderzoeksvragen	55
4.2. Hypothesen	56
Hoofdstuk 5 – Data en methodologie	58
5.1. Corpusmateriaal	58
5.2. Methodologie	59
5.2.1. Semiautomatische methode voor metafooridentificatie	59
5.2.2. De MIP-procedure	61
5.2.2.1. Presentatie	61
5.2.2.2. Toepassing van de MIP-procedure	62
5.2.2.3. Gehanteerde criteria voor de metafooridentificatie en analyse..	64
5.2.2.4. Moeilijkheden in toepassing van de MIP-methode	64
5.2.3. Toepassing van Gerard Steens model op het corpus	65

Hoofdstuk 6 – Resultaten	68
6.1. Totaal aantal metaforen en hun verdeling over de brondomeinen	68
6.2. Conceptuele brondomeinen	70
6.2.1. Constructiemetaforen	73
6.2.2. Strijdmetaforen	74
6.2.3. Relatiemetaforen	76
6.2.4. Ziektemetaforen	78
6.2.5. Sportmetaforen	78
6.2.6. Lichaamsmetaforen	80
6.2.7. Containermetaforen	81
6.2.8. Natuurmetaforen	82
6.3. Metafoorgebruik over de tijd heen	83
6.4. Metafoorgebruik per actorengroep	85
6.4.1. Politici	88
Hoofdstuk 7 - Discussie	91
7.1. Onderzoeksvraag 1: Brondomeinen	91
7.2. Onderzoeksvraag 2: Metafoorgebruik door de jaren heen	92
7.3. Onderzoeksvraag 3: Metafoorgebruik per actorengroep en per politieke kleur	94
Hoofdstuk 8 - Conclusie	97
8.1. Samenvatting	97
8.2. Beperkingen van het onderzoek	99
8.3. Verder onderzoek	101
8.4. Algemene conclusie	101
Bibliografie	102
Bijlage	107

Tabellen- en figurenlijst

Tabellenlijst

Tabel 1. Een overzicht van de geïdentificeerde conceptuele domeinen in het FR-corpus en in het NL-corpus (Perrez en Reuchamps 2015: 6).

Tabel 2. Algemene tendensen (Randour et al. 2019)

Tabel 3. Brondomeinlijst vanuit literatuur (Perrez & Reuchamps 2015)

Tabel 4. Conceptuele domeinen

Tabel 5. Totaal aantal metaforen in het corpus

Tabel 6. Algemene resultaten van de toepassing van Steens model op het metafoorcorpus

Tabel 7. Verdeling van opzettelijke en onopzettelijke metaforen over de brondomeinen

Figurenlijst

Figuur 1. Indeling van België in vier taalgebieden

Figuur 2. Belgische gewesten en gemeenschappen in België

Figuur 3. *Mapping* van de conceptuele metafoor LIEFDE IS EEN REIS (Kövecses 2010: 9)

Figuur 4. Metafoorgebruik door de tijd heen (Randour et al. 2019)

Figuur 5. Verdeling van de opzettelijke en onopzettelijke metaforen over de brondomeinen

Figuur 6. Verdeling van de opzettelijke en onopzettelijke metaforen over de brondomeinen (in %)

Figuur 7. Verdeling van het gemiddelde aantal metaforen over de tijd heen

Figuur 8. Verdeling van het gemiddelde aantal opzettelijke metaforen over de tijd heen

Figuur 9. Relatie van het metafoorgebruik met de meest vertegenwoordigde brondomeinen, verdeeld over de tijd heen

Figuur 10. Metafoorgebruik per actorengroep

Figuur 11. Metafoorgebruik per brondomein per actorengroep

Figuur 12. Metafoorgebruik per politieke familie

Figuur 13. Variatie in het gebruik van brondomeinen per politieke familie

Inleiding

Sinds 1970 is de Belgische institutionele staatsstructuur grondig gewijzigd. In de afgelopen halve eeuw is het huis België al zes keer verbouwd. België is gedeeltelijk in de loop van verschillende staatsvormingen geëvolueerd van een unitaire staat naar een federale staat met gewesten en gemeenschappen. Desondanks is het weinig waarschijnlijk dat het proces van staatsvorming ingezet in 1970 een definitief eindpunt heeft bereikt. Tijdens de verkiezingscampagne van 2024 lag de vraag naar een nieuwe staatsvorming weer op tafel. De N-VA pleit al lange tijd voor een confederaal systeem, waarbij het zwaartepunt op het niveau van de deelstaten zou liggen. Voor anderen heeft de coronacrisis bewezen dat onze huidige staatsstructuur te ingewikkeld is met bijvoorbeeld negen ministers van volksgezondheid voor het hele land. Deze partijen, voornamelijk Waalse maar niet exclusief, pleiten voor een versterking van het federale niveau door bepaalde bevoegdheden te herfederaliseren, zoals volksgezondheid.

Sinds het begin van het federaliseringsproces in 1970 blijven politieke actoren in televisiedebatten debatteren over de richting die aan de Belgische staatsstructuur moet worden gegeven. Om te verwijzen naar de soms ingewikkelde Belgische institutionele architectuur of het vaak abstracte politieke jargon, werd door eerder onderzoek (Perrez & Reuchamps 2014, 2015 ; Randour et al., 2019 ; Heyvaert, 2020) aangetoond dat journalisten, politici of ‘gewone’ burgers veelvuldig beroep doen op metaforen. De belangstelling voor metaforen is in de laatste decennia sterk toegenomen, met name onder invloed van de cognitieve linguïsten. Deze nieuwe interesse kan grotendeels worden toegeschreven aan de publicatie in 1980 van het baanbrekende werk *Metaphors We Live By* door de cognitieve linguïst George Lakoff en de filosoof Mark Johnson. In hun werk herdefinieerden ze de traditionele opvatting van de metafoor door te stellen dat metaforen niet alleen talige constructies zijn, maar dat ze ook onze gedachten en onze handelingen sturen: ‘metaphor is pervasive in everyday life, not just in language but in thought and action.’ (Lakoff en Johnson 1980: 3) Dit inzicht vormt de basis van de *Conceptual Metaphor Theory*, die als vertrekpunt diende voor tal van latere studies, waaronder onderzoeken naar het metafoorgebruik in het politieke discours (bv. Charteris-Black, 2006; 2011; 2014 ; Semino, 2008).

Het metafoorgebruik over institutionele zaken en Belgisch federalisme vormde reeds het onderwerp van verschillende studies (Perrez & Reuchamps 2014, 2015 ; Randour et al.,

2019 ; Heyvaert, 2020). Deze onderzoeken baseerden zich op verschillende soorten politieke corpora, namelijk burgersinteracties (Perrez en Reuchamps 2014, 2015), televisiedebatten op de Franstalige openbare omroep RTBF (Randour et al. 2019) en parlementaire debatten (Heyvaert 2020). In lijn met deze voorgaande onderzoeken zal deze masterscriptie een nog onbenut corpus van Vlaamse televisiedebatten analyseren. Hierbij zal specifiek worden gekeken naar het metafoorgebruik in Vlaamse televisiedebatten over institutionele kwesties gerelateerd aan Belgisch federalisme tussen 1985 en 2016. Deze masterproef zal een gedetailleerd beeld schetsen van de Vlaamse politieke metaforen over Belgisch federalisme en institutionele zaken. Op deze manier beoogt deze scriptie verder bij te dragen aan het onderzoek naar het metafoorgebruik over institutionele zaken en Belgisch federalisme.

Het materiaal voor deze masterproef bestaat uit 51 debatten, verspreid over een periode van ruim 30 jaar, van 1985 tot 2016, uitgezonden op de Vlaamse openbare omroep VRT. Deze debatten bestaan uit zowel Vlaamse politici, en in enkele gevallen Franstalige politici, als leden van het maatschappelijk middenveld, zoals academici of experts. Alle geselecteerde debatten hebben betrekking op institutionele zaken, staatshervormingen en de Belgische federale staat.

De doelstelling van dit onderzoek is het in kaart brengen van het Vlaamse metafoorgebruik over Belgisch federalisme en institutionele zaken in televisiedebatten van 1985 tot 2016. Zo wil deze scriptie nagaan welke soorten metaforen deelnemers het vaakst gebruiken. Hiervoor wordt er aandacht besteed aan acht soorten metaforen die worden gebruikt, namelijk strijdmetaforen, constructiemetaforen, relatiemetaforen, sportmetaforen, lichaamsmetaforen, natuurmetaforen, containermetaforen, en ziektemetaforen. Daarnaast wordt onderzocht in welke mate het Vlaamse metafoorgebruik varieert door de jaren heen en afhankelijk van de politieke context. In andere woorden, in hoeverre periodes van politieke instabiliteit (bv. regeringscrisissen of staatshervormingen) het metafoorgebruik van Vlaamse politici beïnvloeden. Ten slotte onderzoekt deze scriptie in hoeverre het metafoorgebruik verschilt tussen journalisten, politici en leden van het maatschappelijke middenveld over Belgisch federalisme. De bevindingen worden dan vergeleken met die van eerdere onderzoeken (Perrez & Reuchamps 2014, 2015 ; Randour et al., 2019 ; Heyvaert, 2020). Op deze manier werd er getracht een breder beeld te schetsen van hoe institutionele kwesties en Belgisch federalisme worden geframed.

Deze masterproef is als volgt gestructureerd: het eerste hoofdstuk geeft een overzicht van Belgisch federalisme en de evolutie van België van een unitaire staat naar een federale staat. Het tweede hoofdstuk stelt de theoretische achtergrond rond het concept van ‘metafoor’ en het gebruik ervan in het politieke discours voor. In de eerste twee secties ervan wordt het begrip ‘metafoor’ gedefinieerd en de geschiedenis van de metaforentheorieën geschetst. De andere secties van het hoofdstuk bespreken de conceptuele metafoortheorie, alsook Gerard Steens driedimensionale model van metaforen. Daarnaast volgt in het derde hoofdstuk een bespreking van de reeds bestaande literatuur over het metafoorgebruik in de context van Belgisch federalisme. In hoofdstuk vier worden de onderzoeksvragen en hypothesen geformuleerd. In het vijfde hoofdstuk wordt de onderzoeksmethodologie, alsook het materiaal waarop dit onderzoek zich baseert, voorgesteld. Het zesde hoofdstuk geeft een overzicht van de resultaten, visueel weergegeven door grafieken en figuren. In hoofdstuk zeven worden de resultaten geanalyseerd en geïnterpreteerd, met name op basis van eerdere onderzoeken. In dit onderdeel worden de onderzoeksvragen beantwoord en de hypothesen bevestigd of weerlegd. Ten slotte bevat de conclusie een korte samenvatting van de belangrijkste bevindingen van dit onderzoek, een bespreking van de beperkingen van het onderzoek, alsook suggesties voor vervolgonderzoek.

Hoofdstuk 1 – Belgisch federalisme in vogelvlucht

In dit eerste hoofdstuk wordt achtergrondinformatie gegeven over Belgisch federalisme en hoe België van een unitaire staat (of eenheidsstaat) naar een federale staat is geëvolueerd. Ten eerste, om een beter inzicht op het onderwerp van de geanalyseerde metaforen te krijgen, wordt het begrip federalisme toegelicht. Daarnaast wordt er gekeken naar de verschillen met andere staatsvormen. In het derde deel zien we hoe we federaties van elkaar kunnen onderscheiden op basis van de door Watts (2013) gemaakte indeling. Verder worden de belangrijkste kenmerken van het Belgisch federalisme omschreven. Het vijfde deel behandelt de omvorming van de Belgische eenheidsstaat in een federale staat. Ten slotte volgt een kort overzicht van de huidige Belgische staatsstructuur.

1.1. Federalisme: definitie en kenmerken

Vooraleer we kunnen overgaan tot het Belgisch federalisme, is het eerst goed het begrip federalisme uiteen te zetten. Sinds de vierde staatshervorming van 1993 luidt het eerste artikel van de Belgische Grondwet als volgt: ‘België is een federale Staat, samengesteld uit de gemeenschappen en de gewesten’. Maar wat houdt federalisme nu juist in?

Federalisme vindt zijn etymologie in het Latijnse *foedus* dat ‘verdrag’ of ‘verbond’ betekent. Zo is het een federale overeenkomst gebaseerd op een soort partnerschap tussen verschillende partijen. Volgens Daniel Elazar (1987: 5) wordt federalisme gebaseerd op een combinatie van *self-rule* en *shared rule*. *Self-rule* komt tot uiting in de autonomie waarvan de verschillende bestuursniveaus genieten. Daarnaast verwijst *shared rule* naar de participatie van de deelstaten in (een deel) van de federale besluitvorming (Bouteca e.a. 2018: 6-7). Bijvoorbeeld kan de centrale overheid niet de bevoegdheidsverdeling wijzigen zonder de overeenstemming van de deelstaten (ibid.).

Ergec (1994: 48) definieert federalisme als ‘een techniek waarbij in de schoot van een zelfde staat bevoegdheden worden verdeeld tussen het centrale gezag en de deelstaten van deze staat met het doel deze deelstaten een ruime autonomie te verlenen door ze staatsmachten toe te vertrouwen, die zij uitoefenen vrij van iedere hiërarchische band met het centrum’. Uit deze definitie valt af te leiden dat een federale staat uit minstens twee autonome bestuursniveaus bestaat: de centrale (of federale) overheid en de deelstaten. Beide

overheidsniveaus hebben hun eigen bevoegdheden die ze autonoom uitoefenen. De bevoegdheidsverdeling staat in de grondwet ingeschreven. De deelstaten opereren dus onafhankelijk van het centrale gezag. Ze beschikken over een eigen parlement (wetgevende macht) en een eigen regering (uitvoerende macht). De deelstaten beschikken ook over een vorm van financiële en fiscale autonomie (Bouteca e.a. 2018: 6). Zo kunnen ze zowel geld uitgeven als belastingen heffen. De autonomie van de verschillende beleidsniveaus vormt het belangrijkste kenmerk van een federale staat (Dujardin e.a. 2012: 145).

Daarnaast zijn er ook andere kenmerken die de meeste federale staten delen. Het bestaan van een tweekamerstelsel (bicameralisme), waarbij een kamer de federale overheid en de andere kamer de deelstaten vertegenwoordigt, is typerend voor een federale staat (Dujardin e.a. 2012: 145).

Een derde kenmerk van het federalisme is het feit dat de residuaire bevoegdheden, waarvoor niet uitdrukkelijk bepaald is welke overheid bevoegd is, aan de deelstaten toekomen (Dujardin e.a. 2012: 145). Dat is echter in de praktijk niet altijd het geval, zoals in België bijvoorbeeld (Bouteca e.a. 2018: 12).

Ten slotte is het bestaan van een rechterlijke controle door een ‘grondwettelijk hof’ een vierde kenmerk van een federale staat (Dujardin e.a. 2012: 145 en Van Damme 2015: 260). Dit gerechtelijke orgaan ziet erop toe dat de bevoegdheidsverdeling door de federale overheid en de deelstaten nageleefd wordt.

Zoals Bouteca et al. (2018: 6) het aangeven, hebben heel wat landen over de hele wereld het federalisme als staatsmodel aangenomen. De Verenigde Staten worden vaak beschouwd als de eerste moderne federale staat. In 1787 werd de prille Amerikaanse confederatie omgevormd tot een federatie. In de negentiende eeuw hebben Latijns-Amerikaanse republieken zoals Mexico en Brazilië, net als Zwitserland (1848) en Canada (1867), ook besloten om een federale weg in te slaan. In de twintigste eeuw volgden Europese landen als Duitsland (1949) en België (1993), Afrikaanse landen (zoals Nigeria) en Aziatische landen (zoals Indië en Pakistan). Vandaag de dag zijn er een twintigtal federaties verdeeld over de vijf continenten.

1.2. Andere staatsvormen: unitarisme en confederalisme

Na het begrip federalisme gedefinieerd te hebben, moet er kort worden gekeken naar de andere bestuursvormen die bestaan: het unitarisme en het confederalisme. De eenheidsstaat (unitaire staat) en de confederale staat zijn, naast de federale staat, de twee andere grote types staatsvormen die een staat kan aannemen.

1.2.1. De eenheidsstaat

Een eenheidsstaat of unitaire staat is een staat waarin de macht heel duidelijk bij de centrale overheid ligt, die over volheid van bevoegdheid beschikt. Alle macht wordt dus geconcentreerd in de handen van de centrale overheid, waarvan de beslissingen voor het ganze territorium gelden. De deelgebieden zijn dus ondergeschikt aan het centrale gezag (Bouteca e.a. 2018: 6 en Dujardin e.a. 2012: 143). Een unitaire staat heeft alleen maar één parlement en één regering. In zijn meest absolute betekenis komt deze bestuursvorm nog maar zelden voor (Dujardin e.a. 2012: 143). Vaker is de gezagsuitoefening op één of andere manier gedeconcentreerd of gedecentraliseerd (Dujardin e.a. 2012: 143). Voorbeelden van unitaire staten zijn Nederland en Frankrijk.

1.2.2. De confederale staat (statenbond)

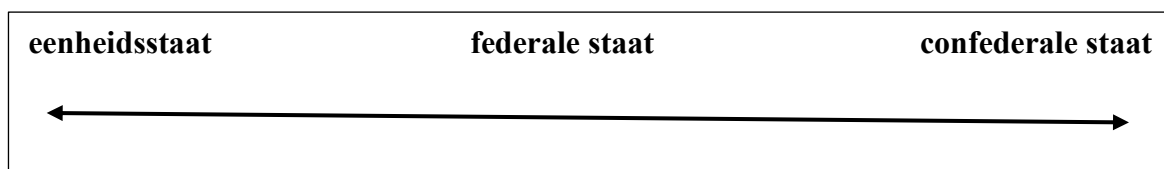
Een confederale staat, ook statenbond genoemd, is een samenwerkingsverband tussen soevereine staten die een verdrag sluiten om specifieke zaken samen te regelen, zoals bijvoorbeeld defensie of buitenlandse zaken. In een confederatie bewaren de staten hun onafhankelijkheid (Bouteca e.a. 2018: 7 en Dujardin e.a. 2012: 143). Er bestaan duidelijke verschillen tussen een confederatie en een federatie. Aan de grondslag van een confederatie ligt een internationaal verdrag gesloten tussen onafhankelijke staten, in tegenstelling tot een federatie die gebaseerd is op een grondwet (Dujardin e.a.: 143-144). Daarnaast is in een confederatie het confederale niveau ondergeschikt aan de deelstaten, terwijl in een federale staat het centrale niveau nevenschikt is aan de deelstaten (Bouteca e.a. 2018: 7). De deelnemende staten van een confederatie beslissen samen welke bevoegdheden aan het confederale niveau worden toegekend. In een federatie daarentegen bepaalt het federale niveau de bevoegdheidsverdeling (Bouteca e.a. 2018: 7). Tegenwoordig zijn er geen

voorbeelden van confederale staten in de klassieke zin. De meeste confederale staten die in het verleden hebben bestaan, zijn omgevormd tot federale staten (Bouteca e.a. 2018: 7). Denk maar aan Zwitserland en de Verenigde Staten. De enige voorbeelden van confederaties die tegenwoordig nog standhouden, zijn internationale organisaties zoals de Europese Unie.

1.2.3. Hybride staatsvormen

De traditionele afbakening tussen eenheidsstaat, federale staat en confederatie wordt vandaag de dag steeds meer losgelaten. Er zijn immers meer en meer ‘hybride’ staatsvormen die buiten deze drie grote categorieën vallen (Bouteca e.a. 2018: 7). Ronald Watts onderscheidt twee voornaamste hybride vormen van federalisme: een federaal-unitair model en een federaal-confederaal model (Watts 2013: 24-25 en Bouteca e.a. 2018: 8). Het eerste hybride model verwijst naar federaties die unitaire kenmerken vertonen. In deze federaal-unitaire staten is het centrale gezag in staat om in bepaalde gevallen de autonomie van de deelstaten terzijde te schuiven (Watts 2013: 24-25 en Bouteca e.a. 2018: 8). Het federaal-confederale model gaat om staten die zowel federale als confederale kenmerken vertonen. Een voorbeeld daarvan is Duitsland, een federatie, waarin de *Bundesrat* een duidelijk confederaal orgaan is (Watts 2013: 24-25 en Bouteca e.a. 2018: 8). Ook België is een federale staat met duidelijk confederale trekken. Daar komen we later op terug.

Patricia Populier (2019: 32) is het ook eens met het feit dat de strikte afbakening tussen eenheidsstaat, federale staat en confederatie niet meer aangepast is aan de staatsvormen van de énéntwintigste eeuw. Daarom pleit ze voor het gebruik van een glijdende schaal, waarop staatsvormen geplaatst worden (Populier 2019: 32-33). Op de schaal staan eenheidsstaten die heel gecentraliseerd zijn aan de linkerkant, terwijl confederale modellen aan de rechterkant staan. Daartussen bevinden zich federale staten.

De plaats die een staat inneemt op deze schaal wordt gebaseerd op de mate van autonomie van de deelstaten en van samenhang van het geheel (Populier 2019: 33). Aan de linkerkant van de schaal bevinden zich gecentraliseerde staten, die worden gekenmerkt door een hoge mate van samenhang en beperkte autonomie voor lokale besturen. Daarentegen neigt een

staat meer naar een confederatie, naarmate de autonomie toeneemt en de mate van samenhang afneemt. Immers, hoe meer autonomie en hoe minder samenhang, des te confederaler is de staat. Federale staten proberen aldus een evenwicht te vinden tussen autonomie en samenhang (Populier 2019: 33).

1.3. Soorten federalismes

Er bestaat niet zoiets als één ideaal model van federalisme. Volgens Bouteca e.a. (2018: 10) is elke federale staat immers ‘*sui generis*, ofwel de enige in zijn soort’, afhankelijk van zijn politieke, culturele en economische context. Er bestaan veel verschijningsvormen van federalisme die op allerlei manieren van elkaar verschillen. Volgens Watts (2013: 25-32) kunnen federaties gecategoriseerd worden op grond van verschillende dimensies.

Ten eerste kunnen federaties aldus Watts (2013: 25) op basis van hun maturiteit in vier categorieën ingedeeld worden. Een eerste categorie zijn de volwassen federaties. Dit zijn federaties die over alle typische kenmerken van deze staatsstructuur beschikken en die al voor een lange tijd als federale staten bestaan. Voorbeelden van volwassen federaties zijn de Verenigde Staten (1789) of Zwitserland (1848). Daarnaast zijn er opkomende federaties die in de afgelopen vijftig jaar opgericht werden, maar die hun definitieve institutionele vorm nog niet gevonden hebben. Dit is onder meer het geval van Spanje (1978) of België (1993) (Bouteca e.a. 2018: 11). Een derde categorie zijn de federaties die recent gesticht werden na interne conflicten. Het gaat bijvoorbeeld om Bosnië-Herzegovina (1995). Ten slotte vindt men ook ‘gefaalde’ federaties waaruit men lering kan trekken. Voorbeelden van ‘gefaalde’ federaties zijn Joegoslavië en Tsjecho-Slowakije (Bouteca e.a. 2018: 11).

Een tweede manier om federale staten van elkaar te onderscheiden is door te kijken naar wat ten grondslag ligt aan de interne diversiteit (Watts 2013: 26 en Bouteca e.a. 2018: 11-12). Die interne diversiteit kan aan de ene kant het resultaat zijn van territoriale of historische verschillen. Dit is bijvoorbeeld het geval voor Australië, Duitsland of de Verenigde Staten. Aan de andere kant kan de regionale diversiteit gebaseerd zijn op culturele, d.w.z. etnische, religieuze of linguïstische, verschillen. Voorbeelden hiervan zijn België, Bosnië, Canada of Zwitserland (Bouteca e.a. 2018: 12).

Een derde verschilpunt tussen federaties is de omvang van de deelstaten, zowel in aantal als in gewicht (Watts 2013: 27-28 en Bouteca e.a. 2018: 12). Er bestaan enerzijds

federaties met heel veel deelstaten zoals de VS (50) of Zwitserland (26) die meer dan twintig deelstaten hebben. Bouteuca e.a. (2018: 12) en Watts (2013: 27-28) stellen dat in federaties met veel deelstaten de kans kleiner is dat één deelstaat de andere zal kunnen overheersen, noch met de federale overheid zal kunnen concurreren. Naast *multi member* federaties bestaan er ook federale staten met weinig deelgebieden zoals België (6) of Australië (5). Hoe minder deelstaten een federatie telt, hoe groter de kans dat één deelstaat de overhand heeft over de andere. In federaties met weinig deelstaten is het onvermijdelijk dat sommige vaak grotere en/of welvarendere deelstaten zwaarder wegen in de nationale politiek dan andere (Bouteuca e.a. 2018: 12-13). Binnen bepaalde federaties bestaat er immers een aanzienlijk onevenwicht tussen deelstaten op economische vlak en/of wat het bevolkingsaantal betreft (ibid.). Het gaat bijvoorbeeld over landen als Canada waar provincies als Ontario en Quebec veel groter en welvarender zijn dan de andere. Dit geldt ook voor België, waar Vlaanderen duidelijk rijker is en bijna twee keer zoveel inwoners heeft als Wallonië.

Ten vierde kunnen federaties van elkaar onderscheiden worden door de manier waarop ze ontstonden. Een federale staat kan op twee verschillende manieren het daglicht zien. Daarbij spreekt men van ‘centripetaal’ en ‘centrifugaal’ federalisme. Bij centripetaal federalisme beslissen onafhankelijke staten om samen een federatie te vormen (Van Damme 2015: 264). Hierdoor staan ze een deel van hun soevereiniteit af aan de federale staat, om een aantal bevoegdheden samen uit te oefenen. Een voorbeeld van centripetale federale staat is Duitsland, waarbij onafhankelijke staten besloten om zich te verenigen. Bij centrifugaal federalisme besluit een voorheen unitair georganiseerde staat om bepaalde bevoegdheden over te dragen aan (nieuwe) deelstaten (Van Damme 2015: 265). Voorbeelden van centrifugale federale staten zijn België en Spanje, waarbij unitaire staatsstructuren tot federale staten omgevormd worden.

Daarnaast kunnen federale staten op basis van de mate van autonomie van de verschillende deelstaten onderverdeeld worden in twee groepen: symmetrische en asymmetrische federaties. In een symmetrische federatie beschikken alle deelstaten over dezelfde mate van autonomie en dezelfde bevoegdheden. De meeste federale staten zijn symmetrisch van aard (Bouteuca e.a. 2018: 13). In een asymmetrische federatie zijn er daarentegen sommige deelgebieden die een grotere autonomie en meer bevoegdheden hebben dan de andere (Bouteuca e.a. 2018: 13). Een voorbeeld hiervan is Spanje waar sommige regio’s zoals Catalonië of het Baskenland over een grotere autonomie beschikken dan andere gebieden.

Een zesde punt van onderscheid betreft de manier waarop de bevoegdheden verdeeld en uitgeoefend worden die ook sterk kan verschillen tussen federaties. Daarbij maakt Van Damme (2015: 265) een onderscheid tussen ‘duaal’ en ‘coöperatief’ federalisme. Binnen het eerst genoemde model worden de verschillende bestuursniveaus strikt van elkaar gescheiden (Van Damme 2015: 265). De federale staat en de deelstaten hebben elk hun eigen exclusieve bevoegdheden die ze los van elkaar uitoefenen (ibid.). In het duale systeem is dus elk bestuursniveau exclusief verantwoordelijk voor de beleidsdomeinen waarvoor het bevoegd is. Aangezien er nauwelijks bevoegdheden zijn die de federale staat en de deelstaten delen, wordt weinig intergouvernementele samenwerking vereist. In een duaal federalisme worden de bevoegdheden nauwkeurig afgebakend tussen beide overheidsniveaus. Er is echter in werkelijkheid geen strikt duale federale staat, omdat er altijd ‘raakvlakken en wederzijdse beïnvloeding zullen bestaan tussen de federale staat en de deelgebieden’ (Van Damme 2015: 265). Zo concludeert Van Damme (2015: 265) dat ‘het federalisme [...] in de praktijk meestal min of meer coöperatief van aard zal zijn.’

Het ‘coöperatieve’ federalisme vormt dus het tweede model van bevoegdheidsverdeling. In het systeem van ‘coöperatief federalisme’ delen het centrale bestuursniveau en de deelstaten sommige bevoegdheden binnen eenzelfde beleidsdomein, waarvoor ze allebei bevoegd zijn, en werken ze samen in de uitoefening ervan (Van Damme 2015: 265). Die door beide bestuursniveaus ‘gedeelde’ bevoegdheden worden ‘concurrerende’ of ‘overlappende’ bevoegdheden genoemd (Bouteca e.a. 2018: 14). Van Damme (2015: 265) stelt verder dat er binnen dat coöperatieve model nood is aan een nauwe samenwerking tussen de centrale regering en de deelstatenregeringen en tussen de deelstatenregeringen onderling (ibid.). Dit model wordt onder andere in Duitsland gebruikt (Bouteca e.a. 2018: 14).

Ten slotte kan men federaties van elkaar onderscheiden door de manier waarop deelstaten hun inkomsten genereren (Watts 2013: 29-30 en Bouteca e.a. 2018: 15). Grofweg kunnen deelstaten op twee wijzen gefinancierd worden. Een eerste mogelijkheid is dat ze een aantal eigen belastingen heffen. Dit vereist dat de centrale overheid deelstaten een zekere mate van fiscale autonomie toekent. De tweede mogelijkheid is dat deelstaten dotaties of transfers vanuit het federale bestuursniveau ontvangen. Bouteca et al. (2018) stellen dat ‘in elke federatie de deelstaten zich op een continuüm bevinden tussen fiscale autonomie en financiële afhankelijkheid tegenover het centrale bestuursniveau.’ Hoe minder geldtransfers een deelstaat uit de centrale overheid ontvangt, hoe groter zijn onafhankelijkheid.

1.4. Essentiële kenmerken van het Belgische federale systeem

Nu we de algemene kenmerken van het federalisme en de verschillende soorten federaties hebben besproken, kunnen we het Belgische federale systeem onder andere aan de hand van Watts typologie precies karakteriseren.

Ten eerste kan België als een opkomende federatie (zie 1.3.) gekwalificeerd worden, aangezien het land pas in 1993 formeel omgevormd werd tot een federale staat. Bovendien is de Belgische institutionele staatsstructuur verre van gekristalliseerd (Bouteca e.a. 2018: 23). Vandaag de dag zijn er immers nog felle debatten over de toekomst van de federale staat.

Ten tweede is de interne diversiteit in België het resultaat van culturele, met name linguïstische, verschillen tussen de Nederlandstaligen en de Franstaligen. In het volgende deel wordt de taalbreuklijn behandeld.

Wat het aantal deelstaten betreft, kent België er zes, te weten: drie gewesten en drie gemeenschappen. Dat is relatief weinig in vergelijking met federaties als de VS of Zwitserland die er meer dan twintig hebben. België wordt ook gekenmerkt door een bepaald onevenwicht tussen de deelstaten op economisch vlak. Vlaanderen is immers welvarender dan Wallonië en Brussel.

Daarnaast heeft het Belgisch federalisme een centrifugaal karakter. Immers, het is ontstaan uit de afkalving van een oorspronkelijke gedecentraliseerde eenheidsstaat. Zo werden bepaalde bevoegdheden naar de deelgebieden overgeheveld. Aangezien het Belgisch federalisme centrifugaal van aard is, liggen de residuaire bevoegdheden op het federale niveau (Bouteca e.a. 2018: 24).

Inzake de mate van autonomie van de deelstaten is België duidelijk een asymmetrische federatie. Dit komt voornamelijk omdat het land verschillende types deelstaten heeft, te weten de gewesten en de gemeenschappen, die niet over dezelfde bevoegdheden en mate van autonomie beschikken (Bouteca e.a. 2018: 24). Zo zijn bijvoorbeeld de drie gemeenschappen bevoegd voor onderwijs, terwijl de drie gewesten onder andere beslissen over ruimtelijke ordening. Daarnaast heeft elk gewest en elke gemeenschap een eigen wetgevende en een eigen uitvoerende macht die uitgeoefend worden door een afzonderlijk parlement en een afzonderlijke regering (behalve in Vlaanderen waar het Vlaamse parlement en de Vlaamse regering zowel de gewest- als de gemeenschapsbevoegdheden uitoefenen). Aldus zijn de deelstaten in België niet

ondergeschikt maar nevensgeschikt aan het federale niveau (ibid.). Dat houdt in dat de deelstatelijke decreten op dezelfde voet staan met de federale wetten (ibid.).

Alhoewel België uit drie gemeenschappen en drie gewesten bestaat, wordt het Belgisch federalisme als tweepolig of bipolair gelabeld. Dit komt omdat het Belgische federale systeem gebaseerd is op twee grote taalgemeenschappen, met name de Vlamingen en de Franstaligen (Bouteca e.a. 2018: 24).

Een ander kenmerk van ons federale systeem is dat dit coöperatief van aard is. Ook al worden de bevoegdheden duidelijk gescheiden tussen de verschillende niveaus, er bestaan veel samenwerkingsvormen tussen de centrale overheid en de deelstaten of tussen de deelstaten onderling (Van Damme 2015: 265). Zo gaan de verschillende beleidsniveaus niet altijd strikt gescheiden te werk.

Ten slotte is de fiscale autonomie van de deelgebieden in België vrij beperkt (Bouteca e.a. 2018: 25). Het grootste aandeel van hun inkomst (68%) is afkomstig van federale dotaties (ibid.: 15-16). Daarentegen beschikken ze over een ruime bestedingsautonomie (ibid.: 25).

Het Belgische federale model vertoont ook duidelijke confederale trekken, te beginnen met de taalpariteit in de ministerraad. Deze laatste bestaat uit evenveel Nederlandstaligen als Franstaligen. Daarnaast beschikken de twee grote taalgemeenschappen over een vetomacht als ze zich benadeeld voelen door een wetsvoorstel of -ontwerp (Bouteca e.a. 2018: 26). Deze procedure kreeg de naam ‘alarmbelprocedure’. Bij institutionele of communautaire aangelegenheden geldt het principe van bijzondere meerderheid. Om bijzondere wetten (ook ‘communautaire wetten’ genoemd) aan te nemen, te wijzigen of af te schaffen, wordt er een bijzondere meerderheid vereist. Die houdt in een tweederdemeerderheid van de uitgebrachte stemmen in Kamer en Senaat, en een gewone meerderheid in beide taalgroepen van elke Kamer (Van Damme 2015: 79). Aldus is een meerderheid in beide taalgroepen nodig om bijvoorbeeld de Grondwet te herzien. Een laatst confederaal kenmerk betreft het ontbreken van nationale partijen (Bouteca e.a. 2018: 26). De enige uitzondering hierop is de PvdA/PTB. De andere partijen zijn allemaal regionale partijen die beperkt worden tot het territorium van een deelstaat en daardoor hun eigen gemeenschap verdedigen.

1.5. België: van unitaire tot federale staat

Nu we het begrip federalisme toegelicht hebben en de algemene kenmerken van het Belgische federale model hebben besproken, is het hoog tijd om de historische achtergrond van de federalisering van België te schetsen. Eerst zal de taalstrijd uitgelegd worden en vervolgens de andere communautaire conflicten die de weg hebben geplaveid naar de omvorming van België tot een federale staat. Daarnaast zullen de verschillende staatshervormingen zelf ter sprake komen.

1.5.1. De taalbreuklijn

In 1831 werd België opgericht als een eenheidsstaat of unitaire staat. Alle macht werd dus uitgeoefend door een centraal bestuur: het Belgisch parlement en de Belgische regering. In het pas ontstane land doken er al snel spanningen op tussen Vlamingen en Franstaligen. Het eerste communautaire conflict vindt zijn oorsprong in de taalkwestie. In de grondwet werd het principe van taalvrijheid vastgelegd. Het Voorlopig Bewind beschouwde echter het Frans als de enige officiële taal, omdat het Nederlands te fragmentair was. Volgens de Franstalige elite aan de macht was het Nederlands ongeschikt voor het beheer van een moderne staat (Bouteca e.a. 2018: 32).

Hoewel de grondwet taalvrijheid garandeerde, was het Frans de dominante taal in het openbaar leven, het bestuur, het gerecht, het leger en het onderwijs. Deze stand van zaken riep al gauw weerstand op bij Vlaamse intellectuelen, schrijvers en leraren. Deze groep Vlamingen accepteerde niet dat de taal gesproken door de meerderheid (57%) van de Belgische bevolking, geen plek had in de nieuwe staat (Bouteca e.a. 2018: 32). Zo ontstond de *Vlaamse Beweging*: een oorspronkelijk culturele en sociale stroming gericht op de verdediging van het Nederlands in België. Al snel ontwikkelde de *Vlaamse Beweging* zich in een politieke beweging met eisen als de vernederlandsing van het onderwijs in Vlaanderen of de erkenning van het Nederlands als bestuurstaal, naast het Frans.

In de jaren 1870 boekte de Vlaamse Beweging haar eerste politieke successen met de goedkeuring van de eerste taalwet ('wet-Coremans') in 1873, waardoor de rechtspraak in Vlaanderen in het Nederlands moest verlopen als een verdachte geen Frans kende (Bouteca e.a. 2018: 33). In de jaren daarna volgden wetten die het gebruik van het Nederlands in het centrale bestuur (1878) en voor enkele vakken in de officiële middelbare scholen in

Vlaanderen (1883) toelieten. In 1898 werd de Gelijkheidswet ingevoerd, waardoor het Nederlands als officiële landstaal erkend werd (Vande Lanotte e.a. 2013: 23).

Voortaan stonden Frans en Nederlands juridisch op gelijke voet, aangezien alle wetten en koninklijke besluiten vanaf nu in beide talen moesten worden afgekondigd. Door de invoering van de eerste taalwetten heeft Vlaanderen aan het einde van de negentiende eeuw een tweetalig statuut verworven. Van haar kant is Wallonië eentalig Frans gebleven. Van federalisme was er op dat moment nauwelijks sprake in Vlaanderen (Bouteca e.a. 2018: 35). De idee van federalisme ontwikkelde zich immers aanvankelijk aan Waalse zijde om de tweetaligheid van het land, en daarmee ook Wallonië, te vermijden (Bouteca e.a. 2018: 37). Van nationale tweetaligheid wilde Wallonië immers niets weten, terwijl Vlaamse vertegenwoordigers het hiermee eens waren (Bouteca e.a. 2018: 36).

Vanaf de eeuwwisseling en vooral de Eerste Wereldoorlog ging de Vlaamse Beweging haar eisen versterken. Voortaan gingen Vlaamsgezinde politici pleiten voor zowel een eentalig Nederlandstalig Vlaanderen als voor de vernederlandsing van de Rijksuniversiteit van Gent. Rond 1930 werd het territorialiteitsbeginsel ingevoerd via een reeks wetten, waarmee werd vastgelegd dat alle bestuurshandelingen in de streektaal moeten verlopen ('streektaal is voertaal') (Vande Lanotte e.a. 2013: 24). Vanaf het begin van de jaren 1930 werd België in twee eentalige gebieden opgesplitst. Vlaanderen werd dus officieel Nederlandstalig, terwijl Wallonië eentalig Frans bleef (Bouteca e.a. 2018: 42). Voor Brussel en de provincie Brabant kwam geen regeling waar een vorm van tweetaligheid wordt erkend (Bouteca e.a. 2018: 42 en Vande Lanotte e.a. 2013: 25). In 1930 werd de vernederlandsing van de Gentse Rijksuniversiteit voltooid. België kreeg daarmee zijn eerste Nederlandstalige universiteit (Van Goethem 2008: 128). In 1932 volgde de wet op het taalgebruik in het lager en middelbaar onderwijs, waarmee het beginsel 'streektaal is onderwijstaal' werd ingevoerd. Deze wet werd zowel toegepast op het vrij als op het officieel onderwijs (Vande Lanotte e.a. 2013: 26). Ook in gerechtszaken (1935) en het leger (1938) werd tweetaligheid verplicht gesteld.

Tijdens het interbellum en vooral de jaren 1930 wint bij de Vlaamsgezinden de drang naar federalisme veld (Bouteca e.a. 2018: 43). Onder de Vlaamsgezinden ijverden de minimalisten voor meer culturele autonomie. In 1938 zette de regering-Spaak de eerste stappen naar het cultureel federalisme met de creatie van twee aparte cultuurraden, een

Franse en een Nederlandse, aan het ministerie Kunsten en Wetenschappen (Van Goethem 2008: 148 en Bouteca e.a. 2018: 43-44).

Na de Tweede Wereldoorlog gingen de Vlamingen steeds meer ijveren voor de vastlegging van de taalgrens. In de jaren 1930 hadden een reeks taalwetten België in twee eentalige gebieden afgebakend. De grens lag echter tussen deze twee eentalige gebieden niet vast. Sinds de bestuurstaalwet van 1921 vond om de tien jaar in elke gemeente van het land een talentelling plaats (Vande Lanotte e.a. 2013: 25). Op basis van het resultaat daarvan kon een gemeente van bestuurstaal veranderen. Bijvoorbeeld indien de meerderheid van de inwoners van een gemeente volgens de taaltelling het Nederlands sprak, ging die gemeente het Nederlands als bestuurstaal aannemen. Zo zijn drie Vlaamse gemeenten in de Brusselse rand onder meer na de taaltelling van 1947 van taalstatuut veranderd. Die zijn immers overgegaan van eentalig Nederlandstalig gebied naar tweetalig Brussels gebied (Bouteca e.a. 2018: 53). Uit schrik dat de Nederlandstalige gemeenten in de Brusselse rand verder zouden verfransen, pleitten de Vlaamsgezinden voor de bevestiging van de taalgrens.

Aan het begin van de jaren 1960 besliste de regering Lefèvre-Spaak het taalgrensprobleem aan te pakken. Als gevolg van een boycot van de nieuwe taaltelling door meer dan 300 Vlaamse gemeenten werd de tienjaarlijkse taaltelling in 1961 afgeschaft (Vande Lanotte e.a. 2013: 26). In 1962 werd de taalgrens wettelijk vastgelegd. Hierbij werden de gemeenten Komen en Moeskroen overgeheveld van Vlaanderen naar Wallonië, terwijl de Voerstreek bij Limburg werd gevoegd (Vande Lanotte e.a. 2013: 27). Als gevolg hiervan werden de grenzen van bepaalde provincies hertekend. De taalwetten van 1962-1963 verdeelden België in vier officiële taalgebieden¹: het Nederlandse taalgebied, het Franse taalgebied, het Duitse taalgebied en het tweetalige gebied Brussels-Hoofdstad (Van Goethem 2008: 164).

¹ **Figuur 1.** Indeling van België in vier taalgebieden. Afbeelding komt uit https://neon.niederlandistik.fu-berlin.de/nl/nedling/taalgeschiedenis/nederlands_in_vlaanderen/#succes

Deze nieuwe taalwetgeving bekrachtigt het territorialiteitsbeginsel, waarbij de streektaal als bestuurstaal geldt. De zogenaamde faciliteitengemeenten vormen een uitzondering op dit principe. In die gemeenten worden gemeentelijke diensten aan de inwoners ook in de minderheidstaal (d.w.z. het Frans, het Nederlands of het Duits) aangeboden. Onder de faciliteitengemeenten bevinden zich zes Vlaamse randgemeenten rond Brussel² en andere taalgrensgemeenten zoals in Voeren, in Komen-Moeskroen of in het Duitse taalgebied. Het arrondissement Brussel-Hoofdstad met zijn negentien gemeenten kreeg een tweetalig statuut.

Met het vastleggen van de taalgrens in 1962 viel Leuven in het Nederlandstalige taalgebied. Volgens het voertaalstreektaalbeginsel zou de Franstalige afdeling van de Leuvense universiteit in principe vernederlandst moeten worden. Toch bleef de Katholieke Universiteit Leuven tweetalig. De universiteit was niet van plan om die tweetaligheid op te geven. De campus in Leuven was te klein geworden. Om de overvolle campus te ontlasten, plande de universiteit nieuwe afdelingen te bouwen in Sint-Lambrechts-Woluwe en Waver. Uit vrees dat deze uitbreiding de driehoek Leuven-Waver-Brussel verder zou verfransen, verzette de Vlaamse Beweging zich ertegen (Bouteca e.a. 2018: 58). Volgens Van Goethem (2008: 167) was deze vrees niet ongegrond, aangezien ‘de Franstalige afdeling [...] een sterk verfransend effect op Leuven-stad’ had.

In januari 1968 kwamen de Vlaamse studenten massaal in oproer in Leuven. Ze lanceerden de bekende slogans ‘Leuven Vlaams’ en ‘Walen buiten’, die als kwetsend werden ervaren door de Walen (Van Goethem 2008: 167). De Leuvense kwestie deed in februari 1968 de regering-Vanden Boeynants vallen en leidde tot de splitsing van de universiteit. De Katholieke Universiteit Leuven werd volledig vernederlandst en in het Waalse Ottignies werd de nieuwe campus ‘Louvain-la-Neuve’ gebouwd. De Leuvense zaak leidde ook tot de definitieve scheuring van de toen nog unitaire partij CVP/PSC in twee aparte partijen (Van Goethem 2008: 167). Ook de tweetalige unitaire liberale en socialistische partijen, PVV en BSP, zouden in de jaren zeventig splitsen in afzonderlijke Vlaamse en Franstalige partijen, (Bouteca e.a. 2018: 52). Tegen het eind van de jaren zeventig waren alle grote nationale partijen van het land verdwenen. Daarnaast viel de vrijzinnige Brusselse universiteit in de nasleep van de Leuvense kwestie in 1969 uiteen in de Université Libre de Bruxelles (ULB) en de Vrije Universiteit Brussel (VUB) (Witte e.a. 2005: 436). De kwestie ‘Leuven Vlaams’

---

² Kraainem, Drogenbos, Sint-Genesius-Rode, Linkebeek, Wemmel en Wezembeek-Oppem.

werkte dus als het ware als één van de belangrijkste katalysatoren voor het federaliseringsproces in België.

1.5.2. Andere communautaire tegenstellingen of breuklijnen

Naast de taalbreuklijn en de kwestie Leuven Vlaams hebben twee belangrijke gebeurtenissen na de Tweede Wereldoorlog de tegenstellingen tussen Nederlandstaligen en Franstaligen verder versterkt, namelijk de Koningskwestie en de Eenheidswet (Vande Lanotte e.a. 2013: 43). Deze communautaire conflicten, in combinatie met de taalconflicten, hebben geleid tot een herverkaveling van het Belgische politieke landschap en uiteindelijk tot de federalisering van het land.

A) De Koningskwestie

Tijdens de Tweede Wereldoorlog brak de Koningskwestie uit toen koning Leopold III ervoor koos om bij zijn manschappen in België te blijven, tegen de wil van zijn regering in. De Koning weigerde namelijk om zijn regering naar Londen te vergezellen en de strijd voort te zetten aan de zijde van de geallieerden. Hierdoor ontstond een breuk tussen Leopold III en zijn regering. Op 28 mei 1940 gaf Leopold III zich met zijn leger over en beschouwde zichzelf als krijgsgevangene van de Duitsers. Na de capitulatie besliste de regering dat de Koning in de onmogelijkheid was om te regeren (Vande Lanotte e.a. 2013: 43). Leopolds houding werd openlijk afgekeurd door een groot aantal regeringsleden en parlementsleden die naar de Franse stad Limoges waren gevlucht (Bouteca e.a. 2018: 45 en Vande Lanotte e.a. 2013: 43).

Na de bevrijding van België in september 1944 en de terugkeer van de regering nam Prins Karel, de broer van koning Leopold III, het regentschap waar. Leopold III werd op 8 mei 1945 in Oostenrijk bevrijd, maar de regering besloot dat hij niet onmiddellijk naar België mocht terugkeren. Door zijn houding gedurende de oorlog werd Leopold een omstreden Koning. Binnen zowel de Belgische regering als de publieke opinie ontstond verdeeldheid over een terugkeer van de Koning. De liberalen, socialisten en communisten waren tegen een terugkeer, terwijl de christendemocraten van de CVP ervoor waren (Bouteca e.a. 2018: 46). Hiermee was de Koningskwestie geboren.

Om de zaak te regelen, werd beslist een volksraadpleging te organiseren over de terugkeer van de Koning (Vande Lanotte e.a. 2013: 44). Op 12 maart 1950 vond het volksreferendum plaats. Uiteindelijk sprak 57,68% van de bevolking zich uit voor de terugkeer van de Leopold III. De regionale verschillen waren echter bijzonder groot: meer dan 72% van de Vlamingen stemden ervoor, terwijl 58% van de Walen ertegen stemden (Bouteca e.a. 2018: 46). Na de verkiezingen van juni 1950 en de overwinning van de CVP keerde koning Leopold III naar België terug. Onmiddellijk na zijn aankomst braken in Wallonië stakingen en zware rellen uit. In Grâce-Berleur vielen drie doden door rijkswachtkogels tijdens een anti-Leopoldistische betoging (Vande Lanotte e.a. 2013: 45). De Koningskwesie dreigde het land aan de rand van een burgeroorlog te brengen. Om een einde aan de onlusten te maken, besloot Leopold III op 16 juli 1951 uiteindelijk troonsafstand te doen ten voordele van zijn zoon Boudewijn. De Vlamingen waren ontevreden met de afloop van de Koningskwesie, omdat zij, ondanks een meerderheid, zich bij het standpunt van de Franstaligen moesten neerleggen (Vande Lanotte e.a. 2013: 45). De Koningskwesie legde de communautaire verdeeldheid tussen Nederlandstaligen en Franstaligen bloot en wordt daarom beschouwd als een belangrijke katalysator voor de omvorming van België tot een federale staat.

B) De spanningen rond de Eenheidswet

Een ander communautair conflict dat de verschillen tussen Vlamingen en Walen heeft verscherpt en de weg voor de federalisering heeft vrijgemaakt, zijn de mislukte stakingen rond de Eenheidswet of *Loi unique* (Vande Lanotte e.a. 2013: 43). Naast taalkundige verschillen waren er ook aanzienlijke sociaaleconomische verschillen tussen Vlaanderen en Wallonië. Bij de oprichting van België in 1830 was Wallonië verreweg de sterkste economische regio van het land en zelfs één van de grootste economische machten ter wereld dankzij haar moderne staal- en kolenindustrie (Bouteca e.a. 2018: 49). Vlaanderen was daarentegen in de negentiende eeuw een arm, agrarisch en onderontwikkeld gebied, waar vaak hongersnood heerste. Talloze Vlamingen trokken in deze tijd naar Wallonië om in de landbouw of de mijnbouw te werken.

In de jaren vijftig en zestig verschoof het economische zwaartepunt geleidelijk naar Vlaanderen. De Vlaamse economie groeide sterk dankzij de vestiging van buitenlandse investeerders (Van Goethem 2008: 160). Wallonië kwam daarentegen in een economische

crisis terecht door de neergang van haar industrie: de ene na de andere mijn moest sluiten, met groot banenverlies als gevolg. In 1966 overtrof het product per hoofd in Vlaanderen voor het eerst dat van Wallonië (Van Goethem 2008: 160). De economische crisis, aangevuld door de vrees voor democratische minorisering, zorgde voor heel wat ongenoegen aan Waalse kant (Bouteca e.a. 2018: 50).

In de winter van 1960-1961 werkte de lancering van de Eenheidswet, voluit de ‘Wet voor de economische expansie, de sociale vooruitgang en het financieel herstel’, door de regering-Eyskens III als katalysator voor de Waalse onvrede. Deze wet was gericht op een sanering van de staatsfinanciën na onder andere de sluiting van de Waalse mijnen en de onafhankelijkheid van Kongo. De wet voorzag naast een verhoging van de belastingen, ook in besparingen op vlak van defensie, onderwijs en sociale uitgaven (Vande Lanotte e.a. 2013: 45 en Bouteca e.a. 2018: 50).

Er kwam in december 1960 een massale protestbeweging tegen dit bezuinigingsplan, voornamelijk vanuit socialistische hoek. Onder leiding van de Luikse vakbondsleider André Renard werden in het hele land, maar vooral in Wallonië, grootschalige stakingsacties en betogingen georganiseerd (Vande Lanotte e.a. 2013: 46 en Bouteca e.a. 2018: 50). Gedurende vier weken legde de stakingsgolf het openbaar en het industriële leven in Wallonië volledig lam. In Vlaanderen nam de stakingsbeweging minder grote vormen aan, mede omdat de christelijke vakbond ACV niet aan de stakingen deelnam (Witte e.a. 2005: 317).

Uiteindelijk mislukten de socialistische stakingen, want op 13 januari 1961 werd de Eenheidswet toch door de Kamer goedgekeurd (Vande Lanotte e.a. 2013: 46). De Waalse stakingsleider André Renard verweet het falen van de staking aan de Vlamingen, die volgens hem de staking te snel hadden stopgezet. Na het mislukken van de ‘Grote Staking’ werd Renard een fervent bepleiter van het ‘economisch federalisme’ (Vande Lanotte e.a. 2013: 46). Onder zijn leiding werden steeds meer Walen ervan overtuigd dat Wallonië een eigen economisch beleid moest voeren om haar economische achteruitgang te stoppen. In 1961 richtte Renard ‘Le Mouvement Populaire Wallon’ op, een beweging die zou ijveren voor ‘economisch federalisme’ (Bouteca e.a. 2018: 50).

De mislukte ‘Grote Staking’ naar aanleiding van de Eenheidswet legde de sociaaleconomische en mentaliteitsverschillen tussen Vlaanderen en Wallonië opnieuw

bloot. Na de Koningskwesatie en de 'Grote Staking' lag de weg voor de federalisering van België open.

C) Opkomst van regionale partijen en herschikkingen van de traditionele partijen

De diverse communautaire conflicten in de jaren vijftig en zestig brachten een fundamentele verandering teweeg in het Belgische partijenlandschap. Na 1960 manifesteerde zich twee opvallende tendensen.

Ten eerste werden aan beide kanten van de taalgrens nieuwe communautaire politieke partijen opgericht die zich toelegden op de belangen van hun eigen gemeenschap. In Vlaanderen werd in 1954 de Vlaams-nationalistische en federalistisch georiënteerde Volksunie (VU) gesticht. Bij de verkiezingen van 1968 behaalde de partij twintig zetels in de Kamer, deels ten koste van de CVP (Van Goethem 2008: 168). Aan Franstalige kant vormden twee nieuwe politieke partijen met een uitgesproken communautair programma zich in 1965: het Rassemblement Wallon (RW) en het Front Démocratique des Francophones (FDF). Gegroeid uit Renards Mouvement Populaire Wallon beschouwde het Rassemblement Wallon het federalisme als een middel om de Waalse economische neergang te stoppen (Bouteca e.a. 2018: 52). Het FDF daarentegen werd opgericht na de taalwetten van 1962-1963 om de belangen van de Franstaligen in Brussel te verdedigen. Net als de Volksunie boekten beide Franstalige communautaire partijen goede verkiezingsresultaten in de jaren zestig (Vande Lanotte e.a. 2013: 47).

Daarnaast leidden de communautaire spanningen van de jaren zestig tot het uiteenvallen van de drie traditionele unitaire partijen in afzonderlijke Vlaamse en Franstalige vleugels (Van Goethem 2008: 167-168). Zoals hierboven vermeld leidde de Leuvense kwestie tot de splitsing van de unitaire christendemocratische partij in een Vlaamse CVP en Franstalige PSC. Ook de liberale en socialistische partijen gingen in de jaren zeventig uit elkaar als gevolg van de toenemende communautaire spanningen (Van Goethem 2008: 168 en Bouteca e.a. 2018: 52).

De opkomst van nieuwe communautaire partijen gekoppeld aan het uiteenvallen van de traditionele partijen zorgden ongetwijfeld voor een versnelling van het federaliseringsproces. Vooral na de Leuvense kwestie werd duidelijk dat een grondige herstructurering van de Belgische staat nodig was om de spanningen tussen de taalgroepen te verminderen. Het streven naar autonomie werd ook steeds luider, zowel in Vlaanderen als

in Wallonië. De Vlamingen streefden naar meer culturele autonomie, terwijl de Walen meer autonomie op economisch vlak eisten om de neergang van de Waalse economie een halt toe te roepen. Zo werd het federaliseringsproces in 1970 op gang gebracht.

1.5.3. Naar een federaal model: de verschillende staatshervormingen

‘De unitaire Staat, met zijn structuur en zijn werkwijze zoals die thans door de wetten nog geregeld zijn, is door de gebeurtenissen achterhaald. De gemeenschappen en de gewesten moeten hun plaats innemen in vernieuwde staatsstructuren die beter aangepast moeten zijn aan de eigen toestanden van het land.’ (Eyskens 1993: 854)

Met deze historische woorden verklaarde premier Gaston Eyskens naar aanleiding van de eerste staatshervorming op 18 februari 1970 de dood van ‘La Belgique de papa’ in zijn mededeling aan het parlement. België werd echter niet van vandaag op morgen omgevormd tot een federale staat. Het federaliseringsproces verliep immers geleidelijk in verschillende staatshervormingen.

i) De eerste staatshervorming (1970)

In 1970 werd onder de regering Eyskens-Merlot de eerste stap richting federalisme gezet met de goedkeuring van de eerste staatshervorming, die een eind maakte aan de unitaire Belgische staat (Bouteca e.a. 2018: 61). Bij deze grondwetsherziening werden op aandrang van Vlaanderen drie cultuurgemeenschappen in het leven geroepen: de Nederlandse, de Franse en de Duitse. Deze drie cultuurgemeenschappen werden bevoegd voor culturele materies binnen hun taalgebied en kregen daarvoor een eigen parlement: een cultuurraad (Vande Lanotte e.a. 2013: 47). Die cultuurraden bestonden uit de parlementsleden van de taalgroepen van beide Kamers. Bijvoorbeeld werd de Nederlandse cultuurraad samengesteld uit alle Nederlandstalige parlementsleden van de Kamer en de Senaat (Bouteca e.a. 2018: 62). Daarmee kwam de door de Vlamingen gewenste culturele autonomie.

De eerste staatshervorming probeerde ook zonder succes tegenmoet te komen aan de Waalse wens tot meer autonomie op economisch vlak. Daarvoor erkende de grondwetgever in artikel 107^{quarter} dat België voortaan bestaat uit drie Gewesten: het Vlaams, het Waals en het Brussels Gewest (Bouteca e.a. 2018: 63 en Vande Lanotte e.a. 2013: 47). Hun

bevoegdheden werden echter nog niet bepaald, waardoor het artikel pas twee decennia later volledig werd geïmplementeerd.

Daarnaast werd ook een aantal mechanismen in de Grondwet vastgelegd om de minderheden te beschermen. Onder deze beschermingsmechanismen vindt men de paritaire ministerraad de bijzondere meerderheid en de alarmbelprocedure (Van de Castele 2015: 110). Deze grondwettelijke waarborgen werden vooral ingebouwd om tegenmoet te komen aan de Waalse vrees voor minorisering binnen België (Bouteca e.a. 2018: 64).

ii) De tweede staatshervorming (1980)

Met de tweede staatshervorming, die tien jaar na de eerste plaatsvond, werden de bevoegdheden van de cultuurgemeenschappen, voortaan omgevormd tot ‘gemeenschappen’, aanzienlijk uitgebreid. Naast culturele materies zijn ze vanaf nu ook bevoegd voor de persoonsgebonden aangelegenheden zoals gezondheidsopvoeding of jeugdbeleid (Bouteca e.a. 2018: 79 en Vande Lanotte e.a. 2013: 48). De drie gemeenschappen krijgen ook naast hun eigen parlement – de gemeenschapsraad – hun eigen uitvoerend orgaan: de regering.

De tweede staatshervorming voorzag ook in de instelling van twee gewesten, het Vlaamse en het Waalse, die nu vorm krijgen. Voor het Brussels Gewest kon voorlopig geen oplossing gevonden worden (Bouteca e.a. 2018: 78). Net als de gemeenschappen verwierven de gewesten een eigen decreetgevende raad en een eigen regering (Bouteca e.a. 2018: 78-80). Deze organen kregen een aantal bevoegdheden voor plaatsgebonden materies zoals het economische beleid, ruimtelijke ordening en huisvesting. Aan Vlaamse kant werd meteen besloten om het Vlaams Gewest en de Vlaamse Gemeenschap samen te voegen. Zo worden in Vlaanderen de gewest- en gemeenschapsbevoegdheden uitgeoefend door eenzelfde parlement en regering, met zetel in Brussel. Daarentegen besloten de Franstaligen om het Waals Gewest en de Franse Gemeenschap niet te fuseren.

Tot slot werd een Arbitragehof, later ‘Grondwettelijk Hof’ genoemd, opgericht om de conflicten tussen de verschillende beleidsniveau op te lossen (Vande Lanotte e.a. 2013: 48). De oprichting van politiek autonome deelstaten betekent het einde van het unitaire België (Bouteca e.a. 2018: 83).

iii) De derde staatshervorming (1988-1989)

In 1988-1989 vond de derde staatshervorming plaats. Die verliep in drie fases. Eerst werden de bevoegdheden van de gewesten en de gemeenschappen aanzienlijk uitgebreid. Zo werd de bevoegdheid onderwijs overgeheveld naar de gemeenschappen (Van de Casteele 2015: 133). Het gehele economisch beleid samen met de bevoegdheden openbare werken en openbaar vervoer werden aan de gewesten toegekend (Bouteca e.a. 2018: 93).

In een tweede fase werd een nieuw systeem uitgewerkt voor de financiering van de gemeenschappen en de gewesten (Martyn en Opsommer 2014: 234). In deze fase werd ook het Brussels Hoofdstedelijk Gewest opgericht. Op aandrang van de Vlamingen wordt het beperkt tot de negentien gemeenten van het arrondissement Brussels-Hoofdstad (Bouteca e.a. 2018: 95). Het nieuw opgerichte Brusselse gewest kreeg een eigen Raad en een eigen regering, bevoegd voor dezelfde materies als de twee andere gewesten. In tegenstelling tot de Raden van het Vlaams en het Waals Gewest mag de Brusselse Raad geen decreten uitvaardigen, maar wel ordonnanties (ibid.: 96). Deze zijn, in tegenstelling tot decreten, onderworpen aan een beperkt toezicht.

Daarnaast worden in een pacificatiewet van 1988 de taalfaciliteiten nu gebetonneerd, zodat ze alleen nog met een bijzondere meerderheid kunnen gewijzigd worden (Van Goethem 2008: 189). Daarmee werd een eind gemaakt aan de Happart-kwestie. De derde fase van de staatshervorming, die onder andere een hervorming van het tweekamerstelsel en een toekenning van de residuaire bevoegdheden aan de deelstaten voorzag, kon niet verwezenlijkt worden (Bouteca e.a. 2018: 99).

iv) Het Sint-Michielsakkoord (1993)

Met het Sint-Michielsakkoord werd België in 1993 definitief omgevormd tot 'een federale staat, samengesteld uit de gemeenschappen en de gewesten', zoals het sindsdien in artikel 1 van de Grondwet staat ingeschreven (Vande Lanotte e.a. 2013: 49). Hiermee werd de omvorming van België van een unitaire staat tot een federale staat voltooid. Bij deze vierde staatshervorming werden ook de bevoegdheden van de deelstaten nogmaals uitgebreid. Belangrijk hierbij is dat de gemeenschappen en de gewesten verdragsrecht verwierven, waardoor ze vanaf 1993 internationale verdragen konden sluiten met betrekking tot materies waarvoor ze bevoegd waren (ibid.). Daarnaast kregen de deelstaten bijkomende financiële middelen (Bouteca e.a. 2018: 109).

Voortaan werden ook de leden van de Vlaamse Raad en de Waalse Gewestraad rechtstreeks verkozen, waardoor het dubbelmandaat afgeschaft werd (Van Goethem 2008: 190). Het dubbelmandaat hield in dat parlementsleden zowel in het nationale als in een deelstaatparlement konden zetelen. Ook belangrijk binnen deze vierde staatshervorming werd de splitsing van de provincie Brabant in Vlaams- en Waals Brabant (Bouteca e.a. 2018: 109).

Ten slotte werd het tweekamerstelsel grondig hervormd. Als gevolg van de afschaffing van de dubbelmandaat is het aantal leden in beide Kamers verminderd. Naast hun samenstelling werden ook hun taken hertekend. Voortaan dient de Senaat om de belangenconflicten tussen de gemeenschappen en de gewesten te regelen (Bouteca e.a. 2018: 107). Van haar kant heeft de Kamer van volksvertegenwoordigers een wetgevende en controlerende functie (ibid.). De vierde staatshervorming van 1993 verwezenlijkt eigenlijk de derde fase van de derde staatshervorming.

v) Het Lambermontakkoord (2001)

Onder de paars-groene regering van Guy Verhofstadt werd in 2001 het Lambermontakkoord gesloten. Bij deze vijfde staatshervorming werd er een grotere fiscale autonomie aan de deelstaten toegekend (Vande Lanotte e.a. 2013: 49). Daarnaast werden nogmaals bevoegdheden naar de deelstaten overgeheveld. Belangrijk daarbij is de overdracht van de gemeente- en provinciewetgeving naar de gewesten. Ook materies zoals buitenlandse handel, ontwikkelingssamenwerking en landbouw worden gedeeltelijk of volledig geregionaliseerd (Van Goethem 2008: 194). Ten slotte werd in het kader van het Lombardakkoord de Vlaamse vertegenwoordiging in de Brusselse instellingen gegarandeerd (Witte 2005: 451).

vi) Het Vlinderakkoord

Tien jaar later werd na een lange politieke crisis het Vlinderakkoord rond de zesde, en tot nu toe laatste, staatshervorming gesloten. Dit akkoord voorziet in de splitsing van de kieskring Brussel-Halle-Vilvoorde in de kieskring Vlaams-Brabant en de kieskring Brussel-Hoofdstad (Bouteca e.a. 2018: 170). De inwoners van de zes faciliteitengemeenten in de Brusselse Rand kunnen kiezen of ze stemmen op Brusselse kandidaten ofwel kandidaten uit de kieskring Vlaams-Brabant (ibid.). Naast de splitsing van BHV werden opnieuw bevoegdheden

overgedragen van het federale niveau naar de deelstaten. Het gaat onder andere over de kinderbijslag, de verkeersveiligheid, delen van de gezondheidszorg en van het arbeidsmachtsbeleid (Vande Lanotte e.a. 2013: 50).

Daarnaast werd de fiscale autonomie van de deelstaten nog verruimd en het Brussels Gewest geherfinancierd. Ten slotte werd in de tweede fase van de staatshervorming de Senaat grondig hervormd. Zowel zijn bevoegdheden als zijn samenstelling werden herzien (Bouteca e.a. 2018: 180-181). Vanaf 2014 worden de senatoren niet rechtstreeks verkozen maar worden afgevaardigd door de deelstatenparlementen (ibid.).

vii) Na het Vlinderakkoord

Al deze staatshervormingen hebben ervoor gezorgd dat de huidige staatsstructuur van ons land zo uniek en ingewikkeld is. De uniciteit en complexiteit van de Belgische staatsstructuur is voor een groot deel te wijten aan de constitutionele asymmetrie die ze vertoont. Zo is België ‘het enige federale land dat twee verschillende soorten deelstaten met verschillende bevoegdheidspakketten heeft gecreëerd die elkaar overlappen en die zich bovendien verschillend ontwikkelen ten noorden en ten zuiden van de taalgrens’ (Populier e.a. 2012: 7). Vooral in Brussel valt de ingewikkeldheid van het huidige staatsmodel op.

Sinds 1970 en de eerste staatshervorming is de Belgische staatsstructuur voortdurend geëvolueerd en dat zal ongetwijfeld zo blijven. Het proces van staatshervormingen is immers nog niet volledig achter de rug. Steeds meer politici en partijen zijn het erover eens dat het huidige systeem te inefficiënt, te duur en te ingewikkeld is, en dat een zevende staatshervorming daarom noodzakelijk is. Om België minder complex te maken, stellen sommige Vlaamse politieke partijen zoals de N-VA of de CD&V voor om ons land verder te defederaliseren. De Vlaams-nationalisten pleiten immers voor een soort confederalisme, waarbij het zwaartepunt op het niveau van de deelstaten zou liggen. Daartegenover willen andere politieke partijen, voornamelijk Waalse maar niet exclusief, in de andere richting gaan door bepaalde bevoegdheden te herfederaliseren, zoals de gezondheidszorg of het klimaat. In ieder geval zal het, door de versnippering van het politieke landschap en de uiteenlopende visies over de richting die het Belgisch federalisme moet inslaan, erg moeilijk zijn om een tweederdemeerderheid te krijgen die nodig is voor een nieuwe staatshervorming.

1.6. De huidige Belgische staatsstructuur

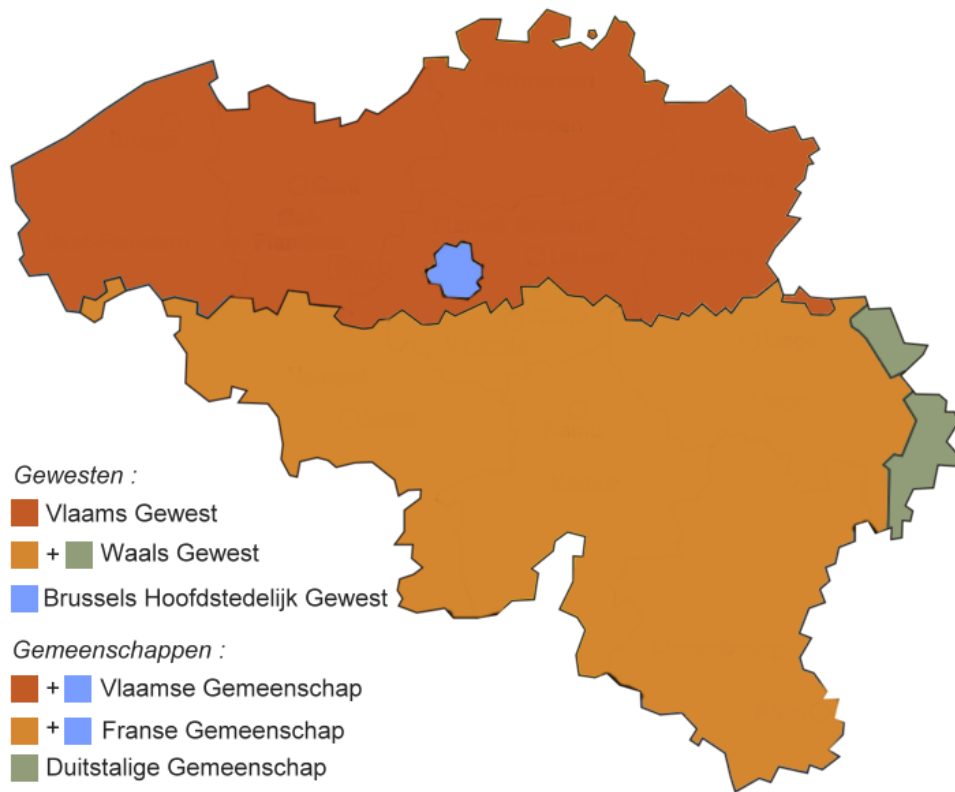
Zoals reeds aangehaald is België sinds 1993 een federale staat samengesteld uit twee soorten deelgebieden: de gewesten en de gemeenschappen. Het land telt zes parlementen en zes regeringen. Hieronder volgt een kort overzicht van de verschillende beleidsniveaus.

Een eerste bestuursniveau is het federale niveau dat bestaat uit het federale parlement en de federale regering. Deze zijn bevoegd voor nationale gebieden, zoals het leger, de sociale zekerheid, justitie, de veiligheid en buitenlandse zaken.

Daarna zijn er de gewesten en de gemeenschappen die autonoom kunnen beslissen rond bevoegdheden waarover ze beschikken, en die elk over hun eigen parlement en hun eigen regering beschikken. Aan de ene kant telt België drie gewesten: het Vlaamse Gewest, het Waalse Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Deze werden gecreëerd op aandring van de Walen die meer autonomie op sociaal-economisch vlak eisten om de economische achteruitgang van hun regio te stoppen. De drie gewesten zijn bevoegd voor plaatsgebonden materies, d.w.z. zaken die met het grondgebied te maken hebben, zoals economie, landbouw, mobiliteit en ruimtelijke ordening.

Naast de gewesten zijn er ook drie gemeenschappen, ingesteld volgens de drie officiële talen van het land: de Vlaamse, de Franse en de Duistalige Gemeenschap. Deze zijn bevoegd voor persoonsgebonden aangelegenheden, d.w.z. zaken die aan mensen gerelateerd worden, zoals onderwijs, cultuur en media. De gemeenschappen werden gevormd om tegenmoet te komen aan de vraag van Vlaanderen om meer culturele en linguïstische autonomie te krijgen. In Vlaanderen zijn het Vlaams Gewest en de Vlaamse Gemeenschap samengebracht onder één regering en één parlement: de Vlaamse Regering en het Vlaamse Parlement. Het tweetalige Brussel behoort zowel tot de Vlaamse Gemeenschap als tot de Waalse Gemeenschap, die naast elkaar opereren. Op vlak van onderwijs zijn er bijvoorbeeld Franstalige scholen die onder de bevoegdheid van de Franse Gemeenschap vallen en Vlaamse scholen die beheerd worden door de Vlaamse Gemeenschap. Voor de instellingen die noch tot de ene noch tot de andere gemeenschap behoren, is er de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie (GGC) die bicommunautaire gemeenschapsaangelegenheden in Brussel behandelt (Bouteca e.a. 2018: 97).

De deelstaten zijn volledig nevenschikt aan het centrale niveau. Er is immers geen normenhiërarchie tussen de federale normering en die van de deelstaten. Daarnaast zijn er ondergeschikte besturen zoals de provincies en de gemeenten, die niet in deze scriptie besproken worden.

Figuur 2. Belgische gewesten en gemeenschappen in België³

³ Afbeelding terug te vinden op < https://neon.niederlandistik.fu-berlin.de/nl/nedling/taalgiedenis/nederlands_in_vlaanderen/ >

Samenvatting

In dit hoofdstuk is een overzicht gegeven van Belgisch federalisme en de evolutie van België van een unitaire staat tot een federale staat.

Ten eerste is uitgelegd dat het federalisme een combinatie is van *self-rule* en *shared rule* (Elazar 1987: 5). Daarnaast is uiteengezet dat België een asymmetrische federatie is, bestaande uit twee typen deelstaten: de gewesten en de gemeenschappen (Bouteca e.a. 2018: 24). België vertoont tevens kenmerken van een confederatie, zoals de taalpariteit in de ministerraad of de alarmbelprocedure (ibid.: 26).

België werd in 1830 opgericht als een unitaire staat. Al snel ontstonden levensbeschouwelijke, economische en communautaire tegenstellingen tussen de Franstaligen en de Vlamingen. Naast de taalstrijd fungeerden de Koningskwestie en de Eenheidswet als belangrijke katalysatoren voor de federalisering van het land. In 1970 kwam er een einde aan het unitaire België, dat door verschillende staatshervormingen werd omgevormd tot een federale staat.

Hoofdstuk 2 – Over metafoor en politiek discours

Het doel van dit hoofdstuk is om een algemene inleiding te geven tot de belangrijkste theoretische aspecten rond het concept van ‘metafoor’ en het gebruik ervan in het politieke discours. Ten eerste wordt een definitie van het begrip ‘metafoor’ gegeven. In paragraaf 2.2 wordt er een kort overzicht van verschillende metafoorthorieën gegeven. In het derde deel (2.3) wordt de conceptuele metafoorthorie (CMT) van Lakoff en Johnson nader bekeken. Hierin wordt het begrip ‘conceptueel metafoor’ uiteengezet met zijn verschillende kenmerken. Daarna volgt een overzicht van de verschillende soorten conceptuele metaforen. Verder verkent het vierde deel de verschillende functies die metaforen vervullen in politieke discours (2.4). Ten slotte wordt in 2.5 Gerard Steens driedimensionale discourse-analytische model van metaforiek voorgesteld.

2.1. Definitie

In het Groot woordenboek Van Dale (2015: 2392) wordt het woord ‘metafoor’ gedefinieerd als volgt:

‘overdrachtelijk taalgebruik in het algemeen, stijlfiguur of betekenisverandering waarbij een woord of uitdrukking gebruikt wordt als naam voor iets waarop ze in letterlijke zin niet van toepassing zijn.’

Centraal binnen deze definitie van het woord ‘metafoor’ staat het idee van betekenisoverdracht tussen twee woorden of uitdrukkingen die normaal gezien niet met elkaar verbonden worden. Ook Hendrik van Gorp, Dirk Delabastita en Rita Ghesquiere (2007: 229) omschrijven de metafoor als ‘een stijlfiguur [...] die berust op betekenisoverdracht tussen twee termen.’ Die betekenisoverdracht is vaak een betekenisovereenkomst of betekeniscontrast (Gorp e.a. 2007: 229). Steeds volgens Van Gorp et al. (2007: 229) lijken metaforen dan op vergelijkingen, waarbij de vergelijkingsgrond en het vergelijkende partikel (*als*, *zoals*) weggevalen zijn. Dit idee van overdracht van betekenis vindt men ook terug in de etymologie van het woord. De term ‘metafoor’ is afkomstig van het Oudgriekse *metapherein*, wat ‘overdragen’ of ‘overbrengen’ betekent:

meta- staat voor ‘tussen’ of ‘naar’, terwijl *-pherein* ‘dragen’ of ‘voordragen’ betekent (Charteris-Black 2011: 31).

Een tweede belangrijk aspect dat uit de definitie van de Van Dale naar voren komt, is het feit dat bij een metafoor de letterlijke betekenis van een woord of uitdrukking niet van toepassing is. Een voorbeeld hiervan is de volgende zin:

(1) ‘dan kunnen we eindelijk **bruggen** slaan tussen de verschillende gemeenschappen, [...]’
(Van Biesen, 2011)

In deze context verwijst het woord ‘brug’ niet naar een ‘verbinding voor het verkeer tussen twee punten die door een water of ook door een droge aardverdieping gescheiden zijn’ (Van Dale 2015: 630), maar naar een poging om de verschillende gemeenschappen samen te brengen. Hier moet het woord ‘brug’ dus overdrachtelijk of figuurlijk worden begrepen.

De studie van metaforen gaat terug tot de Klassieke Oudheid en Aristoteles. Sindsdien heeft het metafooronderzoek zich echter sterk ontwikkeld, met name in de tweede helft van de twintigste eeuw. In de volgende paragraaf volgt een beknopt overzicht van de metafoorgeschiedenis en het onderzoek ernaar.

2.2. Kort overzicht van de metafoorgeschiedenis

Zoals hierboven aangehaald, stonden metaforen al in de vierde eeuw voor Christus in het centrum van de belangstelling. Aristoteles was één van de eersten die het concept ‘metafoor’ grondig bestudeerde. In zijn werk *Poëtica* definieerde Aristoteles de metafoor als ‘giving the thing a name that belongs to something else’ (Aristoteles geciteerd in Charteris-Black 2014: 159). Voor hem bestaat een metafoor dus uit het geven van een naam aan een zaak die iets anders aanduidt. Volgens Ortony (1993: 3) geloofde de Griekse filosoof dat metaforen ‘impliciete vergelijkingen gebaseerd op het analogieprincipe’ waren. Hiermee is Aristoteles een voorloper van de vergelijkingstheorie (ibid.).

Wat het metafoorgebruik betreft, beschouwde Aristoteles metaforen als louter stilistische ornamenten die een creatief effect in een tekst met zich meebrengen (ibid.). Volgens hem hebben metaforen dus voornamelijk een esthetische functie: ze dienen om een tekst of een toespraak op te smukken. Het gebruik van metafoor is daarom het resultaat van een doelbewuste keuze van de dichter of de spreker. Aristoteles vindt zelfs dat er een speciaal

talent nodig is om metaforen te gebruiken. Hierover schrijft hij in *Poëtica*: ‘The greatest thing by far is to have command of metaphor. This alone cannot be imparted by another; it is the mark of genius.’ (Barnes 1984: 2334-2335)

Daarnaast legt Aristoteles in zijn *Poëtica* uit dat dichters metaforen moeten gebruiken om ervoor te zorgen dat hun dichtwerk niet als prozaïsch worden ervaren (Barnes 1984: 2333). Hij waarschuwde echter ook voor het overmatig gebruik van metaforen dat, door hun dubbelzinnigheid, voor een moeilijk verstaanbare tekst zouden kunnen zorgen (ibid. en Ortony 1993: 3). Aristoteles pleit daarom eerder voor een goede afwisseling tussen gewone en ongewone woorden (Barnes 1984: 2333). Voor hem zorgt het alledaagse taalgebruik immers voor meer helderheid in toespraken (Barnes 1984: 2333).

In zijn *Retorica* en *Poëtica* stelt Aristoteles dat de metafoor slechts een literair en retorisch middel is dat thuishoort in de poëtische taal en dat dus niet per se in de alledaagse taal voorkomt (Csábi 2014: 208 en Lakoff 1993: 202). Volgens deze visie zouden mensen zonder metaforen kunnen leven, omdat deze geen onvermijdelijk onderdeel zijn van de alledaagse taal, laat staan van ons conceptuele systeem. Daarnaast veronderstelt Aristoteles’ opvatting, die ten grondslag aan de klassieke metafoortheorie ligt, dat de metafoor zich enkel tot de taal zou beperken: ‘in classical theories of language, metaphor was seen as a matter of language, not thought.’ (Lakoff 1993: 202) In tegenstelling tot Lakoff en Johnson erkent Aristoteles immers de metafoor enkel als een talig fenomeen, en niet als een cognitief fenomeen op zich.

Aristoteles’ klassieke opvatting van metafoor heeft lang stand gehouden tot het einde van de vorige eeuw. Vandaag de dag beschouwen de meeste mensen de metafoor nog steeds als een esthetische versiering die alleen thuishoort in de literaire taal: ‘Metaphor is for most people a device of the poetic imagination and the rhetorical flourish—a matter of extraordinary rather than ordinary language’ (Lakoff en Johnson 1980: 3).

Uit Aristoteles’ werk zijn eeuwen later twee metafoortheorieën ontstaan: de ‘substitution theory’ en de ‘comparison theory’ (Dijck 1998: z.p. en Hu 2023: 14). De ‘substitution theory’ of substitutiethorie stelt dat een metafoor het gebruik van een metaforische uitdrukking in plaats van een letterlijke uitdrukking inhoudt (Black 1955: 279). Volgens deze theorie is elke figuurlijke uitdrukking dus gelijkwaardig aan een letterlijke uitdrukking (Boyd 1993: 481). Zo is bijvoorbeeld de letterlijke uitdrukking ‘Richard is brave’ equivalent aan de metaforische uitdrukking ‘Richard is a lion’ (Black 1955: 283).

Volgens deze opvatting voegt de metafoor dus geen nieuwe betekenis toe aan de zin (Dijck 1998: z.p.).

De ‘comparison theory’ of vergelijkende theorie is de tweede metafoortheorie die gebaseerd is op Aristoteles’ werk. Deze visie houdt in dat een metafoor simpelweg om een gelijkenis of een analogie gaat tussen twee termen (Black 1955: 283). Zo betekent de zin ‘Richard is brave’, volgens deze visie, hetzelfde als ‘Richard is *like* a lion (door dapper te zijn)’ (ibid.). In deze optiek is een metafoor dus een expliciete vergelijking (ook simile genoemd) tussen twee objecten, waarbij het vergelijkende partikel (*als, zoals, ...*) weggevallen is (Dijck 1998: z.p.). De vergelijkende theorie stelt dus dat de metafoor wel iets nieuws toevoegt aan de betekenis van een zin (ibid.). De rol van de lezer is dan om de door de auteur bedoelde analogie of simile te ontdekken (Black 1955: 282).

In de twintigste eeuw werd aanzienlijke vooruitgang geboekt in het metafoordomein. I.A. Richards (1981: 50-51) was bij de eersten om de voorgaande metafoorthorieën te betwisten, door te stellen dat ‘metaphor is the omnipresent principle of language’, maar ook dat ‘thought is metaphoric and proceeds by comparison, and the metaphors of language derive therefrom.’ Bijgevolg zijn metaforen volgens Richards niet alleen beperkt tot taal, maar ze maken ook deel uit van ons denken. In tegenstelling tot Aristoteles beweert Richards dus dat zowel taal als gedacht intrinsiek metaforisch zijn. Zo kan Richards gezien worden als een voorloper van de cognitieve metafoortheorie.

Daarnaast heeft I.A. Richards ook invloedrijke basisbegrippen in het metafooronderzoek geïntroduceerd (Ortony 1993: 3). Volgens hem bestaat een metafoor uit drie delen: een *tenor*, een *vehicle* en een *ground*. De *tenor* (of topic) is het letterlijke deel van de metafoor, het onderwerp van de zin waarover de metafoor gaat (Dijck 1998: z.p. en Gorp e.a. 2007: 289). De *vehicle* staat daarentegen voor het figuurlijke deel van de metafoor dat naar de topic verwijst (ibid.). Uiteindelijk is de *ground* de verbinding tussen de topic en de vehicle (ibid.). Als we bijvoorbeeld Richards terminologie toepassen op de metafoor ‘Een vaccin is een wapen’, dan is de topic ‘een vaccin’ en de *vehicle* ‘een wapen’. De grond zou zijn dat je zowel met een vaccin als met een wapen jezelf kunt beschermen. Ten slotte legt Richards in zijn theorie uit dat er een *tension* (of spanning) bestaat tussen het topic en de vehicle van een metafoor (Ortony 1993: 3). Die spanning tussen topic en vehicle is het gevolg van de conceptuele incompatibiliteit tussen beide termen (ibid.).

Het werk van Richards werd in de jaren 1950 voortgezet door Max Black, van wie het werk aan de basis van de interactietheorie ligt. Deze theorie stelt immers dat een metafoor meer dan een vergelijking is, omdat een metafoor ‘een interactie tussen twee semantische inhouden’ creëert (Besien 1993: 199). Volgens deze theorie werkt de metafoor als een soort filter om de wereld waar te nemen (Black 1955: 286). Black stelt dat een metafoor uit twee delen bestaat, een primair en een secundair onderwerp, die in wisselwerking met elkaar staan (ibid.: 291). Beide onderwerpen beschouwt Black meer als ‘systemen’ dan als enkele ‘dingen’ (ibid.). De wisselwerking of interactie tussen de twee onderwerpen zorgt voor de creatie van een nieuwe betekenis (ibid.: 286). Die wisselwerking ontstaat doordat een reeks kenmerken van het secundaire onderwerp op het primaire onderwerp geprojecteerd worden (Besien 1993: 197-198).

Daarnaast beschouwt Black ook de metafoor als een ‘cognitief instrument’ waarmee we nieuwe visies op de werkelijkheid krijgen (Black 1979: 35 en Ortony 1993: 5). Hij benadrukt immers het feit dat metaforen nieuwe aspecten van de werkelijkheid kunnen vormen: ‘It would be more illuminating [...] to say that the metaphor *creates* the similarity than to say that it formulates some similarity antecedently existing.’ (Black 1955: 284-285) Door te verwijzen naar de metafoor als een cognitief instrument lopen Black en Richards vooruit op belangrijke aspecten van Lakoff en Johnsons conceptuelemetafoorthorie. Deze, waarop het metafooronderzoek van deze masterscriptie zich baseert, wordt grondig besproken in de volgende paragraaf.

2.3. De conceptuelemetafoorthorie

In 1980 is de bevatting van de metafoor totaal veranderd toen de cognitieve linguïst George Lakoff en de filosoof Mark Johnson hun conceptuelemetafoorthorie introduceerden in hun bekende werkstuk *Metaphors We Live By*⁴. In hun boek betwisten de twee Amerikanen de traditionele metafoorthorie afkomstig van Aristoteles die inhoudt dat metaforen alleen stilistische ornamenten zijn die tot de poëtische taal behoren. Volgens Lakoff en Johnson zijn metaforen alomtegenwoordig zowel in de alledaagse taal als het dagelijks leven, vandaar de titel *Metaphors We Live By*:

---

⁴ *Metaphor We Live By* kan worden vertaald als ‘Leven in metaforen’.

[M]etaphor is pervasive in everyday life, not just in language but in thought and action. Our ordinary conceptual system, in terms of which we both think and act, is fundamentally metaphorical in nature. (Lakoff en Johnson 1980: 3).

Zoals het bovenstaande citaat het aangeeft, beperken metaforen zich niet alleen tot taal maar ze geven ook vorm aan onze gedachten en onze handelingen (Lakoff en Johnson 1980: 3). Zo zijn metaforen, volgens Lakoff en Johnson, niet enkel een talig, maar ook een cognitief fenomeen. De twee taalwetenschappers beweren overigens dat ‘ons conceptuele systeem [...] fundamenteel metaforisch van aard is’ (ibid.). Dit impliceert dat gewone mensen onbewust en automatisch metaforen gebruiken in hun dagelijkse leven. Metaforen bepalen voor een groot deel de manier waarop we denken, handelen en de wereld om ons heen waarnemen. Hun functie is om bepaalde, vaak abstracte, concepten en ervaringen beter te begrijpen (Lakoff en Johnson 1980: 36). Volgens Lakoff en Johnson spelen metaforen immers een centrale rol in onze begripsvorming. In hun boek *Metaphors We Live By* stellen ze (1980: 5) dat ‘the essence of metaphor is understanding and experiencing one kind of thing in terms of another’. Door metaforen te gebruiken, kunnen we abstracte concepten begrijpen in termen van iets concreets.

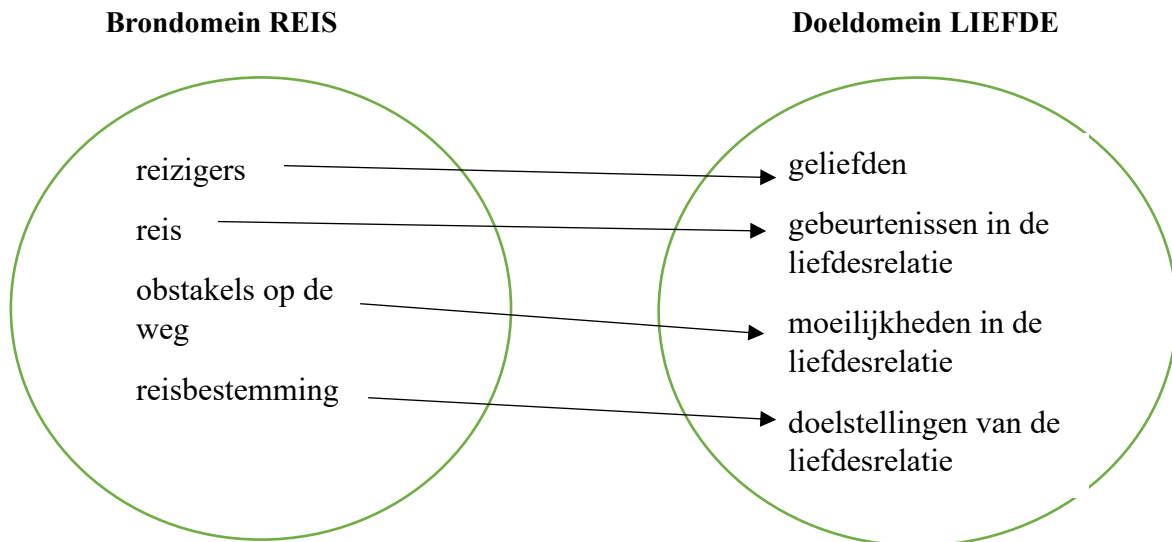
Om hun theorie te bewijzen, geven Lakoff en Johnson (1980: 4-5) het voorbeeld van de conceptuele metafoor DISCUSSIE IS OORLOG. Die metafoor is zo alomtegenwoordig in de westerse wereld dat we vaak het concept ‘discussie’ in termen van het concept ‘oorlog’ omschrijven. Dit wordt immers geïllustreerd in een verscheidenheid aan uitdrukkingen als ‘Jouw standpunt is onverdedigbaar’, ‘Ik heb zijn betoog verpletterd’ of ‘Zijn opmerking sloeg in als een bom’. De conceptuele metafoor DISCUSSIE IS OORLOG structureert niet alleen ons dagelijkse taalgebruik, maar die bepaalt ook onze perceptie van het concept ‘discussie’ evenals de manier waarop we ernaar handelen (Lakoff en Johnson 1980: 4). In een discussie of debat worden de discussianten immers vaak gezien als *opponenten* die *tegenover elkaar staan* in een *woordenstrijd*. Ze proberen de juiste *strategie* te kiezen om de discussie te *winnen*. Daarvoor bestoken ze hun *tegenstander* met argumenten en proberen zijn of haar *stelling* te *ondermijnen*. Zoals Lakoff en Johnson (1980: 5) het stellen, ‘ARGUMENT is partially structured, understood, performed, and talked about in terms of WAR.’ Dat toont aan dat metaforen niet enkel een zaak van woorden zijn, maar ook van concepten die ons handelen en denken sturen. In andere woorden, metaforen bepalen hoe we de wereld om ons heen waarnemen.

2.3.1. Definitie en eigenschappen van conceptuele metaforen

In 2.3 hebben we gezien dat een conceptuele metafoor uit twee conceptuele domeinen bestaat, waarbij het ene domein begrepen wordt in termen van het andere domein (Lakoff en Johnson 1980: 117-118). In zijn werk *Metaphor: A Practical Introduction* omschrijft Kövecses (2010: 4) een conceptuele metafoor door middel van de formule ‘CONCEPTUEEL DOMEIN A IS CONCEPTUEEL DOMEIN B’ of kortweg ‘A IS B’. Volgens Kövecses (2010: 324) is een conceptueel domein ‘our conceptual representation, or knowledge, of any coherent segment of experience’. Een conceptueel domein bevat dus alle ervaringen en kennis die we hebben over bepaalde concepten zoals DISCUSSIE, LIEFDE en TIJD. We gebruiken bijvoorbeeld onze kennis en ervaring van OORLOG om het concept ‘discussie’ beter te begrijpen.

De twee conceptuele domeinen die een conceptuele metafoor vormen, worden respectievelijk het brondomein en het doeldomein genoemd. Het brondomein is het conceptuele domein waaruit de metaforische uitdrukkingen geput worden om het doeldomein te beschrijven. Het doeldomein, dat meestal abstract en vrij complex is, is het domein dat we proberen te begrijpen door gebruik te maken van een brondomein. Deze laatste is vaak concreter en minder complex (Kövecses 2010: 328-329). Een doeldomein wordt dus begrepen in termen van een brondomein. Neem als voorbeeld de conceptuele metafoor DISCUSSIE IS OORLOG. Het concept ‘oorlog’ is in dit geval het concrete brondomein waaruit we metaforische uitdrukkingen extraheren om het abstractere concept DISCUSSIE, het doeldomein, beter te begrijpen. Sommige elementen van het brondomein (OORLOG) worden zo geprojecteerd op elementen van het doeldomein (DISCUSSIE).

Hierdoor ontstaan een reeks systematische correspondenties tussen het bron- en het doeldomein, wat met de term *mappings* aangeduid wordt (Kövecses 2010: 7). Metaforen kunnen dus omschreven worden als ‘a set of mappings between a source and a target’ (ibid.: 13), waarbij elementen uit een brondomein overgedragen worden naar een doeldomein. Aan de hand van de conceptuele metafoor LIEFDE IS EEN REIS wordt uiteengezet hoe elementen uit een brondomein (REIS) geprojecteerd worden op elementen van een doeldomein (LIEFDE). Figuur 3 geeft systematische correspondenties, of *mappings*, tussen de domeinen van ‘liefde’ en ‘reis’ weer (Kövecses 2010: 9).

Figuur 3. Mapping van de conceptuele metafoor LIEFDE IS EEN REIS (Kövecses 2010: 9)

De conceptuele metafoor legt een aantal conceptuele verwantschappen, *mappings*, tussen een bron- en doeldomein. Zo structureert het concept van de reizigers bijvoorbeeld de geliefden, terwijl de bestemming van de reis naar de doelen van de liefdesrelatie verwijst. Het abstracte concept ‘liefde’ wordt gestructureerd in termen van het concrete concept van reizen. Conceptuele metaforen maken dus abstracte concepten zoals ‘liefde’ toegankelijker door ze in termen van concretere concepten, zoals dat van reizen, te structureren.

Dit mappingproces is een asymmetrisch proces, in de zin dat de *mappings* meestal in dezelfde richting gebeuren: van het meer concrete domein naar het meer abstracte domein (Kövecses 2010: 7). Zo kan het abstracte concept ‘liefde’ bijvoorbeeld geconceptualiseerd worden in termen van het meer concrete concept ‘reis’, maar niet andersom.

Daarnaast is het ook belangrijk om op te merken dat de *mappings* tussen bron- en doeldomeinen slechts gedeeltelijk zijn (Lakoff en Johnson 1980: 52-53 en Kövecses 2010: 12). Dat wil zeggen dat slechts een deel van het brondomein A geprojecteerd kan worden op een deel van het doeldomein B. In *Metaphors We Live By* leggen Lakoff en Johnson immers uit dat als de mappings niet gedeeltelijk zouden zijn, dat zou veronderstellen dat een heel doeldomein begrepen zou worden in termen van een heel brondomein (1980: 12-13). Dit kan natuurlijk niet het geval zijn, omdat het zou betekenen dat het bron- en het doeldomein precies dezelfde zouden zijn (ibid.). Ter illustratie geven Lakoff en Johnson het voorbeeld van de conceptuele metafoor THEORIEËN ZIJN GEBOUWEN (THEORIES ARE BUILDINGS), waarbij enkel sommige delen van het brondomein GEBOUW gebruikt worden om het doeldomein THEORIE te structureren (1980: 52-53). Zo kunnen sommige elementen

van het concept ‘gebouw’ zoals *de fundamenten*, *de constructie* of *de structuur* geprojecteerd worden op het doeldomein THEORIE. Echter, veel andere elementen van het brondomein GEBOUW worden ook niet gebruikt om het concept THEORIE te structureren, zoals *het dak*, *kamers* of *de trap*.

Bijgevolg benadrukt de metafoor bepaalde aspecten van een concept en verbergt tegelijkertijd andere aspecten ervan (Kövecses 2010: 92). Ter illustratie nemen Lakoff en Johnson (1980: 10) opnieuw het voorbeeld van de conceptuele metafoor DISCUSSIE IS OORLOG. Deze metafoor benadrukt de strijdaspecten van discussiëren, waardoor we vaak de samenwerkingsaspecten ervan uit het oog verliezen. Kortom, door bepaalde aspecten van het doeldomein te benadrukken, worden andere aspecten ervan op de achtergrond gedrongen (Lakoff en Johnson 1980: 10).

Volgens Kövecses is het ook belangrijk een onderscheid te maken tussen conceptuele metafoor en metaforische linguïstische uitdrukking (2010: 4). Metaforische linguïstische uitdrukkingen zijn ‘the verbal manifestations of conceptual metaphor’ (Steen 1994: 7). Conceptuele metaforen bevinden zich op het conceptuele niveau, d.w.z. in ons denken, en manifesteren zich in taal via metaforische linguïstische uitdrukkingen. Deze zijn dus de talige realisaties van conceptuele metaforen. Bijvoorbeeld zijn zinnen als ‘Je stelling is onverdedigbaar’ of ‘Ik heb de discussie gewonnen’ metaforische uitdrukkingen, oftewel talige realisaties, van de conceptuele metafoor DISCUSSIE IS OORLOG. Kövecses voegt overigens toe dat ‘it is the metaphorical linguistic expressions that reveal the existence of the conceptual metaphors’ (2010: 7). In deze scriptie zal dezelfde terminologie gebruikt worden als die van Kövecses. Zo zullen verbale realisaties van conceptuele metaforen dus ook in dit onderzoek metaforische uitdrukkingen genoemd worden. Conceptuele metaforen zullen ook met hoofdletters geschreven worden.

Een belangrijke opmerking die Lakoff en Johnson nog maken is dat conceptuele metaforen cultuurspecifiek kunnen zijn (1980: 4-5). Dat betekent dat ze van cultuur tot cultuur kunnen verschillen. Om dit te illustreren, nemen ze het voorbeeld van de metafoor TIJD IS GELD. Deze metafoor is van kracht in onze Westerse cultuur. Wij, Westerlingen, begrijpen en conceptualiseren immers onbewust het abstracte concept van ‘tijd’ op basis van onze alledaagse ervaring met geld. Dit wordt geïllustreerd door de volgende uitdrukkingen:

je wil geen tijd *verspillen*.

je *investeert* tijd in iemand.

het *kost* tijd.

ik kan geen tijd *verliezen*.

De bovenstaande uitdrukkingen tonen aan dat het begrip ‘tijd’ gezien wordt als iets kostbaars in onze Westerse samenleving (Lakoff en Johnson 1980: 8). Een voorbeeld daarvan is dat mensen per uur, week of jaar betaald worden (ibid.: 8). Lakoff en Johnson stellen dat we het begrip tijd ‘begrijpen en ervaren als iets dat kan worden uitgegeven, verspild, [...], verstandig of slecht geïnvesteerd of gespaard’ (1980: 8). Het begrijpen en ervaren van tijd kan echter in een andere cultuur heel verschillend zijn. Een ander type metaforen die van cultuur tot cultuur kunnen verschillen, zijn de oriënterende metaforen. In onze Westerse cultuur ligt de toekomst bijvoorbeeld voor ons, terwijl het verleden zich ruimtelijk achter ons bevindt. Maar in andere culturen is het precies andersom: daar ligt de toekomst achter (Lakoff en Johnson 1980: 14). In de volgende paragraaf wordt er dieper ingegaan op de verschillende soorten conceptuele metaforen.

2.3.2. Soorten conceptuele metaforen

In hun werk *Metaphors We Live By* onderscheiden Lakoff en Johnson drie soorten conceptuele metaforen. Aldus Kövecses vallen ze vaak samen (2010: 37). Ten eerste zijn er structurele metaforen, waarbij een concept metaforisch gestructureerd wordt in termen van een andere (Lakoff en Johnson 1980: 14). Structurele metaforen zijn gebaseerd op de systematische correspondenties (*mappings*) tussen elementen van de twee domeinen. Een voorbeeld hiervan is de metafoor DISCUSSIE IS OORLOG, waarbij het concept van discussiëren gestructureerd wordt in termen van het concept ‘oorlog’.

Naast structurele metaforen vinden wij oriënterende metaforen. Ze worden zo genoemd, omdat de meeste van hen met ruimtelijke oriëntaties te maken hebben, zoals omhoog - omlaag, in - uit of voor - achter (Lakoff en Johnson 1980: 14). Oriënterende metaforen ordenen een heel systeem van concepten ten opzichte van elkaar (ibid.). Aldus Lakoff en Johnson geven ze ‘een concept een ruimtelijk oriëntatie’ (1980: 14). Voorbeelden van oriënterende metaforen zijn de metaforen GELUK IS OMHOOG (HAPPY IS UP) of VERDRIET IS OMLAAG (SAD IS DOWN). Die structureren een vrij abstract concept zoals ‘geluk’ of ‘verdriet’ in termen van iets dat een bepaalde plaats heeft in de ruimte. In onze cultuur wordt het concept ‘geluk’ bijvoorbeeld geconceptualiseerd als iets dat hoog staat. Als iemand erg gelukkig is, zegt men bijvoorbeeld dat hij ‘in de wolken’ is. Van iemand die

verdrietig is, wordt daarentegen gezegd dat hij ‘in de put’ zit of dat hij ‘down’ is. Zoals Lakoff en Johnson het stellen, worden die ruimtelijke oriëntaties niet arbitrair vastgelegd (1980: 14). Ze zijn eigenlijk gebaseerd op onze ervaringen met de fysieke wereld (ibid.). Lakoff en Johnson beweren dat deze metaforen een ‘physical basis’ hebben (1980: 14). Bijvoorbeeld gaat een rechte houding meestal samen met een positieve gemoedsgesteldheid, terwijl iemand die depressief of verdrietig is, meestal meer gebogen zal staan (Lakoff en Johnson 1980: 15). Bijgevolg stelt Kövecses dat oriënterende metaforen vaak ‘een evaluatieve functie’ hebben (2010: 46). Dit komt door het feit dat opwaartse oriëntatie meestal samen met een positieve evaluatie gaat, terwijl neerwaartse oriëntatie vaak geassocieerd wordt met iets negatiefs (Kövecses 2010: 40). Na een heleboel voorbeelden van oriënterende metaforen te hebben geanalyseerd, concluderen Lakoff en Johnson (1980: 17) dat ‘most of our fundamental concepts are organized in terms of one or more spatialization metaphors.’ Oriënterende metaforen liggen dus, volgens Lakoff en Johnson, ten grondslag aan de meeste van onze fundamentele concepten.

De derde en laatste categorie wordt gevormd door ontologische metaforen. Deze zijn metaforen die voortkomen uit onze ervaringen met fysieke objecten en substanties (Lakoff en Johnson 1980: 25). De ontologische metaforen worden door Lakoff en Johnson verder onderverdeeld in twee subcategorieën: in entiteits- en substanti-metaforen enerzijds en containermetaforen anderzijds (1980: 25). Entiteits- en substanti-metaforen zorgen ervoor dat we niet-fysieke abstracte zaken zoals emoties, ideeën of gebeurtenissen begrijpen en beschrijven in termen van begrensde substanties of entiteiten (ibid.). Zo wordt dus iets abstracts of niet duidelijk begrensds voorgesteld als een fysiek object of een persoon, waarmee we allemaal vertrouwd zijn. Een voorbeeld van entiteitsmetafoer, die Lakoff en Johnson in hun werk geven, is de metafoer INFLATIE IS EEN ENTITEIT (1980: 25). Hieruit komen uitdrukkingen als ‘De inflatie vermindert onze levensstandaard’ of ‘We moeten de inflatie bestrijden’ (ibid.). Bij deze metafoer wordt het abstracte concept van inflatie voorgesteld als een entiteit. Entiteits- en substanti-metaforen stellen ons in staat om abstracte zaken te definiëren, te kwantificeren en beter te begrijpen (Lakoff en Johnson 1980: 26).

De tweede subcategorie zijn de containermetaforen. Lakoff en Johnson stellen dat elke mens opgevat kan worden als ‘a container, with a bounding surface and an in-out orientation’ (1980: 29). Containermetaforen zorgen ervoor dat we onze eigen binnen-buiten-oriëntatie projecteren op begrensde fysieke objecten rondom ons (ibid.). Hiermee gaan we die afgebakende fysieke objecten beschouwen als containers met een binnen- en buitenkant.

Ook niet-afgebakende concepten gaat men conceptualiseren als containers met een binnen- en buitenkant. Als concepten geen duidelijke afbakening hebben, gaan we zelf kunstmatige grenzen leggen. Aldus Lakoff en Johnson vormt het afbakenen van territorium een basaal menselijk instinct (1980: 29). Een voorbeeld van containermetafoor is KANSAS IS A CONTAINER, waaruit uitdrukkingen komen als ‘Ik heb hem in Kansas ontmoet’.

Naast de entiteitsmetaforen en de containermetaforen beschouwen Lakoff en Johnson personificaties ook als een vorm van ontologische metafoor. Bij personificaties worden menselijke eigenschappen toegewezen aan niet-menselijke entiteiten. Voorbeelden hiervan zijn uitdrukkingen als ‘*onze grootste vijand op dit moment is inflatie*’ of ‘*inflatie knaagt aan uw spaargeld*’. Hierbij wordt het abstracte concept ‘inflatie’ voorgesteld als een persoon.

2.4. De rol van metaforen in het politieke discours

Aangezien onze alledaagse communicatie doorspekt is met metaforen, is het niet verwonderlijk dat ze een prominente rol in het politieke discours spelen. Metaforen vormen als het ware een geducht overtuigingswapen om bepaalde ideeën over te brengen, complexe politieke kwesties toegankelijker te maken en de publieke opinie vorm te geven. In hun boek *Metaphors We Live By* toonden Lakoff en Johnson immers aan dat metaforen onze perceptie van de wereld sterk beïnvloeden. Vandaar dat ze overvloedig gebruikt worden door politici. Jonathan Charteris-Black (2014) heeft zich gebogen over de verschillende functies die metaforen in politieke toespraken vervullen.

Ten eerste gebruiken politici metaforen om abstracte politieke concepten te versimpelen tot iets dat begrijpelijk is voor het publiek (Mio 1997: 117-118 en Charteris-Black 2014: 202). Politiek is immers vaak een nogal abstracte en complexe materie voor burgers. Derhalve is het noodzakelijk om die abstracte politieke concepten en ideeën als concreet voor te stellen zodat deze toegankelijk voor het publiek worden. Semino (2008: 90) stelt bijvoorbeeld dat: ‘the use of metaphor is particularly necessary in politics, since politics is an abstract and complex domain of experience, and metaphors can provide ways of simplifying complexities and making abstractions possible.’ Charteris-Black (2014: 203) geeft onder andere het voorbeeld van de metafoor ‘the wind of change’ die het nogal complexe concept van dekolonisatie ietwat toegankelijker maakt voor de meeste mensen. Hiermee wordt het abstracte concept van dekolonisatie immers eenvoudiger voorgesteld.

Naast om abstracte concepten begrijpelijk te maken, hanteren politici metaforen om de publieke opinie te beïnvloeden. Metaforen kunnen de manier waarop we de wereld waarnemen bepalen. In hun werk *Metaphors We Live By* beweren Lakoff en Johnson (1980: 10) immers dat metaforen ons in staat stellen om sommige aspecten van een doeldomein te benadrukken en tegelijkertijd andere aspecten te verbergen. Zo construeren metaforen zogenoemde *frames*, d.w.z. cognitieve structuren waarmee wij denken en op basis waarvan we naar de werkelijkheid kijken (Lakoff 2009: 22). *Framing* houdt dus in dat bepaalde aspecten van de werkelijkheid in het licht gezet worden (Entman 1993: 52-53). Hierdoor worden ook andere aspecten naar de achtergrond geschoven. In zijn boek *Analysing Political Speeches* neemt Charteris-Black (2014: 203) opnieuw het voorbeeld van de door de Britse premier Harold Macmillan verwoorde metaforische uitdrukking: ‘The wind of change is blowing through this continent: whether we like it or not, this growth of national consciousness is a political statement.’ Met deze uitspraak heeft de Britse premier de onafhankelijkheidsbewegingen in de Britse koloniën als een natuurlijk proces geframed waarover de Britse regering geen controle heeft (Charteris-Black 2014: 203). Premier Macmillan benadrukt hiermee dat de onafhankelijkheid van de Britse koloniën onvermijdelijk is, omdat dit het gevolg is van een natuurlijk proces dat aanvaard moet worden (ibid.). Bijgevolg suggereert hij dat het Verenigd Koninkrijk en zijn regering er niets aan kunnen doen. De metafoor DEKOLONISATIE IS EEN NATUURLIJK PROCES plaatst dus de onvermijdelijkheid van de onafhankelijkheid van de Britse koloniën op de voorgrond. Tegelijkertijd verhult deze metafoor het feit dat de toenmalige Britse regering niet bereid was om te vechten voor het behoud van haar koloniën. Anders gezegd, deze metafoor impliceert dat de onafhankelijkheid van de koloniën geaccepteerd moet worden en niet bestreden (ibid.). Door metaforen te gebruiken, proberen politici de perceptie van het publiek over politieke kwesties te beïnvloeden. Zo poogde premier Macmillan met zijn beeldspraak ‘the wind of change’ de Britse opinie ervan te overtuigen dat de Britten niet moeten proberen om de onafhankelijkheidsbewegingen te bestrijden.

Naast het sturen van de publieke opinie laat het bovenstaande voorbeeld zien dat metaforen door politici ingezet kunnen worden om hun eigen beleid te legitimeren (Charteris-Black 2014: 204). Door het concept van dekolonisatie voor te stellen als een natuurlijk proces waarover hij en zijn regering geen controle hebben, probeert premier Macmillan zijn koloniale beleid te legitimeren. Hierover stelt Charteris-Black (2014: 203) vast dat metaforen ‘frame issues in a way that is favourable to the speaker’s argument.’

Metaforen kunnen eveneens gebruikt worden om politieke tegenstanders en hun beleid in een kwaad daglicht te stellen. Zo stelde Margaret Thatcher bijvoorbeeld haar Labour-tegenstanders en hun beleid voor als ziektes (Charteris-Black 2014: 205).

Verder kunnen metaforen ook emotionele reacties bij het publiek oproepen die gunstig zijn voor de spreker (Charteris-Black 2014: 207). Deze emotionele reacties kunnen zowel positief als negatief zijn. Semino (2008: 92-93) neemt als voorbeeld een toespraak gegeven door Tony Blair voor zijn Labour-achterban, waarin de toenmalige Britse premier zei: 'We've never been here before. We've never come this far. Never governed for so long.' Door deze reismetafoer te gebruiken, roept Tony Blair positieve emoties van opwinding en optimisme op bij zijn aanhangers. Daarentegen kunnen metaforen ook negatieve emoties opwekken. Dat is bijvoorbeeld het geval van de metafoer IMMIGRATIE IS EEN WATERRAMP, waarbij de komst van vluchtelingen geconceptualiseerd wordt als een waterramp die de natie zal overstromen. Charteris-Black (2011: 24) illustreert dit met de 'swamp'-metafoer die meermaals gebruikt werd door Britse politici. Hierbij wordt immigratie voorgesteld als een negatief en gevaarlijk verschijnsel. Door deze metafoer te gebruiken, roept de spreker sterke emoties zoals angst op bij zijn of haar publiek (ibid.). Deze metafoer propageert het ideologische argument dat immigratie buitensporig is en daarom gestopt moet worden (Charteris-Black 2006: 567). Zo proberen extreemrechtse politici vaak via metaforen ons gevoel van angst te vergroten om ons ervan te overtuigen dat immigratie een halt moet worden toegeroepen. Door metaforen te gebruiken die sterke emoties oproepen bij het publiek, slagen politici erin om onze perceptie van bepaalde politieke kwesties te beïnvloeden.

Kortom, politieke metaforen kunnen verschillende functies vervullen. Eerst staan ze politici toe sommige ingewikkelde politieke zaken begrijpelijk te maken voor het publiek. Naast deze simplificerende functie worden metaforen in politieke toespraken ook ingezet om mensen te overtuigen. Metaforen kunnen immers de manier beïnvloeden waarop we de wereld waarnemen. Aan de hand van metaforen kunnen politici de aandacht van de toehoorder op bepaalde aspecten van de werkelijkheid richten die gunstig voor hen zijn, terwijl ze tegelijkertijd andere aspecten naar de achtergrond schuiven. Hiermee kan het denken van de toehoorder onbewust gemanipuleerd worden. Politici doen ook beroep op communicatieve strategieën zoals *framing* om hun beleid te legitimeren en dat van hun tegenstanders in diskrediet te brengen. Daarnaast kunnen metaforen op emoties inspelen en zowel positieve als negatieve emoties oproepen. Ten slotte gebruiken politici ook metaforen

simpelweg om de aandacht van het publiek te trekken en zijn interesse op te wekken (Charteris-Black 2014: 201).

2.5. Gerard Steens driedimensionale discourse-analytische model van metaforiek

Lakoff en Johnsons conceptuele metafoorteorie heeft een baanbrekende rol gespeeld in de metafoorstudie en in de taalkunde in het algemeen. Hun theorie fungeerde, en blijft fungeren, als een belangrijke inspiratiebron voor talrijke nieuwe onderzoeken die deze bekritisieren of aanvullen. Het driedimensionale discourse-analytische model van metaforiek, ontworpen door Gerard Steen (2008, 2011), kan worden gezien als een aanvulling op de theorie van Lakoff en Johnson.

Steens model gaat uit van een kritiek die hij formuleerde ten opzichte van de CMT. Steen (2008) betoogt dat de CMT te weinig aandacht heeft besteed aan de communicatieve dimensie van metaforen. Lakoff en Johnson hebben zich in hun theorie immers voornamelijk gericht op de talige en conceptuele dimensie van metaforen. Daarom voegt Steen (2008) in zijn driedelige model een derde dimensie aan metaforen toe, namelijk de communicatieve dimensie, aan de talige en conceptuele dimensie van metaforen die al door Lakoff en Johnson (1980) werden onderzocht. Het driedimensionale model van Steen wordt dus gebaseerd op het onderscheid tussen drie verschillende dimensies van metaforen: de linguïstische dimensie (metafoor in taal), de conceptuele dimensie (metafoor in denken) en de communicatieve dimensie (metafoor in communicatie).

Vanuit linguïstisch perspectief maakt Steens (2010) een onderscheid tussen directe en indirecte metaforen. Bij een directe metafoor wordt de *mapping* tussen het bron- en het doeldomein expliciet met taal aangeduid (Steen 2010: 55). Voorbeelden van directe metaforen zijn similes ‘A is als B’ (zie voorbeeld 2) of metaforen van het type ‘A is B’ (zie voorbeeld 3). Bij indirecte metaforen wordt de *cross-domain mapping* impliciet gelaten (zie voorbeeld 1 hierboven).

- (2) ‘Ik denk ook wat het communautaire betreft, we moeten ook eigenlijk durven kiezen. Ofwel is het, is het een beetje zoals in een huwelijk of een relatie, we zijn nu samen met de Walen, en ofwel ga je, als het niet goed gaat dan moet ge scheiden en dan is alles

opgelost ofwel als ge dan toch samen zijt dan moet ge proberen het in een goede atmosfeer te doen.’ (Duchatelet, 2004)

- (3) ‘En men heeft niets gedaan, niets fundamenteels in verband met de loonkost, in verband met competitiviteit van de ondernemingen. Een nieuw ondernemingsklimaat. We zijn aan het einde van paarsgroen. En het bilan... de actieve welvaartsstaat. Dat was toch het *het cement, het bindmiddel*, die is mislukt. Dat is de realiteit. De Vlamingen weten dat. Voor het eerst hebben we jongeren afgestudeerd zonder werk.’ (Bourgeois, 2002)

Volgens Steen (2011: 51) zijn ‘slechts 1% van alle metaforen direct’. De meeste metaforen (98%) zijn dus indirect van aard. Daarnaast gaat hij er ook van uit dat directe metaforen allemaal opzettelijk in communicatie zijn (ibid. ; 2010: 57-58). Bij een directe metafoor heeft de discussiant immers bewust gekozen om het perspectief van de ontvanger op een onderwerp te beïnvloeden.

Op conceptueel niveau onderscheidt Steen (2011) twee hoofdtypen metaforen: conventionele en nieuwe metaforen. Conventionele metaforen, ook dode metaforen genoemd, zijn metaforen die gelexicaliseerd in ons taalgebruik zijn en daardoor in het woordenboek staan. Hiermee wordt bedoeld dat ze zo vertrouwd zijn geworden dat ze veelal niet meer herkend worden als metaforen. Een voorbeeld van conventionele metafoor afkomstig uit het corpus is:

- (4) ‘Als ik de CD&V, N-VA vaak hoor, heb ik de indruk dat het mannen zijn met een missie om zoveel mogelijk bevoegdheden naar het Vlaamse *niveau* over te halen’ (Gennez, 2007)

In deze zin is het woord ‘niveau’ een gelexicaliseerde conventionele metafoor omdat zijn contextuele betekenis opgenomen wordt in het woordenboek (Van Dale, 2015): ‘figuurlijk: staat of toestand, hoogte waarop iem. of iets staat, m.n. ten opzichte van rang, ontwikkeling, bevoegdheid, kunnen enz.’.

Daarentegen zijn nieuwe metaforen ‘gebaseerd op originele *mappings* tussen twee conceptuele domeinen’ (Perrez en Reuchamps 2014: 13). Dit is onder meer het geval in voorbeeld (2) waarin de relatie tussen Vlamingen en Walen binnen België wordt vergeleken met een huwelijk. In dit voorbeeld valt de metafoor wel op bij het publiek. Daarnaast wordt geen contextuele betekenis van het metaforisch gebruikte woord ‘huwelijk’ in het

woordenboek opgenomen, wat erop wijst dat we met een nieuwe metafoor te maken hebben (Steen e.a. 2010: 33). Nieuwe metaforen worden dus nog steeds als metaforen herkend en hun contextuele betekenis wordt overigens niet in het woordenboek opgenomen (ibid.). Volgens Steen (2008: 227 ; 2011:50) zou 99% van alle metaforen conventioneel van aard zijn en dus alleen maar 1% vernieuwend.

Vanuit communicatief perspectief maakt Steen ten slotte een onderscheid tussen opzettelijke en onopzettelijke metaforen. Volgens Steen (2008: 222) wordt een metafoor opzettelijk gebruikt als ‘it is expressly meant to change the addressee’s perspective on the referent or topic that is the target of the metaphor, by making the addressee look at it from a different conceptual domain or space, which functions as a conceptual source.’ Zo kan voorbeeld (2) beschouwd worden als een opzettelijke metafoor. In deze zin heeft de spreker duidelijk de intentie om het perspectief van de ontvanger ten opzichte van de topic te beïnvloeden. Onopzettelijke metaforen worden, zoals de naam het aanduidt, onbewust door de spreker gebruikt. Een voorbeeld van een onopzettelijke metafoor uit het corpus is:

(5) ‘Ten eerste, omdat het, in tegenstelling met de meeste federale staten in de wereld, onze federale *structuur* ontstaan is uit een streng unitaire *structuur* [...]’ (Anciaux, 2005).

Steen stelt (2010: 58) dat metaforen meestal onopzettelijk worden gebruikt. De meeste metaforen zijn dus indirect, conventioneel en onopzettelijk. De grenzen en interacties tussen de drie dimensies van metaforen zijn echter niet altijd duidelijk. Steen (2011: 39) suggereert dat de talige, conceptuele en communicatieve dimensies van metaforen op verschillende manieren gecombineerd kunnen worden. Zo stelt Steen (ibid. ; 2008: 222-223) bijvoorbeeld dat hoewel onopzettelijke metaforen meestal conventioneel zijn, ze niet gelijk gesteld moeten worden aan conventionele metaforen. Een conventionele metafoor zou ook wel opzettelijk geproduceerd kunnen worden (ibid.). Hierover zegt Steen (2008: 223): ‘Examples of such usage can be found on the sports page of any newspaper, where deliberate metaphor use is signaled by word play and other added rhetorical devices.’ Tevens zijn indirecte metaforen niet per definitie onopzettelijk, net als alle vernieuwende metaforen niet per se opzettelijk worden gebruikt (Steen 2010: 60). Volgens Steen (2010: 58) laat dit duidelijk zien dat er drie verschillende dimensies van metaforen bestaan: de linguïstische dimensie, de conventionele dimensie en de communicatieve dimensie. Een driedimensionaal model is dus nuttig om metaforen in taal, denken en communicatie te kunnen analyseren. In Hoofdstuk 5 wordt de toepassing ervan op het corpus uiteengezet.

Samenvatting

Hoofdstuk 2 geeft een uitgebreid overzicht van het concept van metafoor en het gebruik ervan in het politieke discours. Het hoofdstuk begint met een definitie van 'metafoor', waarbij het idee van een betekenisoverdracht tussen twee woorden of uitdrukkingen centraal staat.

Daarna wordt een overzicht gegeven van de metafoorgeschiedenis en het onderzoek ernaar. Al in de Klassieke Oudheid wekten metaforen belangstelling. Onder invloed van Aristoteles werd de metafoor lange tijd uitsluitend beschouwd als een stilistisch ornament. Vanaf de tweede helft van de twintigste eeuw veranderde deze traditionele visie onder invloed van de cognitieve taalkunde, met name dankzij de publicatie van het baanbrekende werk *Metaphors We Live By* (1980) door Lakoff en Johnson. In hun boek stellen ze (1980) dat metaforen niet alleen ons taalgebruik, maar ook onze gedachten en handelingen vormgeven. Volgens hen is ons conceptuele systeem dat ons denken en handelen reguleert, metaforisch van aard. Dit impliceert dat metaforen onze manier van denken en handelen bepalen.

In paragraaf 2.3 wordt Lakoff en Johnsons conceptuele metafoorteorie uiteengezet. Het idee van conceptuele metafoor houdt in dat een concreet domein (het brondomein) wordt geprojecteerd op een abstract domein (het doeldomein). Hierdoor kunnen abstracte begrippen worden begrepen in termen van concrete objecten of ervaringen. Verder presenteert deze paragraaf verschillende soorten conceptuele metaforen: structurerende, ontologische en oriënterende metaforen.

Paragraaf 2.4 bespreekt de rol van metaforen in politieke discours en de functies die ze daarin vervullen. Een belangrijke functie van metaforen is het begrijpelijk maken van abstracte politieke begrippen voor het publiek. Politici gebruiken metaforen ook om te proberen de visie van het publiek op bepaalde kwesties te sturen.

Ten slotte wordt in 2.5 Gerard Steens driedimensionale discourse-analytische model van metaforiek voorgesteld. Dit model geeft een systematische benadering voor het analyseren van metaforen in discours, door rekening te houden met drie dimensies: de linguïstische, conceptuele en communicatieve dimensies.

In het volgende hoofdstuk worden eerdere studies besproken en de onderzoeksvragen en hypothesen geformuleerd.

Hoofdstuk 3 – Metaforen over Belgisch federalisme

In dit hoofdstuk wordt de huidige stand van zaken beschreven rondom het metafoorgebruik over Belgisch federalisme, op basis van eerdere studies. Daarnaast wordt een lijst van conceptuele domeinen opgesteld op basis van onderzoeken van Perrez en Reuchamps (2014, 2015).

3.1. Een stand van zaken

In het kader van het interdisciplinaire onderzoeksproject ADAPOF⁵, uitgevoerd tussen 2015 en 2019 door politicologen en linguïsten uit de UCLouvain en de Universiteit van Luik, werd het gebruik van metaforen over Belgisch federalisme grondig onderzocht. Er werden drie verschillende studies naar verricht. Deze drie studies worden gebaseerd op verschillende politieke corpora, namelijk burgerinteracties (Perrez en Reuchamps 2014, 2015), televisiedebatten (Randour et al. 2019) en parlementaire debatten (Heyvaert 2020). Hieronder worden ze afzonderlijk besproken.

3.1.1. Metafoorgebruik in burgerinteractie (Perrez en Reuchamps 2014, 2015)

Perrez en Reuchamps (2014, 2015) hebben een kwantitatief en kwalitatief corpusgebaseerd onderzoek uitgevoerd naar het gebruik van metaforen over Belgisch federalisme. Het onderzoek werd gebaseerd op twee corpora van burgerinteracties tussen enerzijds moedertaalsprekers van het Frans en anderzijds moedertaalsprekers van het Nederlands. Hun studie toonde aan dat burgers vaak metaforen gebruiken om te spreken van Belgisch federalisme. Dit wijst aan dat burgers abstracte politieke concepten in termen van metaforen structureren (Perrez en Reuchamps 2014, 2015).

Daarnaast heeft hun onderzoek aangeduid dat burgers meestal gebruikmaken van bouwmetaforen, personificaties, reismetaforen, familie- en machinemetaforen als ze naar het Belgisch federalisme verwijzen (ibid.). Wat het verschil tussen onopzettelijke en opzettelijke metaforen (zie 2.5) betreft, is uit het onderzoek gebleken dat beide taalgroepen over het algemeen vaker onopzettelijke dan opzettelijke metaforen gebruiken (Perrez en Reuchamps

---

⁵ ADAPOF staat voor ‘A discursive approach of the paradox of federalism in linguistically divided democracies: Diachronic and synchronic analyses of state reforms, discourses and their impact in Belgium’.

2014: 27-28). Dit is vooral het geval als ze de conceptuele domeinen ‘machine’, ‘gebouw’ en ‘reis’, of personificaties gebruiken om het Belgisch federalisme te structureren (ibid.).

Frequente brondomeinen voor opzettelijke metaforen, die door de deelnemers gebruikt werden, zijn de domeinen ‘familie’ en ‘ziekte’. Uit het familiedomein komt onder andere de conceptuele metafoor BELGISCH FEDERALISME IS EEN LIEFDESRELATIE, waarbij België voorgesteld wordt als een liefdeshuwelijk of een gedwongen huwelijk, afhankelijk van het beeld dat de deelnemers hebben van het land (Perrez en Reuchamps 2014: 36). Tabel 1 geeft een overzicht van de frequentste conceptuele domeinen in de burgerinteractie.

Source domain	Number of metaphorical contexts		Total
	FR-corpus	NL-corpus	
construction	15	33	48
personification	16	11	27
machine	17	5	22
journey	16	6	22
family	12	4	16
disease	5	2	7
company	1	6	7
entity	1	4	5
instrument	4	1	5
container	4	1	5
food	4	0	4
theatre	2	0	2
laboratory	1	0	1
clothes	1	0	1
Total	99	73	172

Tabel 1. Een overzicht van de geïdentificeerde conceptuele domeinen in het FR-corpus en in het NL-corpus (Perrez en Reuchamps 2015: 6)

Volgens Perrez en Reuchamps (2014, 2015) gebruiken Franstaligen en Nederlandstaligen ongeveer evenveel metaforen en dezelfde conceptuele domeinen om naar Belgisch federalisme te verwijzen. Er zijn dus geen duidelijke culturele verschillen tussen beide taalgroepen.

3.1.2. Metafoorgebruik in Belgische parlementaire debatten (Heyvaert, 2020)

Een tweede studie die in het kader van het project ADAPOF uitgevoerd werd, is die van Heyvaert (2020). In haar proefschrift heeft Heyvaert een diachroon onderzoek gedaan naar het gebruik van opzettelijke metaforen in Belgische parlementaire debatten tussen 2006 en

2016. Heyvaerts onderzoek streefde verschillende doelstellingen na. Een eerste doelstelling was het onderzoeken van linguïstische aanwijzingen die indicatief zijn voor opzettelijk metafoorgebruik. Daarna werd er gekeken naar de variatie hierin, afhankelijk van politieke kleur en de politieke context. De laatste doelstelling van dit proefschrift was het identificeren van pragmatieke en communicatieve functies die opzettelijke metaforen vervullen.

Voor deze scriptie is het deel van Heyvaerts proefschrift dat de variatie van opzettelijke metaforen in Belgische parlementaire debatten behandelt van belang. Heyvaerts onderzoek (2020: 155) heeft aangetoond dat er verschillen bestaan in het metafoorgebruik tussen politieke partijen. Nederlandstalige partijen produceren over het algemeen meer metaforen dan Franstalige partijen. Het onderzoek heeft ook bewezen dat (extreem-)rechtse Vlaamse politieke partijen meer opzettelijke metaforen gebruiken dan andere partijen. Bovendien bleek ook dat oppositiepartijen vaker opzettelijke metaforen in hun toespraken inzetten, wat verklaard kan worden doordat extreemrechtse Vlaamse partijen tussen 2006 en 2016 in de oppositie zetelden.

Op de vraag of de politieke context waarin opzettelijke metaforen geproduceerd worden een factor voor variatie is, heeft Heyvaerts onderzoek aangetoond dat er gemiddeld meer opzettelijke metaforen werden geproduceerd tijdens de politieke crisis van 2007-2008. Deze resultaten suggereren dat het metafoorgebruik toeneemt in tijden van crisis. Echter, de resultaten voor de politieke crisis van 2010-2011 laten een andere tendens zien. Tijdens de politieke crisis van 2010-2011 werden viermaal minder opzettelijke metaforen gebruikt dan tijdens die van 2007-2008. Zoals Heyvaert (2020: 157) concludeert, leiden politieke crisissen niet noodzakelijk tot een toename in het metafoorgebruik.

Wat de conceptuele brondomeinen van de geïdentificeerde opzettelijke metaforen betreft, wijst Heyvaerts onderzoek vijf soorten opzettelijke metaforen aan, die frequent voorkomen in Belgische parlementaire debatten, namelijk nautische metaforen, natuurmetaforen, medische metaforen, constructiemetaforen en sportmetaforen. Voor de brondomeinen 'strijd' en 'familie' heeft Heyvaert in haar corpus zeer weinig opzettelijke metaforen gevonden.

Naast dit proefschrift hebben Heyvaert et al. (2019) in een ander onderzoek aangetoond dat metaforen ook in niet-officiële politieke discours worden gebruikt.

3.1.3. Metafoorgebruik in televisiedebatten (Randour et al., 2019)

Het derde onderzoek, verricht binnen het kader van het ADAPOF-project, bestaat uit een diachrone studie naar het metafoorgebruik in televisiedebatten van de Franstalige openbare omroep RTBF met betrekking tot Belgisch federalisme en institutionele zaken gedurende de periode van 1980 tot op heden. Dit onderzoek inspireerde deels deze masterscriptie die, zoals eerder vermeld, zich echter exclusief richt op VRT-televisiedebatten.

Het doel van dit onderzoek was eerst om te kijken naar de metaforen die gebruikt worden in televisiedebatten om het Belgisch federalisme te beschrijven. Daarna werd onderzocht in welke mate dit metafoorgebruik in de loop der tijd geëvolueerd is, en of er variatie bestaat onder de politieke actoren die deze metaforen produceren. Ten slotte werd onderzoek gedaan naar de mate waarin het gebruik van metaforen varieert afhankelijk van de specifieke politieke context waarin ze worden geproduceerd, zoals staatsvormingen of verkiezingen.

In het kader van deze studie zijn aan de hand van een semiautomatische methode vier onomasiologische fiches geanalyseerd, met name STRIJD, ZIEKTE, CONSTRUCTIE en RELATIES. Tabel 2 geeft hieronder de algemene tendensen weer.

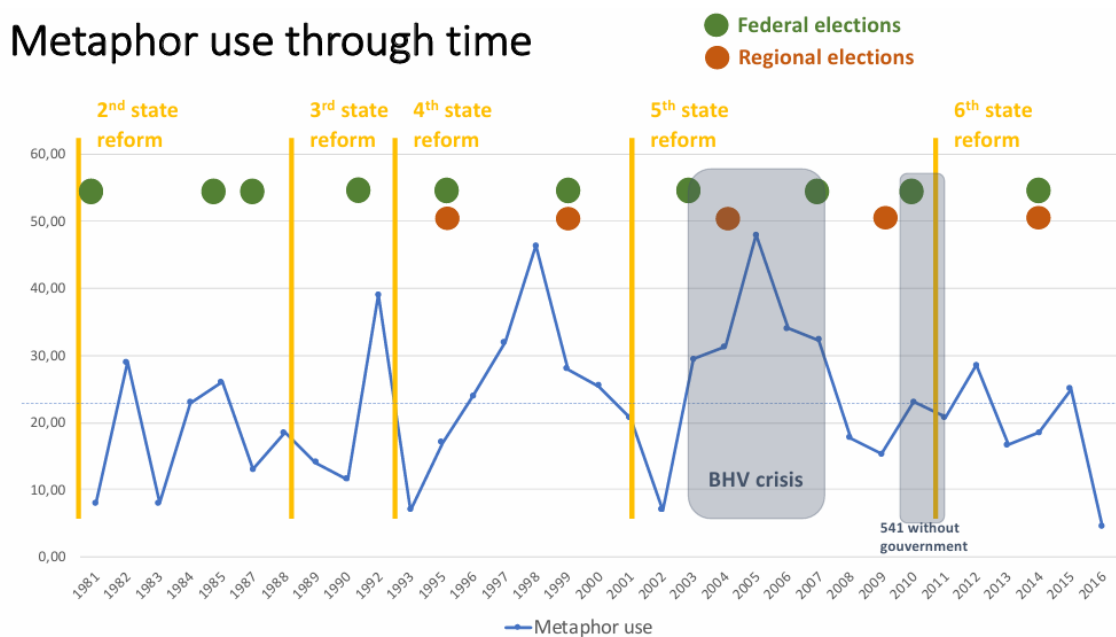
SOURCE DOMAINS	POTENTIAL METAPHORICAL CONTEXTS	CONFIRMED METAPHORICAL CONTEXTS	TARGET DOMAIN: BELGIAN FEDERALISM
BATTLE	838	758	690
DISEASE	489	61	51
CONSTRUCTION	1506	1432	1035
RELATIONSHIPS	1102	99	95
TOTAL	4855	2350	1871

Tabel 2. Algemene tendensen (Randour et al. 2019)

Uit Tabel 2 blijkt dat bijna de helft van de potentiële metaforische contexten daadwerkelijk metaforen zijn. Een tweede opmerking bij de resultaten is dat er aanzienlijk meer gebruik is gemaakt van de brondomeinen ‘strijd’ (690) en ‘constructie’ (1035) om het Belgisch federalisme te conceptualiseren, dan van de twee andere domeinen (respectievelijk 51 en 95).

Wat onopzettelijke en opzettelijk metaforen betreft, toont het onderzoek aan dat de overgrote meerderheid (91%) van de geproduceerde metaforen onopzettelijk zijn, vooral voor de brondomeinen ‘strijd’ en ‘constructie’. Daarentegen wijst de studie aan dat relatiemetaforen vaker opzettelijk geproduceerd worden.

Een derde onderzoeksvraag ging in op de variatie van metaforen afhankelijk van de specifieke politieke context waarin ze worden geproduceerd. Figuur 4 geeft de evolutie van het gebruik van metaforen door de tijd.

Figuur 4. Metafoorgebruik door de tijd heen (Randour et al. 2019)

Bij Figuur 4 valt op dat er meer metaforen werden geproduceerd tijdens de BHV-crisis. Dit was echter niet het geval tijdens de lange regeringsformatie van 2010-2011, die 541 dagen duurde. Het is daarom mogelijk dat er een correlatie bestaat tussen een hoger metafoorgebruik en politieke crisissen, maar dit moet nader onderzocht worden. Vervolgens concludeerde het onderzoek dat er tijdens politieke crisissen zowel meer brondomeinen als meer opzettelijke metaforen worden gebruikt om over Belgisch federalisme te spreken.

Wat de variatie tussen politici en journalisten betreft, hebben Randour et al. opgemerkt dat journalisten meer opzettelijke metaforen gebruiken dan politici. Er bestaat ook variatie tussen politieke actoren afhankelijk van hun politieke kleur. Uit de studie blijkt bijvoorbeeld dat socialisten meer ziektemetaforen gebruiken om naar Belgisch federalisme te verwijzen, dan liberalen.

Het huidige onderzoek richt zich uitsluitend op de metaforen die zijn gebruikt om Belgisch federalisme te framen in televisiedebatten op de VRT tussen 1985 en 2016. Hierbij dient deze masterscriptie als uitbreiding van het onderzoek van Randour et al. (2019).

3.2. Courante conceptuele brondomeinen om het Belgisch federalisme te framen

In deze paragraaf wordt op basis van de literatuur (Perrez & Reuchamps 2014, 2015 ; Randour et al. 2019) een niet-uitputtende lijst van brondomeinen opgesteld, die gebruikt worden om het Belgisch federalisme en institutionele zaken te framen. De onderstaande voorbeelden komen uit Perrez & Reuchamps (2015).

Brondomein	Voorbeeld
PERSONIFICATIE	Fr. ‘et je pense que c’est ce qui est arrivé parce que quand la Flandre galérait en 1930, il était normal que la riche industrie sidérurgique wallonne alimente le pays.’ Nl. ‘en ik denk dat dat is wat er gebeurde, want toen Vlaanderen in de problemen zat in 1930, was het normaal dat de rijke Waalse staalindustrie het land voedde.’
CONSTRUCTIE	‘Die solidariteit moet je buiten de Belgische structuur zien.’ ‘[...] over het feit dat het Belgisch niveau overbodig is.’
MACHINE	‘Maar ik denk dat je kunt concluderen dat het federalisme zoals het nu is dat het niet werkt .’
REIS	‘doordat men maar in zeer kleine stapjes tot dat Belgisch federalisme is gekomen’ ‘die discussie over de toekomst van het Belgisch federalisme, waar we naartoe moeten.’
RELATIE	‘Normale partijen die een staatshervorming willen enzovoort die willen eigenlijk hetzelfde <u>als we zo zeggen</u> een ernstige LAT relatie in dit land.’

	‘De Belgische staat is een gearrangeerd en geforceerd huwelijk geweest.’
ZIEKTE	‘Welke bevoegdheden op het nationale niveau, welke bevoegdheden op het regionale niveau? Het wordt helemaal een pest bij wijze van spreken.’ ‘...en dat dat is de ziekte van het federalisme . Ik heb dat niet voor niks daarstraks een noodzakelijk kwaad genoemd .’
BEDRIJF	‘als je <u>vergelijkt met</u> een bedrijf , een bedrijf laat je ook niet leiden door de werkmans of de kuisvrouw bij wijze van spreken.’ ‘...en dat dat is de ziekte van het federalisme . Ik heb dat niet voor niks daarstraks een noodzakelijk kwaad genoemd .’

Tabel 3. Brondomeinlijst vanuit literatuur (Perrez & Reuchamps 2015)

Andere mogelijke brondomeinen zijn CONTAINER, STRIJD, SPORT en LICHAAM. In deze masterscriptie worden de volgende brondomeinen onderzocht: CONSTRUCTIE, STRIJD, CONTAINER, ZIEKTE, LICHAAM, RELATIE en SPORT.

In het volgende hoofdstuk worden de onderzoeksvragen geformuleerd en verschillende hypothesen opgesteld. Deze laatste vloeien voort uit de resultaten van de hierboven genoemde onderzoeken.

Samenvatting

Dit hoofdstuk schetst de huidige stand van zaken rondom het metafoorgebruik in de context van het Belgisch federalisme. Er worden drie studies besproken, uitgevoerd binnen het ADAPOF-project (2015-2019).

Ten eerst onderzochten Perrez en Reuchamps (2014, 2015) het metafoorgebruik over Belgisch federalisme in burgerinteracties. Hun onderzoek toont aan dat burgers vaak metaforen gebruiken om abstracte politieke concepten, zoals Belgisch federalisme, te verwoorden.

Daarnaast schreef Heyvaert een proefschrift (2020) over het gebruik van opzettelijke metaforen in Belgische parlementaire debatten. Heyvaert onderzocht onder andere de variatie in het metafoorgebruik afhankelijk van de politieke context of kleur van de politici. Uit haar onderzoek bleek dat (extreem-)rechtse politici over het algemeen meer opzettelijke metaforen produceren. Daarnaast merkte ze een toename in het metafoorgebruik op tijdens de politieke crisis van 2007-2008, maar dit was niet het geval tijdens de crisis van 2010-2011. Deze resultaten suggereren dat periodes van politieke instabiliteit niet noodzakelijk leiden tot een toename in het metafoorgebruik. Wat de brondomeinen betreft, zijn de meeste metaforen nautische, natuur-, medische, constructie- en sportmetaforen.

Ten slotte deden Randour et al. (2019) onderzoek naar het metafoorgebruik van politieke actoren over Belgisch federalisme in televisiedebatten. Uit dit onderzoek bleek dat het gebruik van metaforen varieert afhankelijk van de politieke context en de spreker (politicus, journalist of lid van het maatschappelijk middenveld). Het onderzoek toonde ook aan dat de grote meerderheid van de metaforen (91%) onopzettelijk geproduceerd wordt. Verder laat de studie zien dat er meer opzettelijke metaforen worden geproduceerd tijdens politieke crisissen.

Deze masterscriptie dient als uitbreiding van het werk van Randour et al. door specifiek te focussen op VRT-televisiedebatten tussen 1985 en 2016.

Hoofdstuk 4 – Onderzoeksvragen en hypothesen

Deze scriptie concentreert zich op drie onderzoeksvragen, die in dit hoofdstuk besproken worden. Daarnaast worden verschillende hypothesen opgesteld op basis van de bevindingen uit eerder onderzoek (Perrez & Reuchamps 2014, 2015 ; Randour et al., 2019 ; Heyvaert 2020).

4.1. Onderzoeksdoel en onderzoeksvragen

Zoals hierboven aangehaald, is er nog weinig onderzoek gedaan naar het gebruik van metaforen over Belgisch federalisme. Bovendien is het metafoorgebruik over Belgisch federalisme in televisiedebatten in de Zevende Dag (VRT) nog niet wetenschappelijk onderzocht. Het huidige onderzoek beoogt deze hiaat op te vullen door het metafoorgebruik tijdens televisiedebatten van de VRT over Belgisch federalisme en institutionele kwesties te analyseren, van 1985 tot 2016. Hierbij dienen eerdere studies (Perrez & Reuchamps 2014, 2015 ; Randour et al., 2019) als leidraad.

Deze masterproef onderzoekt het metafoorgebruik in Vlaamse televisiedebatten over Belgisch federalisme en institutionele kwesties in de periode van 1985 tot 2016. Het eerste doel van deze studie is inzicht te verschaffen in de brondomeinen die worden gebruikt om het concept van Belgisch federalisme te structureren. Ook wordt onderzocht in hoeverre er een verschil is tussen opzettelijke en onopzettelijke metaforen wat de brondomeinen betreft. Daarnaast wordt er nagegaan in welke mate het metafoorgebruik, inclusief het gebruik van opzettelijke metaforen, varieert door de jaren heen en afhankelijk van de specifieke politieke context waarin ze worden geproduceerd,. Er wordt ook gekeken of er een verband bestaat tussen een grotere variatie in brondomeinen en periodes van politieke instabiliteit. Ten slotte wordt onderzocht of er variatie is in het metafoorgebruik, inclusief het gebruik van opzettelijke metaforen, tussen enerzijds politici, journalisten en leden van het maatschappelijk middenveld, en anderzijds politici onderling afhankelijk van hun politieke kleur.

Er wordt in dit onderzoek dus een antwoord gezocht op drie onderzoeksvragen die als volgt geformuleerd worden:

1. *‘Hoe wordt het concept van Belgisch federalisme in televisiedebatten van de VRT tussen de jaren 1980 tot op heden gestructureerd? Welke brondomeinen worden hiervoor gebruikt? Is er verschil tussen opzettelijke en onopzettelijke metaforen wat de brondomeinen betreft?’*
2. *‘In welke mate varieert het metafoorgebruik met betrekking tot Belgisch federalisme, inclusief het gebruik van opzettelijke metaforen, over de tijd heen en afhankelijk van de specifieke politieke context waarin ze worden geproduceerd (bv: staatshervormingen)?’*
3. *‘In hoeverre verschilt het gebruik van metaforen met betrekking tot Belgisch federalisme, inclusief het gebruik van opzettelijke metaforen, enerzijds tussen politici, journalisten en leden van het maatschappelijk middenveld, en anderzijds politici onderling afhankelijk van hun politieke kleur?’*

4.2. Hypothesen

Op basis van de bevindingen uit eerder onderzoek (Perrez & Reuchamps 2014, 2015 ; Randour et al., 2019 ; Heyvaert 2020) worden de volgende hypothesen geformuleerd met betrekking tot de drie onderzoeksvragen:

H1: In de televisiedebatten van de VRT worden meer constructie- en strijdmetaforen gebruikt om het concept van Belgisch federalisme te structureren dan andere types metaforen.

H2: Er worden meer metaforen, inclusief opzettelijke metaforen, gebruikt om het concept van Belgisch federalisme te structureren tijdens politieke crisissen, zoals in de aanloop naar staatshervormingen en verkiezingen.

H3: Er is grotere variatie in brondomeinen tijdens periodes van politieke instabiliteit.

H4: Politici maken meer gebruik van metaforen dan journalisten of leden van het maatschappelijk middenveld.

H5: Journalisten maken meer gebruik van opzettelijke metaforen dan politici of leden van het maatschappelijk middenveld.

H6: Constructiemetaforen zijn het meest gebruikte type metaforen door de drie actorengroepen, en politici gebruiken vaker strijdmetaforen dan journalisten of leden van het maatschappelijk middenveld.

H7: Leden van nationalistische politieke partijen produceren meer opzettelijke metaforen dan leden van andere partijen.

In het volgende hoofdstuk wordt het corpus, evenals de onderzoeksmethode nader toegelicht.

Hoofdstuk 5 – Data en methodologie

Deze corpusanalyse heeft als doel metaforen over Belgisch federalisme in televisiedebatten te identificeren en te onderzoeken hoe het concept van Belgisch federalisme wordt gestructureerd. Om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden, werd een kwantitatieve analyse uitgevoerd. In dit hoofdstuk wordt in paragraaf 5.1 het corpus van het onderzoek voorgesteld. Paragraaf 5.2 bevat een beschrijving van de onderzoeksmethode, waarvan een aangepaste versie van de MIP-methode de basis vormt. De MIP-procedure, evenals de toepassing ervan op het corpus, wordt dan uitgelegd en geïllustreerd aan de hand van één voorbeeld. Verder worden de criteria gebruikt voor de metafooridentificatie en corpusanalyse toegelicht, gevolgd door een bespreking van enkele moeilijkheden die tijdens de metafooranalyse zijn opgetreden. Ten slotte wordt in paragraaf 5.2.3. uitgelegd hoe Gerard Steens driedimensionaal model van de metaforiek (zie 2.5) op het corpus werd toegepast.

5.1. Corpusmateriaal

Het corpus van deze scriptie bestaat uit 51 televisiedebatten van de Zevende Dag (VRT) over institutionele kwesties die betrekking hebben op de ontwikkeling en de evolutie van de Belgische staatsstructuur. De debatten zijn verzameld over een tijdspanne van iets meer dan dertig jaar, namelijk van 1985 tot 2016. Het corpus omvat 264.439 woorden.

De Zevende Dag is een wekelijks Vlaams televisieprogramma dat iedere zondagochtend uitgezonden wordt op de Vlaamse publieke omroep VRT, specifiek op de zender VRT1. Het programma richt zich voornamelijk op de politieke en maatschappelijke actualiteit van de afgelopen week, maar behandelt ook onderwerpen als sport, cultuur en muziek. In deze televisiedebatten komen diverse deelnemers aan het woord, waaronder Vlaamse en Franstalige politici, journalisten en leden van het maatschappelijk middenveld, zoals experts, opiniemakers of artiesten. De presentatoren van het programma fungeren als moderators. Het publiek van de Zevende Dag bestaat enerzijds uit de deelnemers aan de debatten, zoals politici, opiniemakers of experts, en anderzijds uit de kijkers thuis, die geïnteresseerd zijn in de politieke en maatschappelijke actualiteit.

Na selectie van de televisiedebatten werden deze automatisch getranscribeerd. Het corpus werd samengesteld door Professor Perrez en zijn team, die het beschikbaar hebben gesteld voor deze masterscriptie.

5.2. Methodologie

In deze paragraaf overloop ik de methode die voor de metaforische analyse gebruikt werd. Om de metaforen te identificeren, werd in dit onderzoek een semiautomatische methode op het corpus toegepast.

5.2.1. Semiautomatische methode voor metafooridentificatie

Gezien de omvang van het corpus was het niet mogelijk om alle metaforen die in het corpus voorkomen handmatig te analyseren. Hierdoor werd in deze scriptie een semiautomatische, of corpus-gebaseerde, methode toegepast om metaforen te identificeren. Deze methode maakt het mogelijk om uitgebreide corpora efficiënt te verwerken.

Om de metaforen in het corpus te identificeren, werden eerst alle getranscribeerde televisiedebatten met betrekking tot de evolutie van het Belgisch federalisme automatisch ge-POS-tagged (voorzien van POS-tags). *POS-tagging* is een proces waarbij een computerprogramma automatisch de grammaticale woordsoort van elk woord in het corpus labelt. Hierbij werden enkel de inhoudswoorden geselecteerd. Vervolgens werd een lemmatisatieproces uitgevoerd, waarbij woorden worden gereduceerd tot hun basis- of woordenboekvorm (lemma). Zo wordt het woord ‘is’ bijvoorbeeld gereduceerd tot de basisvorm ‘zijn’.

Vervolgens werden onomasiologische profielen opgesteld voor potentiële brondomeinen betreffende het concept van Belgisch federalisme. Deze onomasiologische profielen werden samengesteld op basis van de conceptuele domeinen van de metaforen geïdentificeerd in eerdere studies (Perrez & Reuchamps 2014, 2015). Een onomasiologisch profiel bestaat uit een lijst van steekwoorden en uitdrukkingen die geassocieerd kunnen worden met een concept. Bijvoorbeeld omvat het onomasiologische profiel voor het concept STRIID woorden als ‘kracht’, ‘aanval’ of ‘vechten’, die allemaal gerelateerd zijn aan het domein STRIID. In Bijlage 1 is een totaaloverzicht van deze onomasiologische profielen bijgevoegd, die gebruikt werden in het kader van deze studie.

Binnen het kader van dit onderzoek werden acht onomasiologische profielen opgesteld voor potentiële frames, met name ‘strijd’, ‘constructie’, ‘container’, ‘lichaam’, ‘ziekte’, ‘natuur’, ‘relatie’ en ‘sport’. Nadat deze onomasiologische profielen zijn samengesteld, werd het hele corpus automatisch verwerkt met behulp van de software ‘Unitex’ (Paumier, 2015). Deze software maakt het mogelijk kwantitatieve analyses van een groot corpus uit te voeren. Die leverde een totaal van 1703 potentiële metaforische uitdrukkingen op, d.w.z. steekwoorden die tot de opgestelde onomasiologische profielen behoren. De verzamelde gegevens werden dan samengebracht in een Excelbestand voor verdere analyse. Tabel 4 geeft de verdeling van de 1703 potentiële metaforische uitdrukkingen over de acht onomasiologische profielen weer.

Conceptueel domein	Aantal potentiële metaforische uitdrukkingen
STRIJD	212
CONSTRUCTIE	229
CONTAINER	103
LICHAAM	173
ZIEKTE	138
NATUUR	79
RELATIE	658
SPORT	111
TOTAAL	1703

Tabel 4. Conceptuele domeinen

De volgende stap bestond erin alle potentiële metaforische uitdrukkingen handmatig te analyseren om na te gaan of ze wel of geen metaforen zijn. In een tweede fase werd geanalyseerd of die geïdentificeerde metaforen bijdragen tot de framing van het concept van Belgisch federalisme. Om te kunnen bepalen welke woorden in het corpus wel of niet metaforisch gebruikt worden, werd een aangepaste versie van de MIP-procedure toegepast, die in de volgende paragraaf beschreven wordt.

5.2.2. De MIP-procedure

5.2.2.1. Presentatie

Om metaforen in het corpus te identificeren, werd een licht aangepaste versie van de *Metaphor Identification Procedure* gebruikt. Deze methode werd in 2007 ontwikkeld door de Pragglejaz Group, een groep metafooronderzoekers uit verschillende universiteiten en landen. Het doel van de MIP-methode is ‘to establish, for each lexical unit in a stretch of discourse, whether its use in the particular context can be described as metaphorical.’ (Pragglejaz Group 2007: 2) De Pragglejaz-groep, genaamd naar de eerste letter van de voornamen van de leden van de groep, heeft een vierstappenplan ontwikkeld voor het identificeren van metaforen in een tekst. Dit vierstappenplan luidt als volgt (Pragglejaz Group 2007: 3):

- ‘1. Read the entire text–discourse to establish a general understanding of the meaning.
2. Determine the lexical units in the text–discourse
3.
  - (a) For each lexical unit in the text, establish its meaning in context, that is, how it applies to an entity, relation, or attribute in the situation evoked by the text (contextual meaning). Take into account what comes before and after the lexical unit.
  - (b) For each lexical unit, determine if it has a more basic contemporary meaning in other contexts than the one in the given context. For our purposes, basic meanings tend to be
    - More concrete [what they evoke is easier to imagine, see, hear, feel, smell, and taste];
    - Related to bodily action;
    - More precise (as opposed to vague);
    - Historically older;Basic meanings are not necessarily the most frequent meanings of the lexical unit.
  - (c) If the lexical unit has a more basic current–contemporary meaning in other contexts than the given context, decide whether the contextual meaning contrasts with the basic meaning but can be understood in comparison with it.
4. If yes, mark the lexical unit as metaphorical.’ (Pragglejaz Group 2007: 3)

Kort samengevat kan een lexicale eenheid dus als metaforisch worden bestempeld wanneer deze afwijkt van zijn basisbetekenis, die vaak concreter en historisch ouder is. Een voordeel van de MIP-methode is haar systematische en nauwkeurige karakter. Echter, de zwaarte van de procedure vormt een significant nadeel (Perrez en Reuchamps 2012: 5).

Daarnaast erkent de Praggeljaz-groep (2007: 13) dat sommige keuzes die onderzoekers maken, een zekere mate van subjectiviteit bevatten. Hierdoor kan het voorkomen dat de ene onderzoeker een woord als metaforisch beschouwt, terwijl de andere onderzoeker ditzelfde woord niet als zodanig beschouwt. Sommige beslissingen kunnen dus verschillen van persoon tot persoon. Tevens kan de keuze van de basisbetekenis van een woord ook subjectief zijn (Praggeljaz Group 2007: 30-31). Desondanks blijft de MIP-procedure nogal een betrouwbare methode door haar systematische karakter.

5.2.2.2. Toepassing van de MIP-procedure

Omdat de MIP-procedure nogal tijdrovend is, werd in dit onderzoek gekozen om het bovenstaande vierstappenplan niet volledig in te zetten. Er werd immers beslist om een aangepaste versie van het MIP-stappenplan te gebruiken, dat meer geschikt is om een groot corpus te onderzoeken. Een eerste wijziging ten opzichte van de standaard MIP-procedure is dat in het kader van deze scriptie niet elke lexicale eenheid van het corpus werd geanalyseerd. De MIP-procedure werd enkel toegepast op de steekwoorden die gerelateerd zijn aan de onderzochte frames en die voorkomen in het corpus.

Om te bepalen of een lexicale eenheid metaforisch gebruikt werd, werd onderzocht of er een contrast bestaat tussen haar contextuele betekenis en haar basisbetekenis. Als de contextuele betekenis van de lexicale eenheid afwijkt van haar basisbetekenis, dan wordt deze als metaforisch beschouwd. Om de conceptuele en basisbetekenis van de geanalyseerde lexicale eenheden te bepalen, werd gebruik gemaakt van een woordenboek. Bij MIP-analyses wordt gewoonlijk een corpus-gebaseerd woordenboek gebruikt (Steen e.a. 2010). Er bestaat echter nog geen corpus-gebaseerd woordenboek voor het Nederlands. Daarom is er voor deze studie gekozen om de onlineversie van het Van Dale Groot Woordenboek der Nederlandse taal te gebruiken. Bij elke potentiële metaforische uitdrukking (lexicale eenheid), werd dus onderzocht of haar betekenis in de context afweek van haar basisbetekenis, die in het Van Dale woordenboek staat opgenomen. Indien ja, dan werd de lexicale eenheid als metaforisch beschouwd.

Om de stappen van de toegepaste methode te illustreren, wordt een voorbeeld hieronder uitgelegd (6):

(6) ‘En het ligt gewoon, de bal ligt helemaal in het *kamp* van de Franstaligen.’ (...)

1. De tekst wordt eerst gelezen om een algemeen inzicht te krijgen.

2. De tekst wordt dan gesegmenteerd in lexicale eenheden:

En / het / ligt / gewoon / de / bal / ligt / helemaal / in / het / *kamp* / van / de /
Franstaligen

3.

a) De betekenis van *kamp* in deze context is: ‘figuurlijk de aanhangers van een stroming, fractie, politieke partij e.d.’ (Van Dale online woordenboek)

b) De basisbetekenis van het woord *kamp* is ‘legerplaats voor soldaten, zowel de plaats als de verzameling tenten of barakken enz.’ (Van Dale online woordenboek)

c) De contextuele betekenis staat in contrast met de basisbetekenis en kan worden begrepen in termen van de basisbetekenis, door deze ermee te vergelijken. Beide betekenissen verwijzen immers naar een groep mensen die een gemeenschappelijk doel of gemeenschappelijke identiteit delen.

4. De lexicale eenheid wordt bestempeld als metaforisch.

Hier maakt de lexicale unit *kamp* deel uit van de strijdmetaforen. Met de MIP-procedure zijn in deze studie 551 metaforen met betrekking tot het Belgisch federalisme geïdentificeerd.

Na identificatie van de metaforen met betrekking tot het Belgisch federalisme, werden ze gecodeerd met de volgende parameters: het jaar waarop ze worden geproduceerd (van 1985 tot 2016), het beroep van de persoon die de metafoor geproduceerd heeft (journalist, politicus of lid van het maatschappelijk middenveld) en de politieke familie (groenen, socialisten, liberalen, christendemocraten, regionalisten of nationalisten), indien het een politicus is. Vervolgens werden alle metaforen geteld en gerangschikt per brondomein. Ten slotte werden ze op een kwantitatieve wijze geanalyseerd om de hypothesen te verifiëren.

5.2.3.3. Gehanteerde criteria voor de metafooridentificatie en analyse

In deze scriptie werd een aantal criteria gehanteerd om metaforen in het corpus te identificeren en te analyseren. Binnen het kader van dit onderzoek werd besloten om enkel de metaforen te analyseren die direct of indirect betrekking hebben op het Belgisch federalisme, institutionele of communautaire kwesties. Daarbij is het belangrijk te benadrukken dat zowel de metaforen die het concept van Belgisch federalisme rechtstreeks beschrijven als diegene die geen directe verwijzing naar het Belgisch federalisme bevatten, maar wel bijdragen aan de conceptualisering ervan, werden geanalyseerd. Zo werden metaforen als ‘Gij spreekt altijd graag over de *christendemocratenfamilie* als het is over een zogenaamde ideologie’ (Coveliers 1986) geanalyseerd, aangezien deze metafoor bijdraagt tot de framing van het Belgisch federalisme. Daarentegen werden metaforen als ‘Ik bedoel, het is even gezegd, die sociale fraude, tuurlijk moet ge die *bestrijden* [...]’ (Vanoost, 2003) niet bestudeerd, omdat deze metafoor betrekking heeft op sociale fraude en niet op institutionele kwesties en het Belgisch federalisme.

Daarnaast werden vaste uitdrukkingen niet geïdentificeerd als metaforisch. Een voorbeeld hiervan is: ‘Beste landgenoten, in grote lijnen heb ik een federalisme geschetst dat de eenheid in de *hand* werkt en elke vorm van open of verdoken separatisme afwijst’ (Baudouin, 2002). Hoewel het woord *hand* op het eerste gezicht een uiting lijkt te zijn van de metafoor BELGISCH FEDERALISME IS EEN LICHAAM, kan het in dit geval niet als metaforisch bestempeld worden. In deze zin maakt het woord *hand* immers deel uit van de uitdrukking ‘iets in de hand werken’, welke in het Van Dale woordenboek wordt gedefinieerd als ‘het bevorderen’. De basisbetekenis van deze uitdrukking is dus gelijk aan de betekenis die de uitdrukking in de context heeft, namelijk dat het federalisme de eenheid bevordert.

5.2.3.4. Moeilijkheden in toepassing van de MIP-methode

Het identificeren van metaforen is geen gemakkelijke opgave. Het toepassen van de MIP-procedure verloopt niet altijd zonder problemen. Hieronder worden twee moeilijkheden uiteengezet die wij tijdens de procedure zijn tegengekomen.

Ten eerste bleek de identificatie van de basisbetekenis van een lexicale eenheid soms niet onproblematisch te zijn. De basisbetekenis is niet noodzakelijk de eerste betekenis die in het woordenboek opgenomen staat of de frequentste betekenis. De Pragglejaz Group

(2007: 3) definieert deze betekenis als ‘more concrete (what they evoke is easier to imagine, see, hear, feel, smell, and taste), related to bodily action, more precise (as opposed to vague) [and] historically older’. Dit kan worden geïllustreerd aan de hand van het volgende voorbeeld:

(7) ‘Ik durf te veronderstellen, eventueel de *scheiding* van België ook redelijk vreedzaam zal verlopen.’ (D’Haese, 2002)

De eerste definitie van ‘scheiding’ die in het Van Dale woordenboek vermeld staat, is: ‘het scheiden of gescheiden worden of zijn’. Hoewel deze definitie als eerste wordt genoemd, is het niet de meest concrete en precieze. Volgens ons is de basisbetekenis van ‘scheiding’: ‘afzondering van een of meer stoffen uit een mengsel’ (Van Dale, 2015). Dat is de basisbetekenis omdat ze concreter, preciezer en meer gerelateerd aan onze fysieke ervaring is.

Daarnaast was het soms moeilijk om te bepalen of de woorden in de bepaalde context metaforisch waren. Dit kan worden geïllustreerd aan de hand van het volgende voorbeeld:

(8) ‘[...] waarom niet eerst die eerste drie punten die in een Regeerakkoord en waarvoor er een over, een *verstandhouding* is tussen Franstaligen en Vlamingen om dat concreet, te concretiseren.’ (van Eyken, 2001)

Hoewel het woord ‘verstandhouding’ op het eerste gezicht een uiting lijkt te zijn van de metafoor BELGISCH FEDERALISME IS EEN RELATIE, kan het woord niet als metaforisch worden bestempeld. De reden hiervoor is dat de contextuele betekenis van het woord overeenkomt met de basisbetekenis, namelijk: ‘onderlinge betrekking in de omgang, onderling begrip’ (Van Dale, 2015).

5.2.4. Toepassing van Gerard Steens model op het corpus

In paragraaf 2.5 wordt Gerard Steens driedimensionale discourse-analytische model van metaforiek voorgesteld. De toepassing ervan op het corpus wordt in deze paragraaf uiteengezet.

In deze scriptie hebben we besloten om Steens model niet op alle geïdentificeerde metaforen van het corpus toe te passen, maar uitsluitend op de metaforen die betrekking

hebben op institutionele kwesties of het Belgisch federalisme. Na identificatie van alle metaforen over het Belgisch federalisme in het corpus aan de hand van de MIP-procedure, hebben wij geprobeerd om met behulp van het driedimensionale model van Steen voor alle geïdentificeerde metaforen vast te stellen in hoeverre deze direct of indirect, nieuw of conventioneel en opzettelijk of onopzettelijk waren. Hiervoor werd de procedure van Perrez en Reuchamps (2014: 19-24) deels gevolgd.

Om te bepalen of een metafoor direct of indirect is, werd gekeken of de *cross-domain mapping*, die aan de basis van de metafoor ligt, expliciet aangegeven wordt of niet. Indien ja, dan wordt de metaforische uitdrukking als ‘direct’ bestempeld.

Op conceptueel niveau werd, zoals hierboven reeds aangehaald, gekeken of de contextuele betekenis van de metaforische uitdrukking in het Van Dale woordenboek staat opgenomen. Indien ja, dan wordt de metafoor als ‘conventioneel’ aangemerkt.

Ten slotte is het ingewikkelder om te bepalen of een metafoor opzettelijk wordt gebruikt, aangezien de intentie van de spreker niet met zekerheid kan worden gereconstrueerd. Om te beoordelen of een metafoor opzettelijk is geproduceerd, werd onderzocht of de metaforische uitdrukking bedoeld is om het perspectief van de ontvanger op het onderwerp te beïnvloeden. Hiervoor werd in deze masterscriptie gebruik gemaakt van de door Krennmayr (2011) ontwikkelde procedure. Krennmayr (2011: 154-155) heeft een reeks kenmerken opgesteld voor de identificatie van opzettelijke metaforen:

- ‘Is the metaphorical unit signaled (e.g. by a simile or other signaling device)?
- Is the metaphorical unit in the form of A = B?
- Is the metaphorical unit expressed directly?
- Is the metaphorical unit novel?
- Is the metaphorical unit surrounded by metaphorical expressions from compatible semantic fields, which are somehow connected?
- Is the metaphorical sense of the unit particularly salient through, for example, alluding to the topic of the text?
- Does the metaphorical unit participate in word play?
- Does the metaphorical unit elicit rhetorical effects such as, for example, persuasion or humor?’

Krennmayr stelt dat deze kenmerken dienen als hulpmiddel om opzettelijke metaforen te identificeren, en niet om opzettelijkheid te definiëren (Krennmayr 2011: 155). Daarnaast benadrukt zij dat niet op al deze vragen een positief antwoord hoeft te worden gegeven (ibid.). Hierover zegt zij (2011: 155): ‘While there may be cases where an affirmative answer to one of these questions points to deliberate metaphor usage, in other cases a combination thereof will apply’. Om te bepalen of een metafoor opzettelijk werd gebruikt, hebben wij dan deze lijst gehanteerd.

Samenvatting

In hoofdstuk 5 wordt de methodologie van deze scriptie uiteengezet. De methodologie bestaat uit verschillende stappen.

Om de metaforen in het corpus te identificeren, werd een semiautomatische methode toegepast. Hierbij werden acht onomasiologische profielen van potentiële brondomeinen opgesteld. Er werden 1703 potentiële metaforische uitdrukkingen geïdentificeerd, die vervolgens handmatig werden geanalyseerd.

Om vast te stellen of deze geïdentificeerde potentiële metaforische uitdrukkingen daadwerkelijk metaforisch waren, werd een licht aangepaste versie van de Metaphor Identification procedure (MIP) gehanteerd. Hierbij werden alleen de steekwoorden die gerelateerd worden aan de onderzochte brondomeinen geanalyseerd. Om te bepalen of deze steekwoorden metaforisch waren, werd hun contextuele betekenis vergeleken met hun basisbetekenis, die in het Van Dale woordenboek opgenomen staat.

Ten slotte werd Gerard Steens driedimensionaal model gebruikt om voor elke geïdentificeerde metafoor te bepalen in hoeverre deze direct of indirect, nieuw of conventioneel en opzettelijk of onopzettelijk was

Door deze methodologie te gebruiken, beoogt deze studie inzicht te bieden in de wijze waarop Belgisch federalisme in de televisiedebatten wordt gestructureerd. In het volgende hoofdstuk worden de resultaten beschreven.

Hoofdstuk 6 – Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het corpusonderzoek voorgesteld. De resultaten worden visueel weergegeven met figuren en tabellen. Dit hoofdstuk wordt onderverdeeld in vijf secties. Paragraaf 6.1. geeft de algemene resultaten van het onderzoek weer. Concreet wordt er een algemeen overzicht gegeven van het totaal aantal metaforische uitdrukkingen, hun verdeling over de verschillende brondomeinen, alsook de resultaten van de toepassing van Steens driedimensionaal model op het metafoorcorpus. Paragraaf 6.2. bespreekt de verschillende conceptuele brondomeinen. Paragraaf 6.3. beschrijft het gebruik van metaforen over Belgisch federalisme door de jaren heen. Ten slotte volgen in paragraaf 6.4. de resultaten van het metafoorgebruik per actorengroep en per politieke affiliatie.

6.1. Algemene resultaten van het onderzoek

Deze paragraaf geeft de algemene resultaten van het onderzoek weer. Tabel 5 hieronder laat het totaal aantal gevonden metaforische uitdrukkingen in het corpus zien. Zoals reeds in voorgaande paragrafen vermeld, werd gebruik gemaakt van de MIP-procedure om te bepalen of een lexicale eenheid metaforisch is.

	Potentiële metaforische contexten	Bevestigde metaforische contexten	Metaforische uitdrukkingen over Belgisch federalisme
Totaal	1703	735	551

Tabel 5. Totaal aantal metaforen in het corpus

Uit Tabel 5 blijkt dat iets minder dan de helft (43%) van de potentiële metaforische contexten die in het kader van deze scriptie handmatig werden geanalyseerd, daadwerkelijk als metaforisch kunnen worden beschouwd. Dit stemt overeen met het onderzoek van Randour et al. (2019) waarin ook bijna de helft van de geanalyseerde contexten als metaforisch werden gezien.

Wat het aantal metaforische uitdrukkingen over Belgisch federalisme betreft, zijn er 551 in het corpus gevonden, wat overeenstemt met iets meer dan 32% van de geanalyseerde

data. Er zijn dus metaforen gevonden in het corpus die niets te maken hebben met Belgisch federalisme (zie bijvoorbeeld 9).

(9) ‘Ik denk dat de echte basis van de sociale zekerheid, en dat gaat dan voor mij over werkloosheid en pensioenen, dat je dat inderdaad zo groot mogelijk moet maken die solidariteit’ (Anciaux, 2005)

In dit voorbeeld is het woord ‘basis’ een metaforische uitdrukking die behoort tot de conceptuele metafoor SOCIALE ZEKERHEID IS EEN BOUWWERK. Deze metafoor werd in het kader van deze scriptie niet geanalyseerd omdat deze uitsluitend focust op metaforen die betrekking hebben op Belgisch federalisme.

In Tabel 6 hieronder wordt een algemeen overzicht gegeven van de resultaten van de toepassing van Steens model op het metafoorcorpus.

	N (551)	%
Direct vs. indirect		
Direct	37	6.7%
Indirect	514	93.3%
Nieuw vs. conventioneel		
Nieuw	41	7.4%
Conventioneel	510	92.6%
Opzettelijk vs. onopzettelijk		
Opzettelijk	108	19.6%
Onopzettelijk	443	80.4%

Tabel 6. Algemene resultaten van de toepassing van Steens model op het metafoorcorpus

Uit Tabel 6 kan worden opgemaakt dat de overgrote meerderheid van de geïdentificeerde metaforische uitdrukkingen bestaat uit indirecte (93.3%), conventionele (92.6%) en onopzettelijke metaforen (80.4%). Hoewel het aantal onopzettelijke metaforen vrij hoog is, tonen de resultaten aan dat deelnemers toch soms opzettelijke metaforen gebruiken in televisiedebatten.

6.2. Conceptuele brondomeinen

Zoals reeds in 6.1 aangehaald, werden er in totaal 551 metaforische uitdrukkingen in het corpus geïdentificeerd. Tabel 7 geeft een overzicht van de meest gebruikte brondomeinen voor zowel opzettelijke als onopzettelijke metaforen.

Brondomeinen	Opzettelijke metaforen	Onopzettelijke metaforen	Totaal
constructie	12	134	146 (26.5%)
strijd	16	99	115 (20.8%)
relatie	27	81	108 (19.6%)
ziekte	2	63	65 (11.8%)
sport	34	12	46 (8.3%)
lichaam	1	40	41 (7.4%)
container	6	17	23 (4.2%)
natuur	3	4	7 (1%)
sport	32	14	46 (8.3%)
ziekte	2	63	65 (11.8%)
Totaal	101	450	551 (100%)

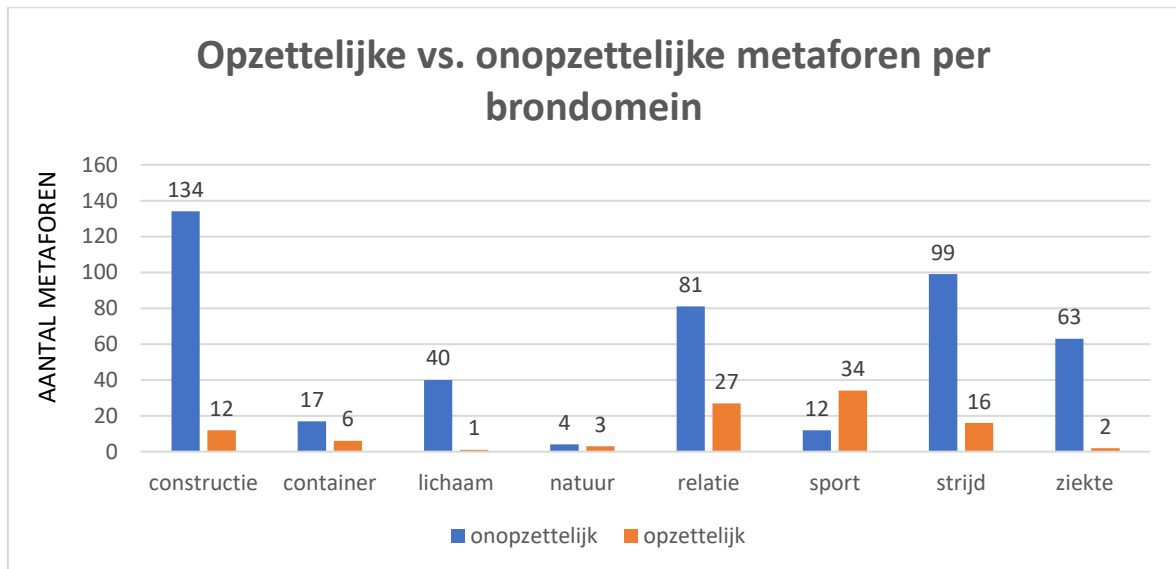
Tabel 7. Verdeling van opzettelijke en onopzettelijke metaforen over de brondomeinen

Uit Tabel 7 blijkt dat het aantal metaforen per brondomein sterk verschilt. Over het algemeen zien we dat metaforische uitdrukkingen uit het brondomein ‘constructie’ het meest voorkomen in het metafoorcorpus. Constructiemetaforen zijn goed voor iets meer dan een kwart van het totaal aantal geanalyseerde metaforen. Daarnaast tonen de gegevens aan dat de domeinen ‘strijd’ en ‘relatie’ ook veelvuldig worden gebruikt om Belgisch federalisme te framen, met respectievelijk 20.8% en 19.6% van het totaal aantal geanalyseerde metaforen. Daarna volgen de brondomeinen ‘ziekte’ (11.8%), ‘sport’ (8,3%), ‘lichaam’ (7,4%) en ‘container’ (4,2%). Opvallend is ook dat in het corpus zeer weinig natuurmetaforen worden gehanteerd om Belgisch federalisme te conceptualiseren.

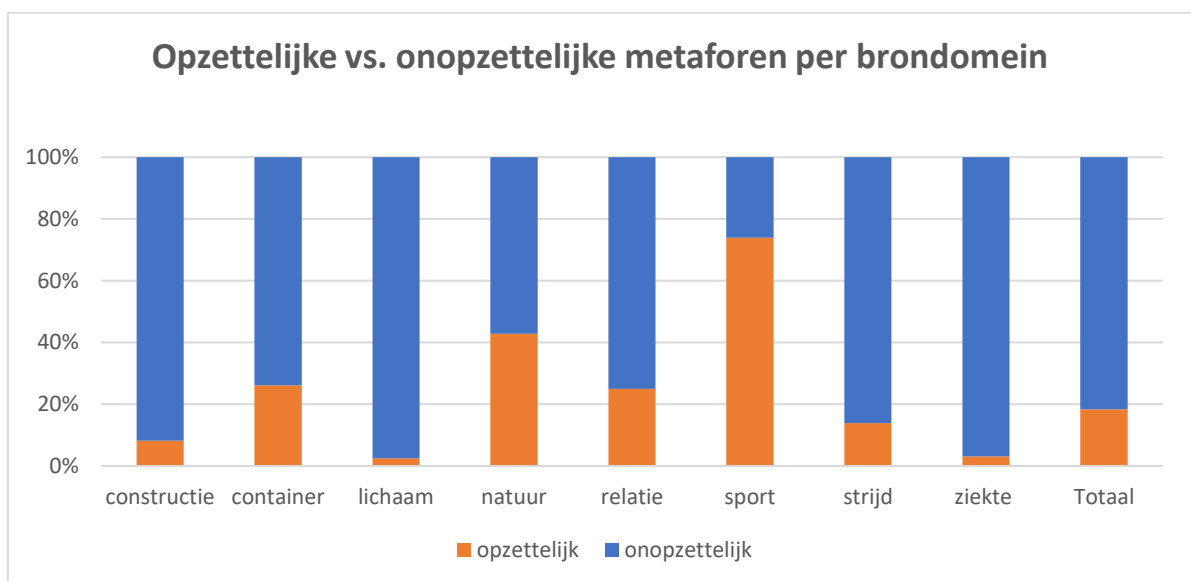
Als we echter rekening houden met het verschil tussen opzettelijke en onopzettelijke metaforen, laten figuren 5 en 6 zien dat de meest gebruikte brondomeinen (het constructiedomein, het strijddomein, en het relatiedomein) grotendeels bestaan uit onopzettelijke metaforen. In deze drie domeinen is het aandeel onopzettelijke metaforen het

grootst in het constructiedomein (92%), gevolgd door het strijddomein (86%) en het relatiedomein (75%). Ook blijken metaforen uit de minder frequente brondomeinen ‘ziekte’ en ‘lichaam’ vrijwel allemaal onopzettelijk geproduceerd te zijn, zoals geïllustreerd in figuren 5 en 6.

Daarentegen vertonen minder frequente brondomeinen, zoals ‘sport’ en ‘natuur’, een omgekeerde tendens. Metaforen die tot het sportdomein behoren, werden in meer dan 70% van de gevallen opzettelijk geproduceerd.

Figuur 5. Verdeling van de opzettelijke en onopzettelijke metaforen over de brondomeinen

Figuur 6. Verdeling van de opzettelijke en onopzettelijke metaforen over de brondomeinen (in %)

Deze resultaten tonen aan dat de verschillende brondomeinen, die worden gebruikt om de Belgische politiek en Belgisch federalisme te conceptualiseren, niet gelijkmatig verdeeld zijn tussen opzettelijke en onopzettelijke metaforen. Figuren 5 en 6 laten immers zien dat de drie meest voorkomende brondomeinen uit het metafoorcorpus, het constructiedomein, strijddomein en relatiedomein, voornamelijk gebaseerd zijn op het gebruik van onopzettelijke metaforen. Dit wijst erop dat de conceptualisering van de Belgische politiek in termen van deze drie brondomeinen vrij gangbaar is geworden. De meeste metaforen uit deze brondomeinen worden niet meer als metaforen herkend en maken integrerend deel uit van de omgangstaal. Dit is onder meer het geval van woorden als ‘structuur’ (zie voorbeelden 12 en 13), ‘basis’ (zie voorbeeld 11), ‘plan’ (zie voorbeeld 17), ‘verdedigen’ (zie voorbeeld 22), ‘strategie’ (zie voorbeeld 23), ‘scheiding’ (zie voorbeelden 29 en 30) en ‘compromis’ (zie voorbeelden 32 en 33).

Als we het gebruik van opzettelijke metaforen bekijken, merken we dat het sportdomein het prominentst is. Zo wordt bijvoorbeeld de regering of het parlement vaak geconceptualiseerd als een sportploeg (zie voorbeeld 42) of als een sportteam (zie voorbeeld 10 hieronder).

(10) ‘[...] als de Vlaamse regering een *b-team* zou zijn ben ik toch wel blij dat dat *b-team* ook uit uw peiling over meer vertrouwen bij de bevolking beschikt dan *het A-team*, federale *A-team* [...]’ (Somers, 2004)

In voorbeeld 10 vergelijkt Bart Somers (VLD) opzettelijk de Vlaamse regering met een B-team en de federale regering met een A-team. Dit illustreert hoe hij en andere politieke actoren het concept ‘regering’ structureren in termen van sport. In politiek moeten politici samenwerken, net als spelers op een sportveld.

Naast sportmetaforen komen ook veel opzettelijke metaforen uit de brondomeinen ‘strijd’ (zie voorbeelden 23 en 25), ‘relatie’ (zie voorbeelden 26, 28, 29 en 31) en in mindere mate ‘constructie’ (zie voorbeelden 15 en 16).

Om een beter beeld te krijgen van wat al de conceptuele brondomeinen inhouden, waaruit de geanalyseerde metaforische uitdrukkingen voortkomen, zullen ze hieronder in dalende volgorde uitgebreid en afzonderlijk toegelicht worden en dat aan de hand van verschillende voorbeelden.

6.2.1. Constructiemetaforen

Constructiemetaforen zijn de metaforen die het meest worden gebruikt door alle actorengroepen om te verwijzen naar institutionele kwesties en Belgisch federalisme. Met 146 tokens vormen ze iets meer dan een kwart (26.5%) van het metafoorcopus. Deze metaforen bestaan voor het grootste deel uit onopzettelijke metaforen (92%) die sterk ingeburgerd zijn in de omgangstaal. Het Belgisch federalisme wordt immers vaak voorgesteld in termen van een *constructie* of *bouwkunde* die rust op een *basis* en bestaat uit een *structuur* en verschillende *niveaus*. Onderstaand volgen enkele voorbeelden van talige realisaties van de conceptuele metafoor BELGISCH FEDERALISME IS EEN CONSTRUCTIE:

- (11) ‘Is dat voldoende positieve inzet, is daar voldoende wil aanwezig om dit België opnieuw modern zij het op federale basis te gaan hertekenen, om de samenleving, tussen Nederlandstaligen en Franstaligen en Duitstaligen, op een harmonische wijze te ontwikkelen?’ (Schouppe, 2008)
- (12) ‘Maar ik wilde opmerken dat ons systeem inderdaad uniek is. Ten eerste, omdat het, in tegenstelling met de meeste federale staten in de wereld, ons federale structuur ontstaan is uit een streng unitaire structuur, die gesplitst is dan.’ (Anciaux, 2005)
- (13) ‘De openbare financiën kunnen in deze Belgische structuur niet gesaneerd worden.’ (Anciaux, 1985)
- (14) ‘Ik denk dat je vooral moet zien dat wij in die meer dan 25 jaar, want er is ook voorbereidend werk aan geweest om dit federaal model uit te bouwen, dat wij dit altijd in consensus gedaan hebben, dat bij ons nooit geen bom naar gelaten gevallen zijn.’ (Dehaene, 2005)
- (15) ‘Wij hebben een federaal systeem moeten opbouwen met 2.5, want daar komt het op neer, dat is uniek en dus er is daar sui generis een beetje improviserend gewerkt en er zijn bepaalde stenen die nog niet te best passen maar ik vind dat wij op een objectieve manier daar verder moeten kunnen aan werken.’ (Claes, 2005)
- (16) ‘Wat hij moet doen, is de belofte die aan de kiezer gemaakt zijn waarmaken. En daarmee heeft het kartel en Yves Leterme de verkiezingen gewonnen: ophouden met bruggen te bouwen op een Belgisch moeras dat wordt in bouwvallen. Dat wordt elke dag opnieuw bewezen.’ (Valkeniers, 2008)

In voorbeeld (16) wordt de Belgische staatstructuur gepresenteerd als een ‘moeras’ dat niets meer dan een bouwval is. Andere uitingen van constructiemetaforen benadrukken de noodzaak van een *plan* om een federaal model uit te bouwen, net zoals bij het bouwen van een huis (zie voorbeeld 17):

(17) ‘Dat is ook uw groot bezwaar, Meneer Van Buynder, tegen *het plan* Dehaene dat in de richting gaat van een driedelig federalisme?’ (journalist, 1988)

Ten slotte worden soms grote uitdagingen in de politiek voorgesteld als *werven* waaraan politici moeten werken (zie voorbeeld 18):

(18) ‘Ik zei enkel maar, ik definieer *vijf grote werven* en u hebt gelijk. We kunnen er nog tien aan toevoegen waarschijnlijk. Dit land moet dringend beter bestuurd worden omdat er een aantal problemen moeten opgelost worden.’ (Thijns, 2016)

Al deze talige uitingen framen Belgisch federalisme in termen van een constructie. De hoge frequentie van metaforen die tot dit domein behoren kan deels worden verklaard door het veelvuldige gebruik van conventionele metaforische uitbreidingen van woorden als ‘basis’ (zie voorbeeld 11), ‘plan’ (zie voorbeeld 17) en ‘structuur’ (zie voorbeelden 12 en 13). Constructiemetaforen proberen een abstract politiek concept als federalisme concreter en begrijpelijker te maken voor het publiek. Hierbij vervullen ze een duidelijk simplificerende functie.

6.2.2. Strijdmetaforen

Na constructiemetaforen vormen de strijdmetaforen het op één na grootste domein van het corpus met 115 tokens. Deze categorie beslaat 20.8% van het totaal aantal gevonden metaforische uitingen. Strijdmetaforen worden meestal onbewust geproduceerd (86%). Het strijddomein levert de conceptuele metafoor BELGISCHE POLITIEK IS EEN STRIJD op, waarbij politiek wordt voorgesteld als een strijd. Politieke actoren worden dan gezien als ‘strijders’ die hun posities verdedigen. Dit wordt geïllustreerd in de volgende voorbeelden:

(19) ‘En mochten de Vlamingen in een komende legislatuur of God weet wanneer die miljardenstroom nog in vraag stellen. Dan zullen wij, Meneer Di Rupo, Meneer Michel, dan zullen wij Vlaamse producten boycotten. Dan zullen we Vlaamse bedrijven boycotten. dan zullen wij oproepen tot een *economische oorlog tegen Vlaanderen.*’ (Van Hecke, 2002)

- (20) ‘Ten eerste is stoppen met mekaar in de pers aan te vallen. En de voorbije week is een dieptepunt geweest op dat niveau. Onderhandelende partijen die in de pers mekaar aanvallen, die via email dat doen enzovoort. Dus ik denk dat we daar moeten mee stoppen.’ (De Croo, 2011)
- (21) ‘En één van de punten waar ik voor vecht op dit ogenblik, in de Vlaamse regering, is dat wij ook kunnen inwerken in de arbeidskost.’ (Van Rompuy, 1997)
- (22) ‘Die dynamiek moet beter zijn dan wat de dynamiek nu is. Wij zijn nu federaal verdedigt, maar de inkomenssteun voor de Vlaamse landbouwer is op verre na niet deze van de Waalse landbouwer.’ (Bourgeois, 2000)

Om hun doelen te bereiken, ontwikkelen politici strategieën (zie voorbeeld 23):

- (23) ‘Wij moeten precies die gebrekkige staatshervorming van 80 nu definitief maken. Iedereen is het daarover eens. En precies om dat te bereiken, is eensgezindheid in Vlaanderen nodig, is Vlaamse strategie nodig. Vlaamse strategie betekent dat men zich akkoord verklaart over een aantal hoofdlijnen en die ook gezamenlijk tracht te verdedigen.’ (Gabriels, 1988)

In politiek, net als in een strijd, is het voordeliger om bondgenoten te hebben. Een goed voorbeeld hiervan is:

- (24) ‘We hebben een contract gesloten, dat is geen geheim contract, dat is openbaar, waar we zowel communautair als op de kernthema’s, jobs, onderwijs, werkgelegenheid. Een contract dat we samen willen doen. Ik zie ons echt bondgenoten. (De Wever, 2004)

Aan het einde van de strijd komt er onvermijdelijk een fase van onderhandeling waarin men tracht het conflict tot een oplossing te brengen (zie voorbeeld 25):

- (25) ‘De Franstaligen vragen wel aan de Vlamingen een soort gebaar van vrede dat ze nog in de Belgische context willen werken.’ (Vansevenant, 2007)

In het geanalyseerde corpus worden de strijdmetaforen vaak gerealiseerd met woorden als ‘verdedigen’ (21 keer) en ‘macht(en)’ (37 keer). Andere metaforische uitingen die ook bij dit domein horen zijn woorden als ‘kamp’, ‘kracht’, ‘slag’, ‘tegenstander’ en ‘tactiek’.

In tegenstelling tot constructiemetaforen worden strijdmetaforen vooral ingezet om sterke emoties bij het publiek op te roepen, met als doel het te overtuigen of te manipuleren. Hierdoor hebben strijdmetaforen voornamelijk een emotieve en een manipulerende functie.

6.2.3. Relatiemetaforen

Een derde conceptueel brondomein dat regelmatig in het corpus voorkomt, zijn de relatiemetaforen. In het corpus behoren 108 tokens tot dit brondomein. Deze categorie vormt zo bijna 20% van het totale metafoorcorpus. Relatiemetaforen worden voornamelijk onbewust gebruikt (75%), hoewel één op de vier metaforen uit dit brondomein opzettelijk geproduceerd wordt (zie voorbeelden 26, 28, 29, 31). Een opvallende conceptuele metafoor binnen dit domein is BELGISCH FEDERALISME IS EEN RELATIE/FAMILIE. Deze metafoor conceptualiseert Belgisch federalisme en de Belgische politiek als een relatie of familie. Lakoff (1996) stelt dat complexe politieke processen begrepen kunnen worden in termen van familierelaties.

De relatie tussen de Walen en de Vlamingen wordt vaak gepercipieerd als een soort huwelijk tussen de twee deelstaten. Wallonië en Vlaanderen worden dan voorgesteld als een koppel dat getrouwd is of samenwoont (zie voorbeeld 3 hierboven en voorbeelden 26 tot 28).

- (26) ‘Het is niet omdat een klassiek federalisme, en daar zijn we mee eens, niet werkt met twee componenten, dat is duidelijk, er is geen federaal gezag. Als het ware daarboven in een huwelijk is er ook geen derde man die regelt hoe het moet zijn. Dat is duidelijk. Maar het is niet omdat het klassieke federalisme hier niet werkt met twee, dat we noodzakelijkerwijze naar meer componenten moeten gaan zoeken. We moeten integendeel ons aanpassen aan de feitelijke toestand die twee leden is, niet waar, die twee leden is en dat kunnen we niet buiten. En we moeten dus een model *sui generis* vinden. Daarover is de publieke opinie geloof ik, ermee eens. Wij hebben meer bezwaar nog tegen een driedig federalisme en ik moet daar niet veel woorden aan gebruiken om duidelijker maken dat het niet kan. Kijken, wij moeten even denken aan het mariage à trois, en we weten meteen dat het niet kan.’ (Van Gerven, 1988)
- (27) ‘Ik ben wel akkoord dat wij en zeker ook als Vlaamse verantwoordelijk beleid we verantwoordelijk echt proberen van die stad iets te maken maar altijd met het oog ook op de goeie relatie met Vlaanderen en Wallonië.’ (Grauwels, 2008)
- (28) ‘Ik denk dat nu, het is tijd om u de vragen te stellen: in België, willen wij nog samenleven? En, als het mogelijk is om samen te leven, om wat te doen?’ (Reynders, 2010)

Vlaanderen en Wallonië worden ook vaak afgeschilderd als een koppel op de rand van een echtscheiding (zie voorbeelden 29 tot 31).

- (29) ‘Elke stap die neergezet wordt in de staats hervorming, dat is een voorbereide stap op de *separatie*, op de *splitsing*, op de *scheiding*.’ (Anciaux, 2007)
- (30) ‘Ik durf te veronderstellen, eventueel de *scheiding van België* ook redelijk vreedzaam zal verlopen.’ (D’Haese, 2002)
- (31) ‘Wij hebben andere interesses, wij hebben totaal andere sociale en economische problemen die specifieke oplossingen vergen, die vanuit onze eigen gemeenschap moeten komen. Wij zijn van elkaar totaal vervreemd. En dus laten we *scheiden als goede vrienden en goede burens* worden met wie wij best allerlei akkoorden [...]’ (Bryssinck, 2002)

In een relatie worden vaak compromissen gesloten en toegevingen gedaan. Dit geldt ook voor de verhouding tussen Vlaanderen en Wallonië (zie voorbeelden 32 en 33).

- (32) ‘Ik denk dat de komende week *een compromis moet gaan bereikt worden tussen Vlamingen en Walen*. Vreest u niet dat er *toegevingen* zullen moeten gedaan worden over dat soort zaken?’ (Geudens, 1998)
- (33) ‘Ik zeg alleen, is het mogelijk om naar zo’n *compromis* of een andere te gaan? Maar *om een compromis te hebben*, we moeten toch *een aantal van toegeving zien op de twee kanten*.’ (Reynders, 2008)

Relatiemetaforen vervullen in de eerste plaats een simplificerende functie. Ze zorgen ervoor dat abstracte politieke concepten zoals het federalisme visueel de vorm krijgen van een familie of een koppel. Zo zijn de complexe communautaire verhoudingen gemakkelijker te vatten voor het publiek. Vervolgens kunnen relatiemetaforen ook een manipulatieve functie hebben. Deze conceptuele metaforen kunnen immers de perceptie van het publiek op Belgisch federalisme beïnvloeden door bepaalde aspecten ervan op de voorgrond te plaatsen. Een voorbeeld hiervan is de huwelijksmetafoor, waarbij de deelstaten Wallonië en Vlaanderen als een koppel worden voorgesteld. Deze metafoor suggereert dat een scheiding tussen de twee deelgebieden mogelijk is. Dat maakt het voor het publiek denkbaar dat Wallonië en Vlaanderen uit elkaar zouden kunnen gaan, omdat ze in de metafoor getrouwd zijn.

6.2.4. Ziektemetaforen

Het vierde brondomein dat het vaakst in het corpus voorkomt, betreft de ziektemetaforen. In het corpus behoren 65 tokens tot dit brondomein. De ziektecategorie vormt zo iets minder dan 12% van het totale metafoorcopus. Dit brondomein bestaat bijna uitsluitend uit onopzettelijke metaforen (97%). Het is gebruikelijk om politiek in termen van ziekte te beschrijven. Hieronder volgen enkele voorbeelden:

- (34) ‘Als je nu ziet dat Didier Reynders veertien dagen bezig is, ik wil nu eens optellen wat er van de socialistische hoek en vooral de PS alles afgevuurd op de MR en ook op ons. Ik ben zogezegd *een kanker*. Meneer Philippe Moureaux die zegt hij heeft ter waar om blij op de begrafenis van percenten gewonnen: Hoe laag kan je eigenlijk zakken?’ (De Wever, 2011)
- (35) ‘De politieke *crisis* over Voeren heeft aangetoond dat de verhouding tussen Vlamingen en Walen zeer gespannen is.’ (journalist, 1986)
- (36) ‘Maar dit land *sleept zich van crisis naar crisis* al tiental jarenlang. En die *crisis* die heeft zich gehad naarmate die twee landen, die twee democratieën eigenlijk uit elkaar groeien [...]’ (De Wever, 2011)

In voorbeeld (34) wordt De Wever een ‘kanker’ genoemd. In de laatste twee voorbeelden (35-36) wordt het woord ‘crisis’ metaforisch gebruikt. De primaire betekenis van het woord ‘crisis’ is immers verbonden aan het woordveld ‘ziekte’, namelijk: ‘(1) beslissend stadium in een ernstige ziekte’ (Van Dale, 2015). Het woord ‘crisis’ wordt zeer vaak metaforisch gebruikt en valt daardoor niet op bij het publiek. Het is een dus conventionele metafoor. In het metafoorcopus komt het woord ‘crisis’ 62 keer voor, wat de relatief hoge frequentie van de ziektemetaforen in het corpus verklaart.

Ziektemetaforen hebben voornamelijk een emotieve functie. Ze roepen vaak gevoelens van angst en urgentie op bij het publiek. Door politieke situaties te beschrijven als slechte periodes in een ziekte, suggereren politieke actoren vaak dat er snel ingegrepen moet worden om de crisis te overwinnen.

6.2.5. Sportmetaforen

Een ander conceptueel brondomein dat in het corpus te vinden is, is het sportdomein. Dit domein beslaat iets meer dan 8% van alle geïdentificeerde metaforische uitdrukkingen, wat neerkomt op 46 metaforische uitingen. In tegenstelling tot de eerder beschreven

brondomeinen, bestaan sportmetaforen voor het grootste deel uit opzettelijke metaforen. Meer dan 70% van de metaforen uit het sportdomein werd immers opzettelijk geproduceerd (zie voorbeelden 38 tot 42). Alle metaforische uitingen gevonden binnen dit brondomein zijn gebaseerd op dezelfde conceptuele metafoor, namelijk BELGISCHE POLITIEK IS EEN SPORT. Hierbij wordt zowel de Belgische politiek als politiek in het algemeen geconceptualiseerd als een sport. Hieronder worden enkele voorbeelden gegeven van metaforische uitingen die zijn geïdentificeerd en gecategoriseerd in het conceptuele domein ‘sport’:

- (37) ‘De Vlaamse regering heeft meer vertrouwen van de mensen dan de federale regering, wij zijn een *jong team*.’ (Somers, 2004)
- (38) ‘Men heeft door dat fameuze akkoord, dat jullie dan afgeschoten hebben vanuit de fracties, ik reken u dat ten goede, ge ziet, *ik wil het zo objectief mogelijk spelen*, het akkoord om Voeren gaan aan te hechten bij Brabant.’ (Tobback, 1986)
- (39) ‘Ja, als het dat maar is dan vrees ik dat het Vlaams Parlement zal verworden tot een *soort institutionele zandbak* waar men *met de schelpjes en de schopjes mag spelen* tot onze groot baas, Meneer Jean-Luc Dehaene, *speeltijd gefloten heeft*.’ (Vanhouthem, 1999)
- (40) ‘Ik vind vooral dat het debat vooral op een rationele manier moeten voeren en dat is dat op nu tot op vandaag niet gebeurd eh. We zijn heel goed in het demoniseren van elkaar, het lijkt een beetje op *fanatieke supporters van twee voetbalteams die tooien elkaar*, die verven hun gezicht en gaan vervolgens schelden, *de andere ploeg* doet nooit iets goed en *de eigen ploeg die speelt dan fantastisch spel*, maar zo werkt het natuurlijk niet. Als je een staat wil hervormen en het woord zegt het zelf staatshervorming, dan moet je heel rationeel tewerk gaan en rustig gaan kijken welke bevoegdheden, waar op zijn plaats zijn.’ (Rutten, 2007)
- (41) ‘We zijn begonnen met *het eerste elftal van Anderlecht en Club Brugge* en we zijn uitgekomen bij de *preminiemen*, bij de *preminiemen* met *kapitein* Patrick Dewael [...]’ (Dewinter, 2004)

In al deze voorbeelden wordt de Belgische politiek omschreven in termen van sport. In voorbeeld 37 wordt de Vlaamse regering voorgesteld als ‘een jong team’. In voorbeeld 39 wordt het Vlaams Parlement vergeleken met een zandbak, waarin Vlaamse politici wellicht spelen met plannen voor nieuwe staatshervormingen, totdat Jean-Luc Dehaene, destijds premier, ingrijpt en een eind maakt aan deze bezigheden. Ten slotte wordt in voorbeeld 41

de Vlaamse regeringsploeg van 1999 vergeleken met ‘het eerste elftal van Anderlecht en Club Brugge’ en de Vlaamse regeringsploeg van 2003 met preminiemen, jonge onervaren voetballers. Patrick Dewael, de toenmalig minister-president, wordt de ‘kapitein’ van de ploeg genoemd. Hiermee bedoelde De Winter dat er veel wissels waren in ministerposten, en dat de nieuwkomers mogelijk minder ervaren of bekwaam waren dan hun voorgangers.

Sport is een domein waarmee de meeste mensen goed vertrouwd zijn, aangezien het een integraal onderdeel is van het dagelijks leven. De belangrijkste functie van sportmetaforen is het simplificeren van complexe politieke concepten, waardoor deze toegankelijker worden voor het publiek. Uit de bovenstaande voorbeelden blijkt dat de werking van politieke instanties vaak wordt gepresenteerd in termen van teamwerk, waarbij politici samenwerken zoals spelers in een sportteam.

6.2.6. Lichaamsmetaforen

Binnen het metafoorcopus zijn er 41 metaforische uitdrukkingen gebaseerd op het brondomein 'lichaam'. Zo vormen lichaamsmetaforen iets meer dan 7% van het totaal aantal gevonden metaforische uitingen. Lichaamsmetaforen worden, op één metaforische uitdrukking na, allemaal onbewust geproduceerd (97,5%). Het is nogal moeilijk één algemene conceptuele metafoer te identificeren die alle lichaamsmetaforen gevonden in het corpus omvat. Één van de conceptuele metaforen die meermaals in het corpus terugkomt, is de metafoer POLITIEKE ENTITEIT IS EEN MENSELIJK LICHAAM. Onderstaand worden enkele voorbeelden van deze metafoer gegeven:

- (42) ‘[...] ten eerste van twee dingen één ofwel zijn we volwassen ofwel niet natuurlijk, en ofwel *groeit Vlaanderen naar volwassenheid toe* ofwel blijven we trappelen in adolescentie turbulentie en men moet dan kiezen.’ (Neyts, 1988)
- (43) ‘De vorming van twee deelstaten want alle andere bevoegdheden komen dus *in de handen van de twee deelstaten* van Vlaanderen en Wallonië.’ (Anciaux, 2007)
- (44) ‘Ik ben ook degene die pleit voor betere structuren, en ik vind ook dat *Brussel zijn eigen toekomst in handen moet nemen*.’ (Smet, 2008)
- (45) ‘Men spreekt van drie-vier procent BBP dat *de staat boven zijn stand leeft*.’ (Jambon, 2009)

In deze voorbeelden worden politieke entiteiten zoals Vlaanderen (zie voorbeeld 42), de deelstaten (zie voorbeeld 43), Brussel (zie voorbeeld 44) en de staat (zie voorbeeld 45)

voorgesteld als menselijke lichamen. Al deze voorbeelden zijn tevens personificaties, waarbij politieke entiteiten worden gepresenteerd als personen. Zo zijn ze ook allemaal metaforische uitingen van de conceptuele metafoor **POLITIEKE ENTITEIT IS EEN PERSOON**.

Binnen het corpus worden ook politieke partijen geconceptualiseerd als menselijke lichamen of personen, zoals blijkt uit de volgende voorbeelden:

- (46) ‘Ja, sinds *de SP als partij op eigen benen staat*, dus in 1978, is er wat ons betreft, geen probleem met de communautarisering van het onderwijs.’ (Tobback, 1987)
- (47) ‘Nu heb ik de tijd gekend waar de christendemocratenfamilie een helft van het parlement *in handen hadden*.’ (De Croo, 1994)
- (48) ‘Maar toch valt het hard dat *de VLD groeide* in de periode toen ze die realiteit wel nog onder ogen zag, periode van de jaren negentig.’ (De Wever, 2013)

Lichaamsmetaforen en personificaties worden in het corpus voornamelijk ingezet in een poging om abstracte politieke entiteiten begrijpelijker en vatbaarder te maken voor het publiek. Door die meestal abstracte politieke entiteiten als menselijke lichamen te presenteren, stellen politieke actoren mensen in staat om hun kennis van het eigen lichaam te gebruiken om deze entiteiten beter te vatten. Op deze manier vervullen lichaamsmetaforen en personificaties in de eerste plaats een simplificerende functie.

Het is overigens belangrijk op te merken dat deze scriptie geen paragraaf zal wijden aan de bespreking van personificaties, aangezien deze niet behoren tot de onomasiologische profielen waarop deze studie zich baseert.

6.2.7. Containermetaforen

Van de metaforen gevonden in het corpus zijn 23 onder hen containermetaforen, wat overeenkomt met 4% van het metafoorcorpus. Containermetaforen zijn een soort ontologische metaforen (zie Hoofdstuk 2). Lakoff en Johnson (1980: 29) stellen dat ‘wij onze eigen binnen-buiten perceptie projecteren op andere fysieke objecten die begrensd zijn door oppervlaktes’. Hierdoor kennen wij een binnen- en buitenkant toe aan niet-begrensd concepten, zoals staten. Voorbeelden hiervan uit het corpus zijn:

- (49) ‘We leven nog altijd *binnen België*, dus u zult het Belgische model ombouwen tot een confederaal model [...]’ (Vanden Driessche, 2010)

(50) ‘Als ik even mag, ik kan mij voorstellen dat sommige Brusselse Vlamingen die veranderd zijn in Vlaamse Brusselaars graag *in dat gewest* leven, met gegarandeerde posten in de parlement zeventien.’ (De Wever, 2008)

In voorbeelden (49-50) wordt de staat België onbewust geconceptualiseerd als een container met een binnen- en buitenkant. Hieronder is een ander voorbeeld van opzettelijke containermetafoor te zien, waarbij Brussel voorgesteld wordt als een reservoir:

(51) ‘Het is toch zo dat je met het stemmenaantal dat je in Antwerpen gemeenteraadslid wordt, en in Brussel minister bent. Dus ik kan me voorstellen dat er Vlamingen zijn, Vlaamse Brusselaars, die dat graag samen met de Franstaligen zouden in stand houden, *zo’n soort Brussels reservoir*. Daar zijn wij geen vragende partij voor, maar we willen wel de banen met Brussel aanhalen via de gemeenschap.’ (De Wever, 2008)

Containermetaforen hebben opnieuw als voornaamste functie om abstracte politieke concepten te vereenvoudigen, zodat deze toegankelijker worden voor een breed publiek.

6.2.8. Natuurmetaforen

Het laatste brondomein dat binnen deze scriptie wordt onderzocht, is het brondomein ‘natuur’. In het corpus zijn slechts zeven metaforische uitingen geïdentificeerd die tot dit domein behoren, waarvan drie opzettelijk zijn geproduceerd. Dit komt neer op slechts 1% van het totale metafoorcorpus. Hieronder volgt een voorbeeld:

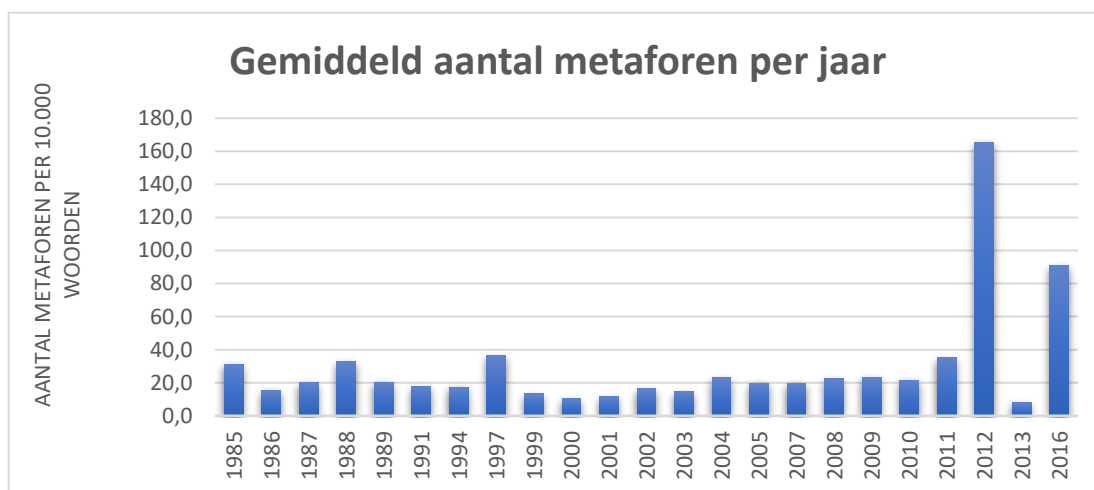
(52) ‘Alle partijen hebben in de laatste maanden, zelfs jaren, op de VLD geschoten. Wij waren *l’animal à abattre. Het dier dat moest geslacht worden*.’ (De Croo, 1994)

In dit voorbeeld (52) wordt de politieke partij VLD voorgesteld als een ‘dier dat moet geslacht worden’. De Croo gebruikte waarschijnlijk bewust deze metafoor om emoties op te wekken bij het publiek.

De beperkte vertegenwoordiging van het natuurdomein in het metafoorcorpus kan worden verklaard door de manier waarop de domeinen zijn ingedeeld. Er bestaan immers heel wat raakvlakken tussen het natuur- en het lichaamsdomein. Alle lichaamsmetaforen hadden evenzeer ingedeeld kunnen worden in het natuurdomein, aangezien zij allemaal verbonden zijn met de natuur.

6.3. Metafoorgebruik over de tijd heen

Na de analyse van het totaal aantal geïdentificeerde metaforen en hun verdeling over de verschillende brondomeinen, is de vraag hoe deze metaforen over de tijd heen worden verdeeld. In dit onderdeel wordt onderzocht of de politieke context een invloed uitoefent op het metafoorgebruik. Hierbij willen we nagaan of er een verband bestaat tussen een hoger metafoorgebruik en periodes van politieke instabiliteit, zoals in de aanloop naar verkiezingen of voorgaand aan staatshervormingen. Ten slotte wordt ook gekeken of periodes van politieke instabiliteit een hoger gebruik van opzettelijke metaforen teweegbrengen. Hieronder bevindt zich een figuur die het gemiddelde metafoorgebruik per jaar weergeeft.

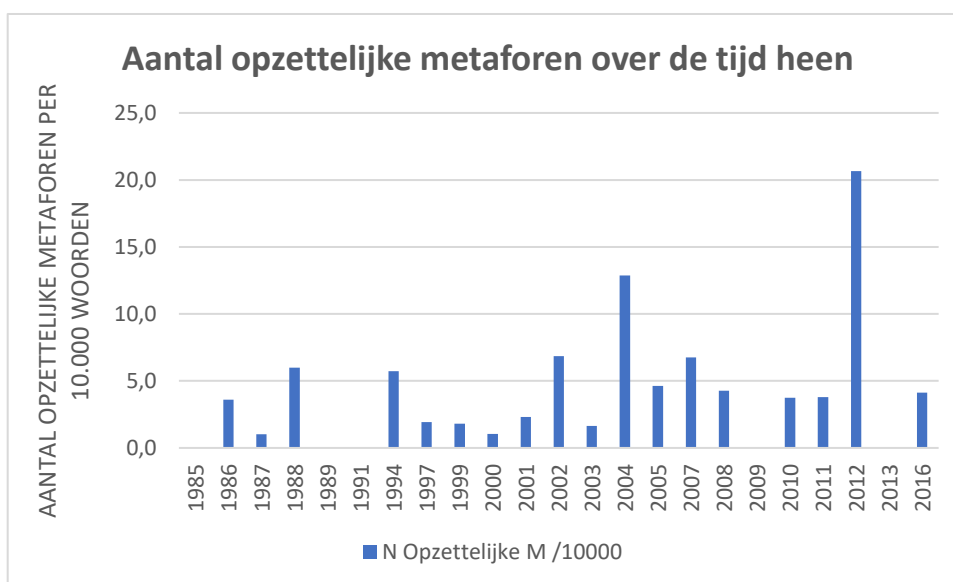

Figuur 7⁶. Verdeling van het gemiddelde aantal metaforen over de tijd heen

In de bovenstaande figuur (figuur 7) merken we onmiddellijk op dat het jaar 2012 opvalt in termen van metafoorproductie, met gemiddeld 165 metaforen per 10.000 woorden. Een andere, minder significante, piek is te zien in het jaar 2016, met gemiddeld 90 metaforen per 10.000 woorden. Voor de andere jaren ligt het gemiddelde aantal metaforen relatief dicht bij elkaar. Een iets hoger metafoorgebruik is toch te merken in de jaren 1985, 1988, 1997 en 2011, met gemiddeld iets meer dan 30 metaforen per 10.000 woorden. Zoals in Hoofdstuk 7 zal worden aangehaald, stemmen deze resultaten grotendeels niet overeen met die van eerdere studies (Randour et al., 2019).

⁶ Figuur 7 stelt relatieve frequenties voor die worden berekend als volgt: aantal metaforen per jaar/totaal aantal woorden per jaar*10 000. Dit stelt ons in staat om de metafoorproductie per jaar te vergelijken, ondanks de variatie in het aantal woorden per jaar in het corpus.

Hieronder toont Figuur 8 de gemiddelde productie van opzettelijke metaforen over de tijd heen. Uit deze figuur blijkt dat het jaar 2012 verreweg het hoogste gemiddelde aantal geproduceerde opzettelijke metaforen telt, met gemiddeld 20,7 opzettelijke metaforen per 10.000 woorden. Daarnaast valt ook het jaar 2004 op, met gemiddeld 12,9 opzettelijke metaforen per 10.000 woorden. In de overige jaren zijn er gemiddeld minder dan 10 metaforen opzettelijk gebruikt.

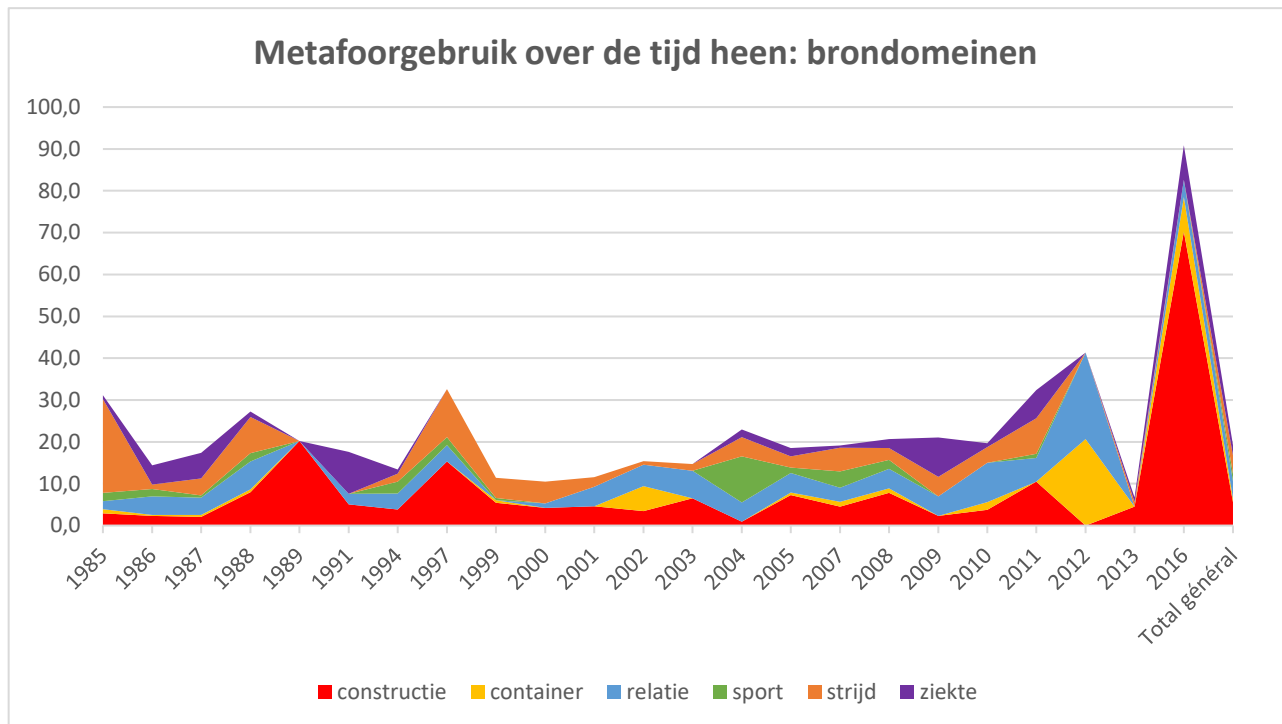

Figuur 8⁷. Verdeling van het gemiddelde aantal opzettelijke metaforen over de tijd heen

Hieronder wordt gekeken naar de variatie in de brondomeinen over de tijd heen, waaruit de metaforen worden geput. Figuur 9 op de volgende pagina geeft een overzicht van de variatie in het gebruik van brondomeinen over de tijd heen. Deze figuur richt zich uitsluitend op de vijf meest vertegenwoordigde brondomeinen: het constructie-, het strijd-, het relatie-, het ziekte- en het sportdomein.

Figuur 9 illustreert dat metaforen uit het corpus over het algemeen sterk gevarieerd zijn. Uit de figuur blijkt dat de periode rond de jaren 2007-2008 een hoge mate van variatie in brondomeinen vertoont. Dit wijst op een grote diversiteit in de brondomeinen waarop de metaforen worden gebaseerd. Een vergelijkbare hoge mate van variatie wordt waargenomen in de jaren 1987-1988, waarbij alle brondomeinen bijna evenveel voorkomen.

⁷ Figuur 8 toont relatieve frequenties, berekend als volgt: aantal metaforen per domein en per jaar/totaal aantal woorden per jaar*10 000. Dit stelt ons in staat om de productie van metaforen per jaar en per brondomein te vergelijken, ondanks de variatie in het aantal woorden per jaar in het corpus.

Figuur 9⁸. Relatie van het metafoorgebruik met de meest vertegenwoordigde brondomeinen, verdeeld over de tijd heen

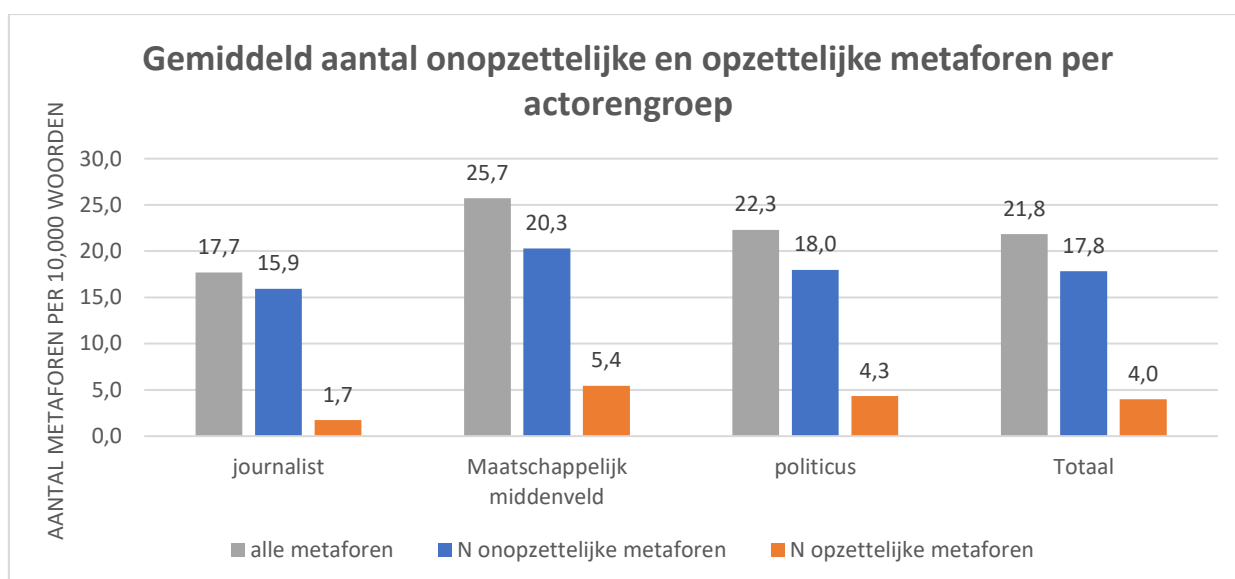
6.4. Metafoorgebruik per actorengroep

In onderstaande figuur worden de algemene resultaten weergegeven van het gebruik van opzettelijke en onopzettelijke metaforen per actorengroep, namelijk, journalisten, politici en leden van het maatschappelijk middenveld. Het aantal metaforen per groep werd berekend door het totaal aantal gebruikte metaforen te delen door het totaal aantal woorden geuit door elke groep, vermenigvuldigd met 10.000.

Vanwege de omvang van het corpus, dat meer dan 260.000 woorden bevat, was handmatige sortering en telling onpraktisch en tijdrovend. Daarom werd gebruik gemaakt van AI-technologieën, waaronder ChatGPT, om het totaal aantal woorden per actorengroep te berekenen. Na het doorlezen van het corpus lijken de cijfers die met deze methode zijn verkregen geloofwaardig. Toch moeten de resultaten met enige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd, aangezien er enige onnauwkeurigheid kan optreden. De methode levert immers niet volledig nauwkeurige cijfers op, maar eerder betrouwbare grootteordes.

⁸ Figuur 9 toont relatieve frequenties, berekend als volgt: aantal metaforen per brondomein per jaar/totaal aantal woorden per jaar*10 000. Dit stelt ons in staat om de variatie in de brondomeinen per jaar te vergelijken, ondanks de variatie in het aantal woorden per jaar in het corpus.

Desondanks biedt deze benadering een waardevol inzicht in de verdeling van het totaal aantal woorden van het corpus over de verschillende actorengroepen (journalisten, politici en leden van het maatschappelijk middenveld).

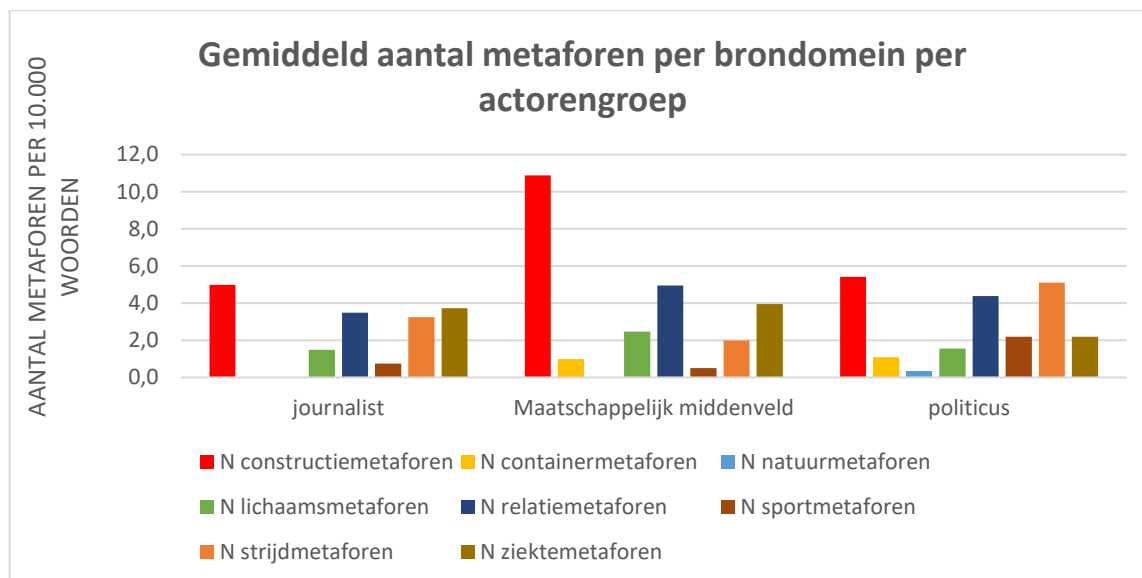
Figuur 10. Metafoorgebruik per actorengroep

Figuur 10 toont het gemiddeld aantal onopzettelijke en opzettelijke metaforen per 10.000 woorden voor de drie actorengroepen: journalisten, leden van het maatschappelijk middenveld en politici. Uit deze figuur blijkt dat leden van het maatschappelijk middenveld gemiddeld het hoogste aantal metaforen produceren, met gemiddeld 25,7 metaforen per 10.000 woorden. Dit is aanzienlijk hoger dan zowel politici als journalisten, die respectievelijk gemiddeld 22,3 en 17,7 metaforen produceren per 10.000 woorden.

Wat het aantal opzettelijke metaforen betreft, staan leden van het middenveld ook hier bovenaan met 5,4 opzettelijke metaforen per 10.000 woorden. Ze worden gevolgd door politici die gemiddeld 4,3 opzettelijke per 10.000 woorden produceren, en journalisten die gemiddeld het laagste aantal opzettelijke metaforen (1,7 per 10.000 woorden) gebruiken.

Deze figuur toont dus aan dat leden van het maatschappelijk middenveld gemiddeld meer gebruikmaken van zowel metaforen over het algemeen als opzettelijke metaforen om hun boodschap over te brengen. Opvallend is dat journalisten relatief het laagste aantal metaforen produceren.

Figuur 11 op de volgende pagina laat de verdeling van het aantal metaforen per brondomein over de drie actorengroepen zien, namelijk journalisten, leden van het maatschappelijk middenveld en politici.

Figuur 11. Metafoorgebruik per brondomein per actorengroep

Als we de resultaten van de journalisten bekijken, blijkt dat er geen sprake is van een duidelijke dominantie van een specifiek brondomein. Constructiemetaforen komen wel het meest voor, met een gemiddelde frequentie van 5 metaforen per 10.000 woorden, gevolgd door ziekte-, relatie- en strijdmetaforen. Zo lijken journalisten metaforen uit heel diverse brondomeinen te produceren, zonder een duidelijke voorkeur voor een bepaald brondomein.

Voor leden van het maatschappelijk middenveld zien we daarentegen uit de figuur dat ze een sterke voorkeur hebben voor constructiemetaforen, met een gemiddelde van 10,9 metaforen uit het constructiedomein per 10.000 woorden. Dit is aanzienlijk hoger dan bij journalisten en politici, die gemiddeld minder dan 6 constructiemetaforen per 10.000 woorden gebruiken. Daarnaast hanteren leden van het middenveld gemiddeld vaker relatie- en ziekte metaforen (respectievelijk 4,9 en 4 per 10.000 woorden) dan journalisten en politici.

Wat politici betreft, kiezen ze opvallend vaker voor strijdmetaforen, met een gemiddelde frequentie van 5,1 metaforen per 10.000 woorden, in vergelijking met de twee andere actorengroepen. Dit wijst op de conflictgerichte aard van politieke communicatie, waarin politici hun standpunten verdedigen. Daarnaast komen constructie- en relatiemetaforen (respectievelijk 5,4 en 4,4 per 10.000 woorden) relatief frequent voor in het taalgebruik van politici. Bovendien gebruiken politici gemiddeld vaker metaforen uit het sportdomein dan journalisten en leden van het maatschappelijk middenveld. Hierbij

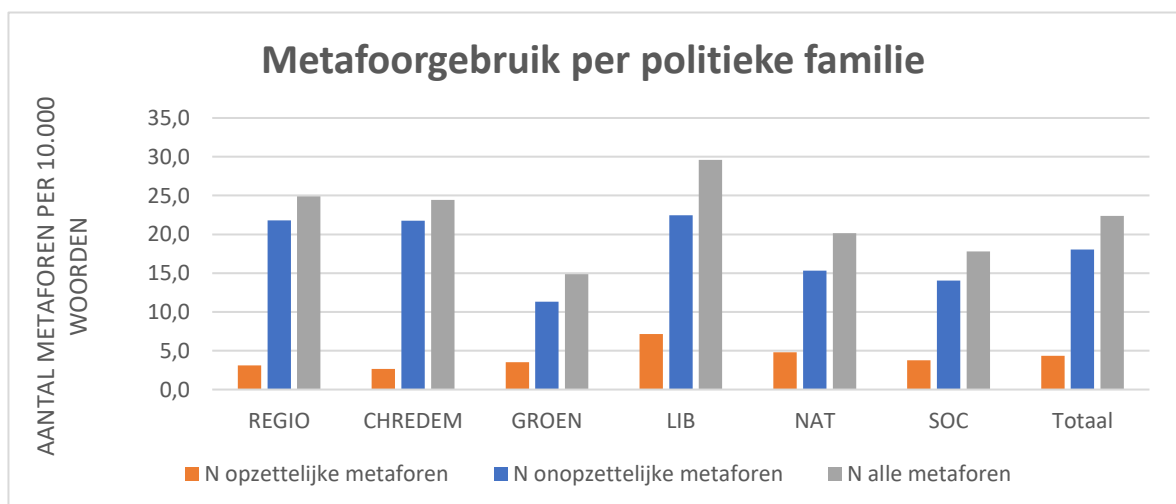
conceptualiseren ze bijvoorbeeld de regering als een ‘ploeg’ of ‘een team’ dat moet samenwerken.

Over het algemeen blijkt uit de figuur dat constructiemetaforen het meest gebruikte type metafoor zijn in alle drie actorengroepen. Daarnaast zien we dat strijdmetaforen vooral prominent in het taalgebruik van politici zijn. Hoewel journalisten, leden van het maatschappelijk middenveld en politici metaforen uit dezelfde brondomeinen gebruiken, illustreert Figuur 11 duidelijk dat elke actorengroep een voorkeur heeft voor bepaalde typen metaforen.

6.4.1. Politici

In Figuur 12 onderaan wordt onderzocht of de politieke kleur van politici een invloed heeft op hun metafoorgebruik. Hierbij wordt nagegaan of bepaalde politieke families gemiddeld meer gebruikmaken van metaforen over het algemeen en opzettelijke metaforen in hun discours. Figuur 12 geeft dus een overzicht van het gemiddelde aantal metaforen dat politieke families per 10.000 woorden gebruiken.

Voordat we de figuur bespreken, is het noodzakelijk te specificeren dat, net als bij de telling van het aantal woorden per actorengroep en om dezelfde redenen, werd gebruik gemaakt van AI-technologieën om het totaal aantal woorden per politieke familie te berekenen. Hoewel de cijfers geloofwaardig lijken, moeten we voorzichtig blijven vanwege mogelijke onnauwkeurigheden.

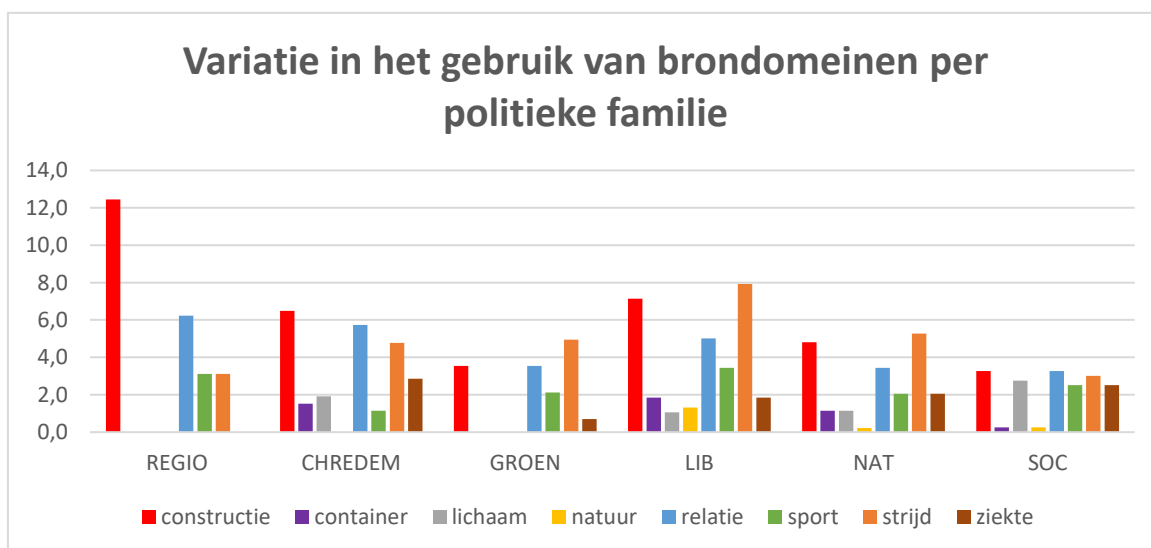
Figuur 12. Metafoorgebruik per politieke familie

Uit Figuur 12 blijkt dat politici uit de liberale familie (Open VLD) gemiddeld het hoogste aantal metaforen gebruiken (29,6 per 10.000 woorden), gevolgd door politici uit regionalistische partijen (de Vlaamse partij Spirit en de Franstalige partij FDF, nu DéFI) en politici uit de christendemocratische familie (CVP en nu CD&V), die gemiddeld 24,4 metaforen per 10.000 woorden uitspreken. De socialistische familie en Ecolo/Groen (vroeger Agalev) scoren relatief lager, met respectievelijk gemiddeld 17,8 en 14,9 metaforen per 10.000 woorden.

Wat het gebruik van opzettelijke metaforen betreft, staan de liberalen opnieuw met een ruime voorsprong bovenaan, met gemiddeld 7,1 opzettelijke metaforen per 10.000 woorden. Zij worden gevolgd door nationalistische politici (uit de N-VA, de Volksunie en het Vlaams Belang) die gemiddeld 4,8 metaforen per 10.000 woorden opzettelijk produceren. Opvallend is ook dat socialisten (3,8 per 10.000 woorden) en groenen (3,5 per 10.000 woorden) hoger scoren dan christendemocraten (2,7 per 10.000 woorden) bij het gebruik van opzettelijke metaforen. Regionalistische politici (3,1 per 10.000 woorden) spreken gemiddeld het laagste aantal opzettelijke metaforen uit.

De volgende figuur (figuur 13) toont de variatie in het gebruik van brondomeinen per politieke familie.

Figuur 13. Variatie in het gebruik van brondomeinen per politieke familie

Zoals aangetoond wordt in Figuur 13 kan de politieke familie waartoe de politici behoren de keuze voor bepaalde brondomeinen beïnvloeden. Zo zien we dat politici uit regionalistische partijen verreweg het hoogste gemiddelde aantal constructie- (12,5 per 10.000 woorden) en

relatiemetaforen (6,2 per 10.000 woorden) gebruiken. Daarnaast kiezen de liberalen het vaakst voor strijdmetaforen, met een gemiddeld van 7,1 strijdmetaforen per 10.000 woorden, en voor metaforen uit het sportdomein (3,4 per 10.000 woorden). Ziektemetaforen worden gemiddeld het vaakst ingezet door christendemocraten, die daarnaast ook constructie- en relatiemetaforen hanteren. Groenen opteren vooral voor strijdmetaforen, net als nationalist. Beide politieke families gebruiken naast strijdmetaforen ook constructie- en relatiemetaforen. Ten slotte zijn de socialisten de enige politieke familie die geen duidelijke voorkeur toont voor een bepaald type metaforen.

Hoofdstuk 7 – Discussie

De doelstelling van deze masterproef was om, via een kwantitatief corpusonderzoek, het metafoorgebruik over Belgisch federalisme en institutionele kwesties in Vlaamse televisiedebatten van 1985 tot 2016 te analyseren. Ten grondslag aan deze studie liggen drie algemene onderzoeksvragen. De eerste onderzoeksvraag peilde naar de brondomeinen die worden gebruikt in Vlaamse televisiedebatten om het concept van Belgisch federalisme te structureren. Daarnaast werd ook onderzocht of er een verschil bestaat tussen opzettelijke en onopzettelijke metaforen wat de brondomeinen betreft. De tweede onderzoeksvraag bestond erin te achterhalen of het metafoorgebruik over Belgisch federalisme, inclusief het gebruik van opzettelijke metaforen, varieert doorheen de tijd en afhankelijk van de specifieke politieke context waarin ze worden geproduceerd. De derde onderzoeksvraag ging in op de mate waarin het metafoorgebruik over Belgisch federalisme, inclusief het gebruik van opzettelijke metaforen, verschilt tussen enerzijds politici, journalisten en leden van het maatschappelijk middenveld, en anderzijds politici onderling afhankelijk van hun politieke kleur. In dit hoofdstuk wordt op basis van de resultaten een antwoord gegeven op de drie onderzoeksvragen. Tevens zullen de geformuleerde hypothesen (cf. 4.2) bevestigd of ontkracht worden. Dit stuk wordt onderverdeeld in drie subsecties, die elk een onderzoeksvraag en de bijbehorende hypothesen behandelen.

7.1. Onderzoeksvraag 1: Brondomeinen

De eerste onderzoeksvraag richtte zich op de conceptuele brondomeinen die worden gebruikt om het concept van Belgisch federalisme te structureren in Vlaamse televisiedebatten. Op basis van de resultaten van Randour et al. (2019) was onze eerste hypothese (H1) dat constructie- en strijdmetaforen het vaakst zouden worden gebruikt om naar Belgisch federalisme te verwijzen. Uit onze resultaten blijkt dat de brondomeinen ‘constructie’, ‘strijd’ en ‘relatie’ de meest gebruikte brondomeinen zijn in het metafoorcorpus om over Belgisch federalisme en institutionele kwesties te spreken. Constructiemetaforen vormen meer dan een kwart van het totaal aantal geïdentificeerde metaforen, gevolgd door strijd- en relatiemetaforen, die respectievelijk 20.8% en 19.6% van het metafoorcorpus omvatten. Deze resultaten bevestigen onze eerste hypothese en komen overeen met de resultaten van

Randour et al. (2019). Ze stemmen ook overeen met de bevindingen van Heyvaert et al. (2019) die het metafoorgebruik in niet-officiële politieke interviews hebben onderzocht.

Een mogelijke verklaring voor deze resultaten zou kunnen zijn dat metaforen die tot deze drie domeinen behoren vrij conventioneel geworden zijn om naar Belgisch federalisme te verwijzen. De overgrote meerderheid van de metaforische uitdrukkingen binnen deze drie brondomeinen worden overigens conventioneel van aard, zoals ‘structuur’, ‘basis’, ‘macht’ of ‘familie’. Naast de drie eerder genoemde domeinen werd Belgisch federalisme en de Belgische politiek in het corpus in mindere mate in termen van ziekte (11,8%), sport (8,3 %) en lichaam (7,4%) voorgesteld.

Op de vraag of er een verschil bestaat tussen opzettelijke en onopzettelijke metaforen wat de brondomeinen betreft, heeft het onderzoek aangetoond dat de meeste voorkomende brondomeinen, namelijk het constructie-, het strijd- en, in mindere mate, het relatiedomein, voornamelijk gebaseerd zijn op het gebruik van onopzettelijke metaforen. Dit wijst erop dat spreken over Belgisch federalisme en institutionele kwesties in termen van deze drie brondomeinen vrij conventioneel is geworden. Wat het gebruik van opzettelijke metaforen betreft, heeft onze studie laten zien dat sportmetaforen voornamelijk opzettelijk werden geproduceerd. Deze bevindingen sluiten aan bij die van Heyvaert et al. (2019). Ze komen echter slechts gedeeltelijk overeen met die van Randour et al. (2019). In tegenstelling tot ons onderzoek, dat aantoont dat relatiemetaforen grotendeels onopzettelijk werden gebruikt, wees het onderzoek van Randour et al. (2019) uit dat relatiemetaforen meestal opzettelijk werden geproduceerd.

7.2. Onderzoeksvraag 2: Metafoorgebruik door de jaren heen

De doelstelling van de tweede onderzoeksvraag was om te onderzoeken in welke mate het metafoorgebruik over Belgisch federalisme, inclusief het gebruik van opzettelijke metaforen, varieert in de loop der tijd en afhankelijk van de specifieke politieke context waarin de metaforen worden geproduceerd. Met andere woorden, leiden periodes van politieke instabiliteit, zoals in de aanloop naar de verkiezingen of staats hervormingen, tot een toename van het gebruik van (opzettelijke) metaforen? Voor deze vraag hebben we twee hypothesen opgesteld. De eerste (H2) luidde dat er tijdens periodes van politieke instabiliteit meer metaforen, inclusief opzettelijke metaforen, zouden worden geproduceerd. Deze hypothese is geformuleerd op basis van de onderzoeken van Randour et al. (2019) en

Heyvaert (2020), die een hoger metafoorgebruik vaststelden tijdens de BHV-crisis (2003-2008).

Op basis van de resultaten uit dit onderzoek kan deze hypothese (H2) niet worden bevestigd. In tegenstelling tot onze verwachtingen werd geen significante toename in het metafoorgebruik waargenomen tijdens de BHV-crisis (2003-2007) of tijdens de periode zonder regering van 2010 tot 2011. Opmerkelijk genoeg werden er echter wel grote pieken vastgesteld in de jaren 2012 en 2016. Deze pieken kunnen mogelijk worden verklaard door de uitvoering van de Zesde Staatshervorming in 2012 en een begrotingscrisis in 2016. Deze bevindingen contrasteren grotendeels met die van Randour et al. (2019). Desondanks werd een kleine toename in het metafoorgebruik opgemerkt in 1988 (zie Figuur 7), wat samenvalt met de uitvoering van de Derde Staatshervorming (1988-1989), en in 2011, een periode zonder regering. Hoewel de pieken in metafoorgebruik samenvallen met politieke crisissen, zoals de uitvoering van het Vlinderakkoord in 2012 en de begrotingscrisis in 2016, suggereren deze resultaten dat het verband tussen toename in metafoorgebruik en politieke crisissen minder eenduidig is dan eerder werd aangenomen.

Wat betreft de evolutie van het gebruik van opzettelijke metaforen in de loop der tijd, hebben de resultaten uitgewezen dat het hoogste gemiddelde aantal opzettelijke metaforen verreweg in 2012 werd geproduceerd. Dit is opmerkelijk omdat er dat jaar geen grote politieke crisis of verkiezingen plaatsvonden. Het jaar 2012 valt samen met de uitvoering van het Vlinderakkoord. Deze bevindingen wijken af van de resultaten van Randour et al. (2019) en Heyvaert (2020), die hebben vastgesteld dat de politieke crisis van 2004-2008 rond de kwestie BHV leidde tot een toename in het gebruik van opzettelijke metaforen. Hierdoor kan onze tweede hypothese niet bevestigd worden.

De resultaten lieten echter wel zien dat de gemiddelde productie van opzettelijke metaforen in 2004 toenam in vergelijking met de jaren daarvoor en daarna. In 2004 werden regionale en Europese verkiezingen gehouden, wat deze toename in gebruik van opzettelijke metaforen zou kunnen verklaren. Desondanks kan op basis van deze resultaten niet worden geconcludeerd dat de politieke context een invloed heeft op de variatie in het gebruik van opzettelijke metaforen.

De tweede hypothese (H3) die voor deze onderzoeksvraag opgesteld werd, poneerde dat er tijdens periodes van politieke instabiliteit een grotere variatie in brondomeinen zou zijn. Deze hypothese is gebaseerd op voorgaand onderzoek (Randour et al., 2019), waarin

werd aangetoond dat de BHV-crisis en de periode zonder regering (2010-2011) leidden tot een grotere variatie in conceptuele brondomeinen.

De analyse van de data heeft laten zien dat de periode rond de BHV-crisis (2004-2008) en de periode zonder regering (2010-2011) een grotere mate van variatie in brondomeinen vertoonden dan andere periodes. Ook tijdens de jaren 1987-1988 werd een grote diversiteit aan brondomeinen gebruikt. Deze resultaten komen grotendeels overeen met die van Randour et al. en bevestigen de relatie tussen periodes van politieke instabiliteit en grotere variatie in de gebruikte brondomeinen. Hierdoor kan onze derde hypothese bevestigd worden.

7.3. Onderzoeksvraag 3: Metafoorgebruik per actorengroep en per politieke kleur

De derde onderzoeksvraag richtte zich op de vraag in hoeverre het metafoorgebruik over Belgisch federalisme, inclusief het gebruik van opzettelijke metaforen, verschilt tussen enerzijds politici, journalisten en leden van het maatschappelijk middenveld, en anderzijds politici onderling afhankelijk van hun politieke affiliatie. Voor deze onderzoeksvraag werden er vier hypothesen opgesteld die we in deze paragraaf zullen verifiëren.

Onze eerste hypothese (H4) was dat politici gemiddeld vaker metaforen zouden gebruiken dan journalisten of leden van het maatschappelijk middenveld. Het uitgangspunt voor deze hypothese is het onderzoek van Randour et al. (2019), waarin werd vastgesteld dat politici gemiddeld vaker metaforen hanteerden dan journalisten of leden van het maatschappelijk middenveld. Onze resultaten vertonen echter een andere tendens. Tegen onze verwachting in maakten politici niet het vaakst gebruik van metaforen, maar wel leden van het maatschappelijk middenveld met gemiddeld 25,7 metaforen per 10.000 woorden. Met een gemiddelde van 22,3 metaforen per 10.000 woorden ligt het gemiddelde aantal metaforen geproduceerd door politici effectief lager. Op basis van deze resultaten kan onze vierde hypothese niet worden bevestigd.

Een mogelijke verklaring voor het verschil tussen de bevindingen van Randour et al. (2019) en die van het huidige onderzoek zou kunnen zijn dat Randour et al. (2019) niet het gemiddelde aantal metaforen per actorengroep hebben berekend, maar eerder het gemiddelde aantal metaforen geproduceerd per actor. In deze scriptie werd ervoor gekozen

om het gemiddelde aantal metaforen per actorengroep te berekenen in verhouding tot het aantal woorden die zij geuit hebben. Het gemiddelde aantal metaforen geproduceerd per actor kon in deze studie niet worden berekend, omdat het aantal journalisten dat aan het woord komt in het corpus niet bekend is. Door rekening te houden met het aantal uitgesproken woorden per actorengroep, kon nauwkeuriger worden onderzocht in hoeverre de drie actorengroepen van elkaar verschillen met betrekking tot hun metafoorgebruik.

Wat het aantal geproduceerde opzettelijke metaforen betreft, werd de hypothese (H5) gesteld dat journalisten vaker opzettelijke metaforen zouden gebruiken dan politici of leden van het maatschappelijk middenveld. Deze hypothese is opnieuw gebaseerd op de bevindingen van Randour et al. (2019), die aantoonde dat journalisten gemiddeld vaker metaforen opzettelijk gebruikten dan de twee andere actorengroepen. Net zoals hypothese 4 wordt deze hypothese door de data tegengesproken. De resultaten tonen aan dat leden van het maatschappelijk middenveld opnieuw gemiddeld het vaakst opzettelijke metaforen produceren, met 5,4 opzettelijke metaforen per 10.000 woorden. Opmerkelijk is ook dat journalisten de groep zijn die het laagste aantal opzettelijke metaforen hanteerde. Op basis van deze bevindingen wordt dus onze vijfde hypothese ontkracht.

De resultaten inzake het gebruik van opzettelijke metaforen kunnen mogelijk worden toegeschreven aan het feit dat, in tegenstelling tot het onderzoek van Randour et al., niet het gemiddelde aantal metaforen geproduceerd per actor werd berekend, maar wel het gemiddelde aantal metaforen per actorengroep. Daarnaast kan de hoge score van leden van het maatschappelijk middenveld bij het gebruik van opzettelijke metaforen te wijten zijn aan individuele voorkeuren voor het gebruik ervan. Inderdaad, bijna de helft (5 van de 11) van de opzettelijke metaforen die door leden van het maatschappelijk middenveld werden gebruikt, werden geuit door één individu, namelijk Leysen. Hierdoor zouden de verschillen tussen de actorengroepen inzake het gebruik van opzettelijke metaforen mogelijk niet gebaseerd zijn op werkelijke verschillen tussen de groepen en hun communicatiestijlen.

Inzake de verdeling van het aantal metaforen per brondomein over de drie actorengroepen, poneerde hypothese 6 dat journalisten, leden van het maatschappelijk middenveld en politici gemiddeld het vaakst voor constructiemetaforen zouden opteren. Daarnaast werd ook verwacht dat politici vaker strijdmetaforen zouden gebruiken dan de andere twee actorengroepen, zoals aangetoond door Randour et al. (2019). De resultaten hebben uitgewezen dat constructiemetaforen inderdaad het meest gebruikte type metaforen

zijn voor de drie actorengroepen. Vervolgens bleek dat strijdmetaforen het vaakst voorkomen in het taalgebruik van politici. Hierdoor bevestigen de resultaten hypothese 6 en komen ze overeen met die van Randour et al. (2019).

Het tweede deel van de derde onderzoeksvraag ging over het metafoorgebruik van politici en in hoeverre dit kan verschillen afhankelijk van hun politieke kleur. Op basis van het proefschrift van Heyvaert (2020) werd in hypothese 7 gesteld dat leden van nationalistische politieke partijen, te weten de N-VA, het Vlaams Belang en de Volksunie, meer opzettelijke metaforen zouden produceren dan leden van andere partijen. De resultaten van ons onderzoek tonen echter een andere tendens. Zo wijzen onze resultaten uit dat liberalen gemiddeld het vaakst opzettelijke metaforen gebruiken, gevolgd door nationalisten. Hierdoor wordt hypothese 7 niet bevestigd en komen de bevindingen niet overeen met die van Heyvaert (2020).

Wat betreft de vraag of de keuze van politici voor bepaalde brondomeinen verschilt afhankelijk van hun politieke familie, kan geen duidelijke conclusie worden getrokken. Uit de resultaten kan wel worden opgemaakt dat trends zichtbaar zijn. Zo maken bijvoorbeeld politici van regionalistische partijen het vaakst gebruik van constructiemetaforen, terwijl liberalen het vaakst opteren voor strijdmetaforen.

Samenvattend worden hypothesen 4 en 5 niet bevestigd. In tegenstelling tot onze verwachtingen zijn leden van het maatschappelijk middenveld de groep die gemiddeld het vaakst (opzettelijke) metaforen gebruikt. Deze resultaten stemmen dus niet overeen met die van Randour et al. (2019). Wat betreft de verdeling van het aantal metaforen per brondomein over de drie actorengroepen, blijken de resultaten in lijn te zijn met onze verwachtingen, namelijk dat constructiemetaforen het meest gebruikte type metaforen zijn. Hierdoor kan hypothese 6 worden bevestigd. Ten slotte werd het metafoorgebruik van politici onder de loep genomen om na te gaan of er variatie is afhankelijk van hun politieke kleur. Er werd verwacht dat leden van nationalistische partijen vaker opzettelijke metaforen zouden produceren dan andere politici. De resultaten toonden echter aan dat liberalen het vaakst opzettelijke metaforen gebruiken, waardoor hypothese 7 niet kan worden bevestigd.

Hoofdstuk 8: Conclusie

Dit laatste hoofdstuk wordt onderverdeeld in vier secties. In paragraaf 8.1 worden de belangrijkste stappen van deze masterproef samengevat, evenals de voornaamste bevindingen. Daarnaast worden in paragraaf 8.2 enkele beperkingen van deze studie besproken. In paragraaf 8.3 worden suggesties voor vervolgonderzoek voorgesteld. Ten slotte bevat paragraaf 8.4 een algemene conclusie van deze masterproef.

8.1. Samenvatting

In deze masterproef werd via een kwantitatieve corpusanalyse het metafoorgebruik in Vlaamse televisiedebatten over Belgisch federalisme en institutionele kwesties in de periode van 1985 tot 2016 onderzocht. Het corpus bestond uit 51 televisiedebatten uitgezonden op de Vlaamse openbare omroep VRT in de periode van 1985 tot 2016.

Na een algemene inleiding beschreef het eerste hoofdstuk het begrip ‘federalisme’ en de evolutie van België van een unitaire staat tot een federale staat. In het tweede hoofdstuk werd onder andere het begrip ‘metafoor’ uiteengezet, evenals de *Conceptual Metaphor Theory* van Lakoff en Johnson waarop deze studie zich baseerde. Er werd ook aandacht besteed aan Gerard Steens driedimensionale model. Dit model biedt een systematische methode voor de analyse van metaforen in discours. Hierbij worden drie dimensies in beschouwing genomen: de linguïstische, conceptuele en communicatieve dimensies. Daarna volgde in het derde hoofdstuk een beschrijving van de huidige stand van zaken rondom het metafoorgebruik over Belgisch federalisme en institutionele kwesties. In dit onderdeel werden eerdere studies (Perrez & Reuchamps, 2014; 2015; Randour et al., 2019; Heyvaert, 2020) beschreven die hetzelfde onderwerp hebben onderzocht en die daarom als leidraad functioneren voor dit onderzoek. Hierna werden in het vierde hoofdstuk de onderzoeksvragen en hypotheses geformuleerd, waarop we onderaan terugkomen. In het vijfde hoofdstuk werden het corpus en de onderzoeksmethode toegelicht. Er werd een semiautomatische methode toegepast om de metaforen over Belgisch federalisme in het corpus te identificeren. In totaal werden 1703 potentiële metaforische uitdrukkingen geïdentificeerd, die handmatig werden geanalyseerd. Om te bepalen of de geïdentificeerde potentiële metaforische uitdrukkingen daadwerkelijk metaforisch waren, werd een aangepaste versie van de *Metaphor Identification Procedure* (MIP) toegepast. Steens model

werd ook toegepast op alle geïdentificeerde metaforen om te bepalen in hoeverre deze direct of indirect, nieuw of conventioneel en opzettelijk of onopzettelijk waren. In het zesde hoofdstuk werden de resultaten van het onderzoek aan de hand van tabellen en figuren weergegeven. Tot slot volgde in hoofdstuk zeven een bespreking en analyse van de resultaten op basis van de eerder geformuleerde onderzoeksvragen en hypothesen.

Deze masterproef had een driedelig doel. Ten eerste beoogde dit onderzoek inzicht te verschaffen in de brondomeinen die gebruikt worden om Belgisch federalisme en institutionele kwesties te framen. De resultaten uit het onderzoek hebben onze hypothese bevestigd dat constructie- en strijdmetaforen het frequentst zouden worden gebruikt om over Belgisch federalisme te spreken. Metaforen uit het constructie- en het strijddomein vormden zo bijna de helft van het metafoorcorpus (47%). Deze resultaten sluiten aan bij die van eerder onderzoek (Randour et al., 2019; Heyvaert et al., 2019). Daarnaast lieten de resultaten zien dat onopzettelijke metaforen dominant zijn binnen deze domeinen, terwijl opzettelijke metaforen zich vooral binnen het brondomein ‘sport’ bevinden.

Daarnaast stelde deze masterscriptie zich de vraag in welke mate het metafoorgebruik over Belgisch federalisme, inclusief het gebruik van opzettelijke metaforen, varieert over de tijd heen en afhankelijk van de specifieke politieke context waarin ze worden geproduceerd. Hiervoor werd verwacht dat periodes van politieke instabiliteit, zoals in de aanloop naar de verkiezingen of staats hervormingen of tijdens politieke crisissen, zouden leiden tot een toename in het gebruik van (opzettelijke) metaforen. De resultaten uit het onderzoek toonden echter geen duidelijke toename in metafoorgebruik tijdens grote politieke crisissen, zoals de BHV-crisis of de periode zonder regering die 541 dagen duurde van 2010-2011. In plaats daarvan werden onverwachte pieken in metafoorgebruik in 2012 en 2016 waargenomen, hoewel er geen grote politieke crisissen op deze jaren plaatsvonden. Hierdoor werd onze tweede hypothese niet bevestigd. Hoewel er een lichte toename in het gebruik van opzettelijke metaforen werd geconstateerd in 2004, jaar waarin regionale en Europese verkiezingen werden gehouden, ondersteunen deze resultaten niet de veronderstelling dat een correlatie zou bestaan tussen politieke crisissen en toename in metafoorgebruik. Verder onderzoek is dus nodig om na te gaan of er een verband bestaat tussen hoger metafoorgebruik en periode van politieke instabiliteit. De derde hypothese, die een grotere variatie in brondomeinen tijdens periodes van politieke instabiliteit voorspelde, werd echter bevestigd. De resultaten lieten immers een grotere diversiteit aan gebruikte brondomeinen tijdens politieke crisissen zien, vooral tijdens de BHV-crisis en in de jaren 1987-1988.

Ten slotte was het doel van de derde onderzoeksvraag te kijken in hoeverre het metafoorgebruik over Belgisch federalisme, inclusief het gebruik van opzettelijke metaforen, verschilt enerzijds tussen politici, journalisten en leden van het maatschappelijk middenveld, en anderzijds tussen politieke actoren afhankelijk van hun politieke kleur. Hoewel verwacht werd dat politici vaker metaforen zouden gebruiken dan journalisten en leden van het maatschappelijk middenveld, hebben de resultaten echter uitgewezen dat juist deze laatste actorengroep het vaakst metaforen gebruikten. Tevens toonden de resultaten aan dat leden van het maatschappelijk middenveld ook de meeste opzettelijke metaforen hanteerden. Hierdoor werd onze vijfde hypothese weerlegd, die stelde dat journalisten meer gebruik zouden maken van opzettelijke metaforen dan politici of leden van het maatschappelijk middenveld. In tegenstelling tot onze verwachtingen produceerden journalisten relatief weinig opzettelijke metaforen. Wat de verdeling van metaforen per brondomein betreft, gebruikten de drie actorengroepen het vaakst constructiemetaforen. Politici maakten daarnaast vaker gebruik van strijdmetaforen, wat onze zesde hypothese bevestigde. Onze zevende en laatste hypothese veronderstelde dat politici van nationalistische partijen (zoals de N-VA of het Vlaams Belang) vaker opzettelijke metaforen zouden produceren dan politici van andere politieke partijen. De resultaten hebben echter aangetoond dat liberalen het vaakst opzettelijke metaforen gebruikten, wat onze zevende en laatste hypothese ontkrachtte.

8.2. Beperkingen van het onderzoek

In deze sectie wordt een aantal beperkingen van deze studie aangehaald. Hoewel deze studie nieuw inzicht verschaft in de manier waarop Belgisch federalisme en institutionele zaken worden geframed, is ze natuurlijk aan enkele beperkingen onderhevig.

Ten eerste is het belangrijk op te merken dat in het kader van deze masterproef niet alle metaforische uitdrukkingen over Belgisch federalisme en institutionele kwesties die in het corpus voorkomen, zijn geanalyseerd. Dit onderzoek heeft zich beperkt tot het analyseren van een selectie van steekwoorden die tot onomasiologische profielen behoren, die eerder zijn opgesteld op basis van voorgaand onderzoek (Perrez & Reuchamps, 2014, 2015). Ter herinnering bestaan deze onomasiologische profielen uit een lijst van steekwoorden en uitdrukkingen die geassocieerd worden met een concept, bijvoorbeeld het concept 'strijd'. Het is onvermijdelijk dat deze lijsten soms onvolledig waren en niet alle mogelijke

steekwoorden bevatten die geassocieerd zijn met de geanalyseerde brondomeinen. Zo zijn ongetwijfeld metaforische uitdrukkingen over Belgisch federalisme aanwezig in het corpus, die niet werden meegenomen in de analyse. Een voorbeeld hiervan is:

(53) ‘Een federale kieskring suggereert eigenlijk dat er een Belgisch democratische *ruimte* is.’ (De Wever, 2008)

Deze metaforische uitdrukking is niet in de analyse opgenomen, omdat een woord als ‘ruimte’ niet tot de gebruikte onomasiologische lijst voor het containerdomein behoorde, terwijl dit woord in het corpus metaforisch gebruikt had kunnen worden. Hierdoor zijn er ongetwijfeld sommige metaforische uitdrukkingen, die tot de onderzochte brondomeinen behoren, buiten het onderzoek gevallen, wat de volledigheid van de analyse beperkt. Hoewel de toepassing van een semiautomatische methode het mogelijk maakt een breed corpus te verwerken, kent deze methode ook nadelen, zoals het missen van potentiële metaforische uitdrukkingen.

Een tweede beperking ligt in het verschil in omvang van de verschillende corpora per jaar en per actorengroep. In sommige jaren was er aanzienlijk meer materiaal beschikbaar over institutionele kwesties dan in andere jaren. Zo omvatte het materiaal voor het jaar 2012 slechts 484 woorden, terwijl het corpus voor 1986 bijna 39.000 woorden besloeg. Deze discrepantie in omvang geldt ook voor de verschillende actorengroepen en politieke affiliaties, waarvoor niet altijd een gelijkwaardige hoeveelheid materiaal beschikbaar was. Hoewel in de analyse rekening is gehouden met deze verschillen, kunnen ze toch invloed hebben gehad op de resultaten. Als grotere en meer gelijkmatige corpora waren gebruikt, zouden wellicht meer metaforen zijn geïdentificeerd, wat mogelijk tot andere conclusies had kunnen leiden.

Een laatste beperking betreft de manier waarop de brondomeinen zijn ingedeeld. Sommige domeinen, zoals ‘lichaam’ en ‘natuur’, lijken bij nader inzien sterk op elkaar. Dit kan leiden tot overlappende categorisering van bepaalde termen. Bijvoorbeeld, termen zoals ‘leven’, ‘dood’ of ‘zuurstof’ konden zowel onder het domein ‘lichaam’ als ‘natuur’ worden gecategoriseerd. In deze studie zijn dergelijke termen vaak onder ‘lichaam’ gecategoriseerd, waardoor de aanwezigheid van natuurmetaforen mogelijk is onderschat. In toekomstig onderzoek zou een nauwkeurigere en gedetailleerdere indeling van brondomeinen wenselijk zijn om een preciezere analyse te waarborgen.

8.3. Verder onderzoek

In deze paragraaf worden suggesties voor vervolgonderzoek voorgesteld. Dit onderzoek richtte zich onder andere op de variatie in het metafoorgebruik en de gebruikte brondomeinen tussen verschillende actorengroepen (journalisten, politici en leden van het maatschappelijk middenveld) en tussen politieke actoren onderling. In toekomstig onderzoek zou het interessant zijn om andere variabelen te onderzoeken, zoals geslacht en politieke anciënniteit. Op die manier zouden we kunnen bepalen of en hoe geslacht en politieke ervaring het metafoorgebruik beïnvloeden. Men zou ook de tijdsperiode kunnen uitbreiden waarin de debatten worden afgenomen.

Het huidige onderzoek was voornamelijk kwantitatief van aard, wat betekent dat een uitgebreide bespreking en analyse van individuele metaforen ontbreekt. Voor vervolgonderzoek zou het daarom interessant zijn om hetzelfde corpus kwalitatief te onderzoeken. Hierbij zou de focus kunnen liggen op individuele conceptuele metaforen, die dan diepgaander zouden kunnen worden geanalyseerd en besproken. Het zou bijzonder wetenswaardig zijn om per brondomein specifieke metaforen te bespreken, ondersteund door concrete voorbeelden. Een kwalitatieve analyse van het corpus zou dieper inzicht kunnen verschaffen in specifieke metaforen die worden gebruikt om Belgisch federalisme en institutionele zaken te conceptualiseren.

8.4. Algemene conclusie

Door het metafoorgebruik in Vlaamse televisiedebatten over Belgisch federalisme te onderzoeken, levert deze masterproef zowel een aanvulling op eerder uitgevoerde onderzoeken (Perrez & Reuchamps, 2014; 2015; Randour et al., 2019; Heyvaert, 2020) als een startpunt voor toekomstige studies naar het metafoorgebruik in de Belgische politiek. De bevindingen hebben aangetoond dat specifieke brondomeinen, zoals 'constructie' en 'strijd', vaker worden ingezet om Belgisch federalisme en institutionele kwesties te framen dan andere. Bovendien is gebleken dat het gebruik van metaforen sterk varieert afhankelijk van de tijdsperiode en de spreker.

Bibliografie

- Barnes, Jonathan, red., *The Complete Works of Aristotle: The Revised Oxford Translation*, 2 delen. Princeton: Princeton University Press, 1984, deel 2.
- Besien, Freddy van, 'Metafoor: wiens begrip is het eigenlijk?', in: *De Nieuwe Taalgids* 86, nr. 1 (1993), pp. 194-206.
- Black, Max, 'Metaphor', in: *Proceedings of the Aristotelian Society* 55, nr. 1 (1955), pp. 273-294. < <https://web.stanford.edu/~eckert/PDF/Black1954.pdf> > [18 maart 2024].
- Boon, Ton den en Ruud Hendrickx, *Van Dale Groot woordenboek van de Nederlandse taal*, 15de druk. Utrecht/Antwerpen: Van Dale Uitgevers, 2015.
- Bouteca, N. en anderen, *Belgisch federalisme*. Gent: Academia Press, 2018.
- Boyd, Richard, 'Metaphor and theory change: What is "metaphor" a metaphor for?', in: Andrew Orthony (red.), *Metaphor and Thought*. Tweede druk. Cambridge: Cambridge University Press, 1993, pp. 481-532.
- Castele, Eric van de, *De weg naar een federaal land*. Gent: Academia Press, 2015.
- Charteris-Black, Jonathan, 'Britain as a Container: Immigration Metaphors in the 2005 Election Campaign', in: *Discourse & Society* 17, nr. 6 (2006), pp. 563-582.
- Charteris-Black, Jonathan, *Politicians and Rhetoric: The Persuasive Power of Metaphor*. Tweede druk. New-York: Palgrave Macmillan, 2011.
- Charteris-Black, Jonathan, *Analysing Political Speeches: Rhetoric, Discourse and Metaphor*. New-York: Palgrave Macmillan, 2014.
- Csábi, Szilvia, 'Metaphor and stylistics', in: Michael burke (red.), *The Routledge Handbook of Stylistics*. Tweede druk. Londen: Routledge, 2023, pp. 206-221.

Damme, Marnix van, *Overzicht van het Grondwettelijk Recht*. Brugge: die Keure, 2015.

Dijck, Bart van, *Een ware hel: Een hardop denkenonderzoek naar spontane metafoorverwerking*. Ongepubliceerde masterscriptie. Universiteit Tilburg, 1998.
<<https://www.gufp.nl/wiebenik/scriptie/frame.html>> [15 maart 2024].

Dujardin, J. e.a., *Basisbegrippen publiekrecht*. Brugge: die Keure, 2012.

Elazar, Daniel, *Exploring Federalism*. Tuscaloosa: University of Alabama Press, 1991.

Entman, Robert M., 'Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm', in: *Journal of Communication* 43, nr. 4 (1993), pp. 51-58.

Ergec, R., 'Institutionele analyse van het federalisme', in: INTERUNIVERSITAIR CENTRUM VOOR FEDERALISME (red.), *Federalisme: Staatkundig, politiek en economisch*. Antwerpen/Apeldoorn: Maklu, 1994, pp. 35-75.

Eyskens, Gaston, *De Memoires*. Tielt: Uitgeverij Lanno, 1993.

Goethem, Herman van, *De monarchie en 'het einde van België': Een communautaire geschiedenis van Leopold I tot Albert II*. Tielt: Uitgeverij Lanno, 2008.

Gorp, Hendrick van en anderen, *Lexicon van literaire termen*, Achtste Druk. Mechelen: Wolters Plantyn, 2007.

Heyvaert, Pauline e.a., 'Metaphors in political communication: A case study of the use of deliberate metaphors in non-institutional political interviews', in: *Journal of Language and Politics* 19, nr. 2 (2019), pp. 201-225.

Heyvaert, Pauline, *A Linguistic and Critical Analysis of Deliberate Metaphors in Belgian Parliamentary Debates*. Ongepubliceerde dissertatie. Université de Liège, 2020.

- Hu, Zhuanglin, *Metaphor and Cognition*. Beijing: Peking University Press, 2023.
- Kövecses, Zoltán, *Metaphor: A Practical Introduction*. Tweede Druk. Oxford/New York: Oxford University Press, 2010.
- Krennmayr, Tina, *Metaphor in newspapers*. Utrecht: LOT, 2011.
- Lakoff, George en Mark Johnson, *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press, 1980.
- Lakoff, George, 'The contemporary theory of metaphor', in: Andrew Orthony (red.), *Metaphor and Thought*. Tweede druk. Cambridge: Cambridge University Press, 1993, pp. 202-251.
- Lakoff, George, *The Political Mind: A Cognitive Scientist's Guide to Your Brain and Its Politics*. New York: Penguin, 2009.
- Martyn, Georges en Rik Opsommer, *Geschiedenis van het publiekrecht en van de politiek*. Brugge: die Keure, 2014.
- Mio, J.S., 'Metaphor and Politics', in: *Metaphor and Symbol* 12, nr. 2 (1997), pp. 113-133.
- Ortony, Andrew, 'Metaphor, language, and thought', in: Andrew Ortony (red.), *Metaphor and Thought*. Tweede druk. Cambridge: Cambridge University Press, 1993, pp. 1-16.
- Paumier, Sébastien, *UNITEX 3.1: Manuel d'utilisation*. Paris: Université Paris-Est Marne-la Vallée, 2015.
- Perrez, Julien en Min Reuchamps, 'Deliberate metaphors in political discourse: the case of citizen discourse', in: *metaphorik.de*, nr. 25 (2014), pp. 7-41.

- Perrez, Julien en Min Reuchamps, 'A crazy machine or a strong "living apart together" relationship?: The role of metaphors in citizens' perception of Belgian federalism', in: *Mots. Les langages du politique*, nr. 109 (2015).
- Populier, Patricia e.a., red., *België, quo vadis? Waarheen na de zesde staatshervorming?*. Antwerpen: Intersentia, 2012.
- Pragglejaz Group, 'MIP: A Method for Identifying Metaphorically Used Words in Discourse', in: *Metaphor and Symbol* 22, nr. 1 (2007), pp. 1-39.
- Populier, Patricia, 'Factoren van stabiliteit en instabiliteit in het Belgische federale model: evaluatie en gevolgen voor een volgende staatshervorming', in: Parlement der Deutschsprachigen Gemeinschaft Belgiens (red.), *Mögliche Szenarien einer Staatsreform nach 2019: Analysen und Perspektiven im aktuellen belgischen Kontext*. Eupen: Kliemo, 2019, pp. 19-41.
- Randour, François, Perrez, Julien en Min Reuchamps. *Variation in political metaphor: A diachronic study of metaphor use in TV debates about Belgian federalism*. Presentatie International Cognitive Linguistics Conference (ICLC15). 6-11 augustus 2019. Osaka, Japan.
- Richards, I.A., 'The Philosophy of Rhetoric', in: Mark Johnson (red.), *Philosophical Perspectives on Metaphor*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1981, pp. 48-62.
- Semino, Elena, *Metaphor in Discourse*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- Steen, G.J., *Understanding Metaphor in Literature*. Londen/New York: Longman, 1994.
- Steen, G.J., 'The paradox of metaphor: Why we need a three-dimensional model of metaphor', in: *Metaphor and Symbol* 23, nr. 4 (2008), pp. 213-241.

- Steen, G.J., 'When is metaphor deliberate', in: Nils-Lennart Johannesson en David C. Minugh (red.), *Selected Papers from the 2008 Stockholm Metaphor Festival*. Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis, 2010, pp. 43-63.
- Steen, G.J., Dorst, L., Herrmann, B., Kaal, A., Krennmayr, T. en T. Pasma, *A Method for Linguistic Metaphor Identification: From MIP to MIPVU*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 2010.
- Steen, G.J., 'The contemporary theory of metaphor – now new and improved!', in: *Review of Cognitive Linguistics* 9, nr. 1 (2011), pp. 26-64.
- Vande Lanotte, J. e.a., *Handboek Belgisch Publiekrecht*. Zevende druk. Brugge: die Keure, 2013.
- Watts, R., 'Typologies of federalism', in: J. Loughlin, J. Kincaid en W. Swenden (red.), *Routledge Handbook of regionalism & federalism*. Oxon: Routledge, 2013, pp. 19-33.
- Witte, Els, Jan Craeybeckx en Alain Meynen, *Politieke geschiedenis van België: Van 1830 tot heden*. Antwerpen: Standaard Uitgeverij, 2005.

Visuele bronnen:

- België is de meest versnipperde staat van de wereld, afbeelding terug te vinden op <https://www.unionbelge.be/?p=10339>>
- Indeling van België in vier taalgebieden, afbeelding terug te vinden op https://neon.niederlandistik.fu-berlin.de/nl/nedling/taalgeschiedenis/nederlands_in_vlaanderen/#succes>
- Belgische gewesten en gemeenschappen in België, afbeelding terug te vinden op https://neon.niederlandistik.fu-berlin.de/nl/nedling/taalgeschiedenis/nederlands_in_vlaanderen/>

Bijlage 1: termen uit de onomasiologische fiches die verwijzen naar de brondomeinen die zijn gebruikt voor de automatische corpusextractie

BRONDOMEIN	TERMEN DIE VERWIJZEN NAAR BRONDOMEIN
STRIJD	‘slag’, ‘veldslag’, ‘oorlog’, ‘vrede’, ‘verslaan’, ‘slaan’, ‘verdedigen’, ‘overwinning’, ‘zege’, ‘nederlaag’, ‘wapenstilstand’, ‘bestand’, ‘slagveld’, ‘arena’, ‘bombarderen’, ‘aanvallen’, ‘overvallen’, ‘gevecht’, ‘strijder’, ‘strijdster’, ‘vechten’, ‘bestrijden’, ‘verdediging’, ‘noodweer’, ‘verdediger’, ‘macht’, ‘kracht’, ‘ruzie’, ‘gevecht’, ‘vechtpartij’, ‘alliantie’, ‘wapen’, ‘tegenstander’, ‘soldaat’, ‘tegenpartij’, ‘kamp’, ‘bondgenoot’, ‘vijand’, ‘rivaal’.
CONSTRUCTIE	‘bouwen’, ‘bouw’, ‘aanleg’, ‘gebouw’, ‘aanleggen’, ‘creëren’, ‘flatgebouw’, ‘pand’, ‘oprichting’, ‘structuur’, ‘opbouw’, ‘neerzetting’, ‘onderbouwen’, ‘bouwsteiger’, ‘steiger’, ‘cement’, ‘baksteen’, ‘architect’, ‘plan’, ‘bouwtekening’, ‘machine’, ‘ingenieur’, ‘brug’, ‘basis’, ‘onderstel’, ‘werf’, ‘bouwwerf’, ‘bouwterrein’, ‘chape’, ‘pijler’, ‘verdieping’, ‘etage’.
CONTAINER	‘bevatten’, ‘inhoud’, ‘omvatten’, ‘schaal’, ‘schelp’, ‘doos’, ‘kist’, ‘vat’, ‘recipiënt’, ‘reservoir’, ‘ank’, ‘opnemen’, ‘omgeven’, ‘opsluiten’, ‘vullen’, ‘zak’, ‘tas’, ‘kooi’, ‘hok’, ‘kluis’, ‘kist’, ‘koffer’.
LICHAAM	‘lichaam’, ‘long’, ‘hart’, ‘orgaan’, ‘slagader’, ‘leven’, ‘dood’, ‘leven’, ‘sterven’, ‘doodgaan’, ‘hersenen’, ‘brein’, ‘hoofd’, ‘kolom’, ‘wervelkolom’, ‘been’, ‘bot’, ‘hand’, ‘arm’, ‘huid’, ‘organisme’, ‘zuurstof’.
NATUUR	‘fauna’, ‘dierenwereld’, ‘flora’, ‘dier’, ‘dieren’, ‘gezelschapsdier’, ‘leven’, ‘dood’, ‘sterven’, ‘zuurstof’, ‘plant’, ‘groeien’, ‘vegetatie’, ‘vegetaal’, ‘wolvin’.

ZIEKTE

‘ziek’, ‘patiënt’, ‘patiënte’, ‘ziekte’, ‘infectie’, ‘besmetting’, ‘syndroom’, ‘kanker’, ‘tumor’, ‘gezwel’, ‘herstel’, ‘genezen’, ‘genezing’, ‘pijn’, ‘hartaanval’, ‘leed’, ‘transplantatie’, ‘lijden’, ‘pijn hebben’, ‘irritatie’, ‘geprikeldheid’, ‘besmet’, ‘epidemie’, ‘inфуus’, ‘virus’, ‘dokter’, ‘arts’, ‘doctor’, ‘ziekenhuis’, ‘junkie’, ‘junk’, ‘verslaafde’.

RELATIE

‘relatie’, ‘betrekking’, ‘verband’, ‘vriendschap’, ‘vriend’, ‘vriendin’, ‘familie’, ‘gezin’, ‘huisvader’, ‘vader’, ‘papa’, ‘mamma’, ‘mama’, ‘moeder’, ‘kind’, ‘kinderen’, ‘crisis’, ‘stel’, ‘partner’, ‘relatie’, ‘liefde’, ‘echtgenoot’, ‘man’, ‘vrouw’, ‘seks’, ‘scheiding’, ‘echtscheiding’, ‘van elkaar houden’, ‘houden van’, ‘trouwring’, ‘huwelijk’, ‘bruiloft’, ‘broer’, ‘zwager’, ‘schoonbroer’, ‘zus’, ‘zuster’, ‘schoonzus’, ‘verstandhouding’, ‘samenzwering’, ‘medeweten’, ‘steun’, ‘compromis’, ‘loyaliteit’, ‘Trouw’, ‘pijler’, ‘pilaar’, ‘samenwonen’, ‘eenheid’, ‘partner’, ‘hoorndrager’, ‘bedrogen echtgenoot’.

SPORT

‘spel’, ‘wedstrijd’, ‘competitie’, ‘winner’, ‘verliezen’, ‘overwinning’, ‘mislukking’, ‘tegenslag’, ‘nederlaag’, ‘spelen’, ‘speler’, ‘speelster’, ‘winnaar’, ‘verliezer’, ‘strategie’, ‘tactiek’, ‘match’, ‘ras’, ‘rennen’, ‘hardlopen’, ‘puzzel’, ‘sportterrein’, ‘speelveld’, ‘kamp’, ‘tegenpartij’, ‘arbitreren’, ‘scheidsrechter’, ‘beloning’, ‘ploeg’, ‘team’, ‘winnaar’, ‘overwinnaar’, ‘deelnemer’, ‘deelnemen’, ‘tegenstander’, ‘tegenstandster’, ‘stadion’, ‘stadium’, ‘bal’, ‘voetbal’.